



**B**

**BÖRTÖNÜGYI SZEMLE**

**1994. 4. szám  
DECEMBER**



**SZ**



# BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

Kiadja az Igazságügyi Minisztérium  
Büntetés-végrehajtás

Országos Parancsnokság Sajtóirodája

Megjelenik negyedévenként \* Tizenharmadik évfolyam 4. szám

## SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

### Elnök:

DR. TARI FERENC

### Tagjai:

DR. ESTÓK JÓZSEF,  
GARAMI LAJOS,  
MEZŐ LÁSZLÓ,  
DR. NAGY FERENC,  
PADOS JÓZSEF,  
SCHNEIDER GYULA,  
VESZELKA VENDEL,  
DR. VÓKÓ GYÖRGY

### Főszerkesztő:

DR. FARKAS TIBOR

### Szerkesztő:

TURBÓK ATTILA

### Rovatvezetők:

Csere László, dr. Csordás Sándor,  
Fejes Imre, dr. Lőrincz József, Németh  
Gyula, Vincze Tamás, Turbók Attila

### A szerkesztőség címe:

1054 Budapest V.,  
Nagysándor József u. 4.  
Telefon és telefax:  
112-0090

## E SZÁMUNK SZERZŐI:

*Bagó György*, a Kecskeméti Bv. Intézet nevelője; *Blaskó Béla* főiskolai docens a Rendőrtisztai Főiskola bünyügyi tudományok tanszékén; *Boros János*, az országos parancsnokság kutatásszervezési és nemzetközi kapcsolatok főosztályának vezetője; *Estók József*, az országos parancsnok általános helyettese; *Fejes Imre*, az országos parancsnokság büntetés-végrehajtási főosztályának vezetője; *Huszár László*, a kutatásszervezési és nemzetközi kapcsolatok főosztályának főelőadója; *Lajtár István* legfőbb ügyészégi ügyész; *István Lendvay* építészmérnök, Ph. D., FRA-IC (Kanada); *Máthé Zoltán*, a Budapesti Fegyház és Börtön parancsnokhelyettese; *Pardi Anna* újságíró; *Réczei Géza* joghallgató; *Rónay Gábor* főorvos, a Fővárosi Bv. Intézet egészségügyi osztályának vezetője; *Sárdi Miklós*, a bv. központi nyilvántartó vezetője; *Stefancsik Rajmund* kollégiumvezető a Bács-Kiskun Megyei Bíróságon; *Tari Ferenc*, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka.

\*

A fotókat *Csatorday Zoltán* készítette.

A folyóirat előfizethető az MNB 235-90-164-5010 számú csekk számlán  
vagy a szerkesztőségben.

Előfizetési díj egy évre 200 forint.

Előkészítés és tördelés az IM BV Sajtóirodán

Nyomdai munkák a BV KEI nyomdában

**Felelős vezető:** Machács István

# Szándékosság

## *Hol a beszámítási képesség helye?*

A magyar büntető jogtudományi szakirodalomban régóta vitatott kérdés, hogy a szándékosság értelmezésekor – e rendszerben – hol a beszámítási képesség helye. Korábbi szakirodalmunkban háromféle jogdogmatikai megoldással találkozhatunk. *Finkey Ferenc* a beszámítási képességet nem tekintette sem az alanyi okozatosság feltételének, sem pedig részének, hanem a felelősségre vonás feltételének tartotta. A többi szerző – *Schultheisz Emil* kivételével – e fogalmat a bűnösség előfeltételének fogta fel. *Schultheisz* viszont a bűnösség-fogalom részének.<sup>1</sup>

Viski Lászlónál úgy vetődik fel a kérdés: vajon reális-e az a nézet, amely a pusztán szándékot az akarással azonosítja, és így azt állapítja meg, hogy a beszámítási képességgel nem rendelkező szándékosan nem, de akarattal cselekedhetik? Úgy véli, hogy pszichológiai ismereteink alapján ez az érvelés elfogadható.

*„Nem szükséges ugyanis a büntetőjogi értelemben vett és csakis így értelmezhető beszámítási képesség ahhoz, hogy valaki akarattal emberit magatartást fejtson ki. Ennek következtében mi is azt a nézetet valljuk, hogy a beszámítási képességgel nem rendelkező személy magatartásának tudati előkészítésével kapcsolatban szándékosságról nem, de akaratról szólhatunk.”*<sup>2</sup>

Kérdés lehet tehát – ennek függvényében –, hogy a beszámítási képesség előfeltétele-e a szándékosságnak vagy annak al-

kotórésze? Viski szerint a kérdés megválaszolásánál abból kell kiindulnunk: az elkövető megbüntetésének lehetősége attól (is) függ, hogy a társadalmi kívánalmakat képes-e helyesen felismerni és tud-e ennek a felismerésnek megfelelően cselekedni. A beszámítási képességnek ez a jelentősége és a bűnösségnek ezek szerint minden esetben előfeltétele.<sup>3</sup>

Gondolatmenetének egyik lényegi konklúziója, hogy a hagyományos értelemben felfogott *alanyi okozatosság* fogalmára nincs szükségünk. A büntetőjogban csak szándékos elkövetésről, szándékosságról mint a bűnösség elvben súlyosabb formájáról beszélhetünk, csak erre van szükségünk. Ez pedig nem más, mint „*a szándékos bűncselekmény elkövetésének alanyi feltétele, amelynek büntetőjogi értékelhetőségét valamennyi eleme együttesen és csakis így adja meg.*”<sup>4</sup> A tényállás elemei közül egyesek a cselekmény társadalomra veszélyességének, mások pedig a bűnösségnek a kialakításában vesznek részt. Így a tényállásban szereplő objektív ismérveket a cselekmény társadalomra veszélyességének alakítóiként, a szubjektív ismérveket pedig a bűnösség (mértékének) formálóiként fogjuk fel.

Viski határozottan síkraszáll a társadalomra veszélyesség kategóriájának fenntartásáért, hiszen rabja maradt saját – egyébként „belső szempontból” kifogástalan – dogmatikai rendszerének. Az is tény viszont, hogy ezen kategóriának voltak vi-

tathatatlan pozitívumai is. Azon túl, hogy alapot nyújtott egyfajta, mindenképpen tartalmi ismérvekre törekvő dogmatikai rendszer kiépítésének, garanciális jelentősége sem lebecsülhető. Érdemes felfigyelni ezzel kapcsolatos legfontosabb gondolataira. „A rendszerezés és az elvi tisztaság szempontján túlmenően újra szeretném hangsúlyozni e felfogás jelentőségét a törvényesség garanciális szempontjából. Fontos ugyanis, hogy csak objektíve létező jogtárgysértés vagy veszélyeztetés fennforgása esetén kerülhessen sor a többi bűncselekményi elem vizsgálatára és e feltétel meglétét ne helyettesítse és ne előzhesse meg semmiféle, az elkövető tudatvilágára támaszkodó vagy arra is támaszkodó veszélyességfogalom alkalmazása.”<sup>5</sup>

Viski dogmatikai rendszerében nagyon is ügyel arra, hogy a különböző elemeket ne keverje össze. Ezért többször is utal arra, hogy a tényállásban szereplő szubjektív elemek, a célzat, de maga a szándék is, nem a társadalomra veszélyességét, hanem kizárólag a bűnösségét jellemzik, befolyásolják.<sup>6</sup>

Már a közösségi motívumokkal kapcsolatban, de máshol is, jelentkezik rendszerében egyfajta „társadalmi kíváncsi” fogalom és egyfajta „tartózkodási kötelességi” mozzanat. Így például amikor a következőket írja: „... Aki felismeri cselekménye erkölcsstelenségét, társadalmi elvetendőségét, az tisztában van a cselekmény társadalomra veszélyességével és a cselekménytől való tartózkodásra köteles” – mert a társadalom ezt tőle elvárja, fejezhetnének be gondolatát.<sup>7</sup>

Viski utal arra is, miként kell értelmezni rendszerének központi kategóriáját, a társadalomra veszélyesség tudatát. Megállapítható ennek megléte:

– ha az elkövető tudja, hogy magatartása az állami, társadalmi vagy gazdasági rendre, az állampolgárok személyére vagy jogaira sérelmet vagy veszélyt jelent, függetlenül attól, hogy magatartását jogilag tiltottnak tekinti-e;

– ha tudja, hogy cselekménye a jog tilalmába ütközik, bár azt sem erkölcsstelennek, sem társadalomra veszélyesnek nem tartja;

– e tudatot az elkövetőben követheti annak felismerése, hogy e magatartás erkölcsileg helytelenített, a társadalom azt elvetendőnek tartja.

Tulajdonképpen a Viski-féle koncepciót fogadják el a szándékossággal kapcsolatban Kádár Miklós és Kálmán György a büntetőjogi szakirodalomban jól ismert monográfiájukban.<sup>8</sup> Új gondolattal, mozzanattal – a fentiekhez képest – nem találkozunk náluk. Lényegében megismétlik Viski legfontosabb gondolatait.

## Emocionális elemek

Horváth Tibor felfogása is lényegében a Viski-féle koncepcióhoz sorolható. Ő Viski azon gondolatából indul ki, hogy a büntetőjog nem tartalmaz külön szándékdefiníciót, hanem a szándékos elkövetés fogalmát határozza meg, amely nemcsak a lélektani értelemben vett szándékot, hanem az egyszerű akaratlagos cselekményeket is magában foglalja. Szintén Viski nyomán utal arra, hogy a törvény a szándékosság meghatározásában nem tartalmazza kifejezetten, mégis a szándékosság tartamán a magatartás társadalomra veszélyességének tudatát kell tekinteni. Horváth azonban Viskinél kissé nagyobb jelentőséget tulajdonít a tudaton kívül az emocionális elemeknek. Nem csupán törvényi feltételek, hanem szinte eltűnnek a többi feltétel kö-

mérlekenben mérlegelési igénylő tényállási elemeknél is csak a tényeket (valamint az azokból összetevődő helyzetet) társadalmi je-

lentőségét) kell átfognia.”<sup>11</sup>

Más a helyzet a mulasztásos bűncselek-

ményeknél, amelyeknél a szándékosság tu-  
dati oldalának ki kell terjednie a cselekvési  
köteleiségre, sőt a cselekvési lehetőségére is.  
A tudati oldalnak materiális alapbűncselek-  
ményeknél át kell fognia az alapfőnyállás-  
ban foglalt eredményt, valamint az okozati  
összefüggés lényegét. Az eredményre vo-  
naikozó szándék természetesen a jövőre vo-  
naikozik, a többi objektív tényállási elem-  
nél a tudati oldalnak az elkövetői magatart-

táskor meglévő tényeket kell átfognia.

Az egyenes és az eshetőleges szándék

elhatarolása szempontyából van jelentőse-  
ge a tudati oldal három fokozatának; az el-  
kerülhetetlenségnek, a valószínűségnek és  
a reális lehetőségnek; pontosabban ezek tu-  
datának. Az elkerülhetetlenség tudata min-  
dig egyenes szándékok eredményez, míg a  
másik kettő esetében az akaratit és az erzel-  
mi oldal együttes vizsgálata alapján dönt-  
hető el, hogy a szándékos elkövetés melyik  
formájától van szó.<sup>12</sup>

Az ún. aktuális tudat problémájával  
kapcsolatban elterő vélemények fogalma-  
zódtak meg modern szakirodalimunkában.  
Békes Imre szerint aktuális az a tudat,  
amely az elkövetéskori *vágyalomlásban* jui  
kifejezésre. *Viski* szerint a szándékosság  
tudatartalmához a tényekre való rágondo-  
lás nem szükséges, hanem az aktualizálás  
fogalmán az általános ismeretek az adott  
helyzetre történő vonatkozását kell érteni.

## Tényszándék

Tokaji szerint – Békesssel egyetértve –  
mind a kívánás, mind a belenyugvás olyan  
aktív pszichikai viszony, amely feltételezi

zót, a kívánás és belenyugvás kategóriái,  
kategóriák, csupán oly kevéssé hangsúlyo-  
zottak, hogy jóformán elhunnek.

Horváth Tibor felfogásának „mássága-  
ra” utal kövekező gondolata: „A magatart-

ás társadalmi veszélyes kövekezménye-  
inek tudata, s azok kívánása jellemzi az e-

gyenes szándékok, míg a kövekezmények be-  
állításba való belenyugvás az eshetőleges  
szándékok alapozza meg. Az egyenes szán-  
dék esetén a tudati és az akarat- emociona-  
lis faktorok egyenlő szerepet játszanak a  
szándék kialakításában, míg közveit szá-  
dék esetén ilyen egyensúlyról nem lehet be-

szélni és előtérbe az előrelátás kerül.”<sup>13</sup>

A felvetett kérdésről a II. világháború

utáni hazai szakirodalomban a többségi ál-  
lasponoi – úgy vélem – Tokaji Géza fogal-  
mazta meg a legmarkánsabban. Felfogása  
szerint a szándékosságnak egyrészt tudati,  
másrészt akaratit-érzelmi oldala van. Ekon-  
cepcióban az egyenes szándékok (dolus di-  
rectus) a kívánás, míg az eshetőleges szán-  
dékot (dolus eventualis) a belenyugvás jel-

lemzi. Altalában az eshetőleges szándék a  
bűnösség enyhébb alakzata. Tokaji sze-  
rint a kívánásnak avagy a belenyugvásnak  
azonban feltétele ezek felismerése, illetve  
előrelátása. A szándékosság fogalmához  
tehát hozzátartozik (a törvényben csupán  
impliciten benne rejti) tudati oldal is, amely  
két részből tevődik össze, egyrészt a tények  
tudatából, másrészt a cselekmény társada-  
lomra veszélyességének tudatából. A

tények tudatánál „... a szándékosságának az  
objektív tényállási elemeket megvalósító  
körülkötényeket kell átfognia. Nem a tényál-  
lást elemek köré nyit megfogalmazását kell  
tehát ismerni, hanem az azokat megvalósí-  
tó elterbeli jelenségeket. ... A szándék tuda-  
ni oldalának a normatív, valamint a döntő

a rá gondolást.<sup>13</sup> Tokaji, koncepciója lényegi gondolatának kifejtésénél a következőkből indul ki. Korábban hazai jogirodalomban többek szerint (Viski, Kádár-Kálmán, Horváth Tibor) a szándékos bűnösség tartalmát a társadalomra veszélyesség felismerésében kell keresnünk. Tokaji a maga dogmatikai rendszerében a tények tudatát, valamint a hozzá kapcsolódó kívánást vagy belenyugvást együttesen *tényszándéknak* nevezi. Szerinte a kívánás és belenyugvás általában nem a társadalomra veszélyes jellegre vonatkozik, hanem a szándékosságnak ez az akarati-érzelmi oldala a tényszándék része. Emellett a gyakorlatban is elsődlegesen a tényszándékot vizsgálják, s csak annak megléte esetén merülhet fel a társadalomra veszélyesség tudatának kérdése. Ezért véleménye szerint a szándékosság szempontjából a társadalomra veszélyesség tudatának csak kiegészítő szerepe van, amit az alapoz meg, hogy az objektív tényállási elemek általában a cselekmény társadalomra veszélyességét megalapozó, illetve befolyásoló körülmények közé tartoznak, így az ilyen elemeket megvalósító tények tudata rendszerint a cselekmény társadalomra veszélyességének a tudatát is közvetíti. Ezért csak kivételesen fordul elő, hogy a tényszándék megléte ellenére a cselekmény társadalomra veszélyességének tudata hiányzik.<sup>14</sup> Tokaji különbséget tesz a *materiális sértő* és a *materiális veszélyeztető* bűncselekményeknek megfelelően sértő és veszélyeztető szándék között. A veszélyeztető bűncselekmények egy részénél – bár a veszélyeztetési szándék is elegendő –, a szándékosság kiterjedhet a sérelem bekövetkezésére is.

Békés Imre szándékossággal kapcsolatos felfogása is a többségi irányzathoz tar-

tozik, mégis bizonyos szempontból egyedi. E koncepció (legalábbis Békés legutóbbi felfogásának) speciális vonása abból adódik, hogy szerinte a társadalomra veszélyesség egyrészt jogalkotási, másrészt jogalkalmazási kategória, továbbá olyan objektív kategória, amely nem függ a tettes tudatától. Ebből logikusan következik, hogy vizsgálata felesleges a bűnösség formáinál, így a szándékosságnál is. Békés szerint a szándék *lélektani fogalom*, sőt elsődlegesen az, hiszen a hároméves gyermek vagy a dühöngő örült is cselekedhet lélektani értelemben szándékosan.

A lélektani és az életbeli szándéktól eltér a *büntetőjogi szándék*, többek között azért is, mert a büntetőjog értékrendszere szerint szándékosan csak az cselekedhet, aki az elkövetéskor tizennegyedik életévét már betöltötte és aki beszámítási képességgel rendelkezik. Eltér a lélektanitól olyan értelemben is, hogy a büntetőjogi szándék megeleghet már a „belenyugvással” is.

Az *egyenes* és az *eshetőleges* szándék közötti különbségtételnek csak a materiális bűncselekmények szempontjából van jelentősége. Ezek esetén a szándék azt fejezi ki – mégpedig mind az egyenes, mint az eshetőleges szándék –, hogy a tettes előre látja magatartása lehetséges következményeit, vagyis előre látja az eredményt. Egyenes szándék esetében érzelmileg ehhez úgy kapcsolódik, hogy azt kívánja, eshetőleges szándék esetében pedig úgy, hogy abba belenyugszik.

A *dolus directus* és a *dolus eventualis* között a minősítés szempontjából nincs különbség, azonban a büntetés kiszabásakor a bírói gyakorlat az eshetőleges szándékot enyhébbnek értékeli.

Békés utal arra, hogy a törvényi tényállásban nemcsak *cselekmény-eredmény*

okozati összefüggés lehetséges, hanem jelentősége lehet a helynek, a módnak, az időnek és az eszköznek is. Ha valamely törvényi tényállás alapesete vagy minősített esete szempontjából ezek szerepet játszanak, az elkövető szándékának e körülményekre is ki kell terjednie.

Immateriális bűncselekményeknél a törvényi tényállásban nincs eredmény, okozati összefüggés, következképpen nincs „előre látás” sem. Ezért olyan egyéb törvényi tényállási elemek tudata juthat jelentőséghez, mint az elkövetési tárgy, a hely, a mód, az idő és az eszköz tudata.<sup>15</sup>

Szükséges megjegyezni, hogy Békés ezen felfogásához – mely szerint csak a materiális bűncselekményeknél van jelentősége a kívánás, illetőleg a belenyugvás ismérvének, míg az immateriális bűncselekményeknél a szándékosság tudati oldala is eleget – hasonló álláspontot fogalmaz meg Viski László is, amikor a következőket írja: *„Formális közlekedési bűncselekményeknél a tényállás megvalósítás szándékossága a szabályszegés tudatosságával vagy a szabályszegés lehetőségének tudatával egyértelmű: a materiális közlekedési bűncselekményeknél pedig azok szándékossága a tényállásszerű eredmény bekövetkezésének kívánását vagy az abba való belenyugvást tételezi fel.”*<sup>16</sup>

Földvári József szándékossággal kapcsolatos felfogását úgy lehetne talán a legjobban jellemezni, hogy tipikusan középutas, nagyon világos és pragmatikus koncepció. Ő is Viski gondolataiból indul ki, abból, hogy a törvényhozó nem a szándék, hanem a szándékos bűnelkövetés fogalmát határozza meg, majd utal a Viski-féle pszichológiai szándékfogalomra. Leszögezi, hogy a büntetőjog ezzel nem sokat tud kezdeni. Véleménye szerint a bűnösség mindkét formájának lényegét a magatartás első, az e-

gyén belső világában lejátszódó fázisa határozza meg, ahol az a döntő, milyen lelki tényezők vesznek részt a cselekmény elhatározását megelőző lelki folyamatban. Ebből a szempontból alapvető jelentőségűek az értelmi, tudati elemek, az, hogy milyen körülmények ismeretében alakult ki az elkövetőben a cselekmény megvalósítására vonatkozó elhatározás. Általánosságban azt mondhatjuk, hogy a szándékos elkövetéshez azoknak a körülményeknek az ismerete szükséges, amelyeket a törvényhozó a törvényi tényállásban értékelt, ami bűncselekményenként eltérő, egyeseknél több, másoknál pedig kevesebb körülmény ismerete szükséges hozzá. A törvényi tényállási elemek között azonban lényeges körülmények is vannak. Földvári megemlíti legfontosabb példaként az ún. *deskriptív és normatív* tényállási elemeket. Az előbbieket értékelést nem igényelnek, így a nekik megfelelő tények ismerete is vagy adott, vagy hiányzik. A normatív elemeknél viszont nem a jogi fogalom pontos ismeretét kívánjuk meg, hanem az ezek alapjául szolgáló tények társadalmi jelentőségének ismeretét.

### Motivációs harc

A tudati elemeknél Földvári alapvető jelentőséget tulajdonít annak, hogy az elkövetőnek tisztában kell lennie cselekménye társadalomra veszélyes jellegével, ugyanis ha ezt felismeri, akkor az elhatározást megelőző lelki folyamatban felmerül benne a közösségi kíváncsalom tudata is. Az elkövető, bár tudja, mit vár el tőle a társadalom, mégis ezzel szemben cselekszik. A szemrehányás alapja tehát az ezzel való tudatos szembeszegülés.

Az elkövetőnél a társadalomra veszélyesség felismerésének alapja a törvényi tényállásban értékelt körülmények ismerete. Aki ezeket ismeri és ezek értékelésére

képes, az tisztában van a cselekmény társadalmi jelentőségével, annak hasznosságával vagy veszélyességével is. Földvári egy vélelmet, még hozzá egy – a tévedés körében relevanciával bíró – megdönthető vélelmet használ. Gondolatmenetéből logikusan következik, hogy a tudati oldal szempontjából a következmények ismerete is szükséges minden olyan esetben, amikor azt a törvényi tényállás értékeli. Ez adódik a tények ismeretének követelményéből. A következmények ismerete akkor is szükséges a szándékosság megállapításához, amikor ezek törvényi tényállási elemként történő értékelésére nem kerül sor, ami viszont a társadalomra veszélyes jelleg tudata követelményéből következik.

Földvári ezen megállapítása a társadalomra veszélyességgel kapcsolatban kifejtett gondolataiból következik. Ott utalt ugyanis arra, hogy a magatartás soha nem önmagában, hanem mindig az általa előidézett vagy olyan következmények miatt tekinthető a társadalomra veszélyesnek, amelyeket előidézhet. A szerző az érzelmi jellegű mozzanatoknak is nagy jelentőséget tulajdonít a cselekmény elhatározását megelőző folyamatban, amelyben a szükségletek jelentkezését követően kialakulnak a célképzetek. Ezek viszont minden esetben érzelmileg is színeződnek. Megvalósításukhoz vagy a kellemesség pozitív érzése, vagy valamilyen kellemetlen, negatív jellegű érzés kapcsolódik. Az érzelmi színeződésnek természetesen több fokozata van. Így a kellemességnek és a kellemetlenségnek is több árnyalata, közöttük helyezkedik el egy közömbösnek tekinthető színeződés.

**6** Az ún. *motivációs harcban* a különböző célképzetek, motívumok és ellenmotívumok ütköznek. Ezek valamennyien érzelmileg is színezettek. Földvári behatóan foglalkozik az akarat problémájával. Úgy

fogalmaz, hogy a pszichológiában uralkodónak mondható felfogás szerint az akarat az a lelki folyamat, amely a tudatosan kitűzött célokra irányzott emberi magatartásban nyilvánul meg. (Megjegyzem, sokan az akarat ilyen értelmezésével nem értenek egyet. Többen utalnak ugyanis arra: az elmebeteg nem cselekedhet akarattalosan anélkül, hogy itt tudatosan kitűzött célról szó lehetne.) Funkciója az emberi cselekedetek irányítása az ember felismert szükségletei és ezek érzelmi színeződése alapján. Az akarat aktív.

A bűnösség különböző fokozatai között a magatartás lelki hátterének vizsgálata segítségével lehet különbséget tenni. Földvári szándékossággal kapcsolatos felfogásának egyik alap gondolata az, hogy az ebből a szempontból alapvető három lelki jelenség, az értelem, az érzelem és az akarat egymáshoz való meghatározott viszonya alapján határozható meg a szándékos bűnelkövetés. Megítélése szerint a törvényből az tűnik ki – mivel a következmények kívánásáról és az azokba való belenyugvásról beszél –, mintha az érzelmi elemnek lenne döntő jelentősége. Erről szó sincs, hiszen a következmények kívánása, illetve az azokba való belenyugvás előfeltétele ezek ismerete és a cselekmény akarása.

A dolus directusnál mindhárom lelki jelenség (értelem, érzelem, akarat) pozitívan vesz részt a cselekmény kialakításában. Az eventuais szándékossággal történő elkövetésnél hiányzik az érzelmi színeződés.<sup>17</sup>

Bízom abban, e tanulmánnyal valamelyest sikerült érzékeltetnem, hogy a bevezetőben feltett kérdés megválaszolása során hazai büntetőjog-tudományunk az elmúlt negyedszázados fejlődésében – végül is a többségi álláspont kialakulására figyelemmel – milyen utakat járt be és hová jutott.

Dr. Blaskó Béla

# Forrásjegyzék

1. **Lakó Ibolya:** A bűncselekmény-fogalom alakulása hazánkban a századfordulótól a Btá-ig. Jogtudományi Közlöny, 1982. évi 4. sz. 282–290. o.
2. **Viski László:** Szándékosság és társadalomra veszélyesség. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1959. 73. o.
3. **Viski László:** i.m. 73. o.
4. **Viski László:** i.m. 74–75. o.
5. **Viski László:** i.m. 87. o.
6. pl. **Viski László:** i.m. 100. o
7. **Viski László:** i.m. 109. o.
8. **Kádár Miklós – Kálmán György:** A büntetőjog általános tanai. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966. 418–432. o.
9. **Horváth Tibor:** Az élet, testi épség, egészség büntetőjogi védelme. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1959. 181. o.
10. **Tokaji Géza:** A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1984. 216–217. o.
11. **Tokaji Géza:** A bűncselekménytan alapjai ... 218. o.
12. **Tokaji Géza:** A bűncselekménytan alapjai ... 219–220. o.
13. **Tokaji Géza:** A bűncselekménytan alapjai ... 221. o.
14. **Tokaji Géza:** A bűncselekménytan alapjai ... 225–226. o.
15. **Békés-Györgyi-Papp:** Büntetőjog. 40–43. o.
16. **Viski László:** Közlekedési büntetőjog. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1974. 412. o.
17. **Földvári József:** Magyar büntetőjog. Általános rész. Tankönyvkiadó, Budapest, 1985. 109–112. o.

# Összhangban

## Az emberi jogok és a magyar büntető jogszabályok

Hazánk 1990. november 6-án írta alá az Emberi Jogok Európai Egyezményét s kiegészítő jegyzőkönyvét. Az Országgyűlés az aláírást elhatározó 76/1990 (XI. 2.) OGY számú határozatának indoklásában részletesen kifejtette, miért látta szükségét, hogy az egyezmény aláírása és ratifikálása közé egy elemző szakaszt beiktasson: azért, hogy ezen időszakban felmérhessük az egyezmény elfogadásával vállalt kötelezettségeket és jogrendszerünket a lehetséges mértékben összhangba hozzuk annak követelményrendszerével. Az egyezményt elfogadó valamennyi ország, így Magyarország is, a ratifikációval azt a kötelezettséget vállalta, hogy az ott meghatározott emberi jogokat olyan tartalommal és módon biztosítja a joghatósága alatt álló személyeknek, ahogyan azt a megállapodás, nem pedig belső jogrendszere előírja.

Alkotmányunk 7. §-ának (1) bekezdése értelmében a nemzetek közösségében való részvétel *alkotmányos követelmény*, tehát belső jogunkat úgy kell értelmezni, hogy a nemzetközi jog általánosan elfogadott szabályai érvényesüljenek. A vállalt nemzetközi jogi kötelezettség és a belső jog összhangjának megteremtése minden „vállalt” nemzetközi kötelezettségre vonatkozik.

Az egyezmény tiszteletben tartását szolgáló nemzetközi kontrollmechanizmus – az Európai Emberi Jogi Bizottság és az Európai Jogi Bíróság – a tagállamokat elmarasztaló határozatok hosszú sorával

korrigálta és korrigálja a részes országokban történt emberi jogi jogsértéseket és feloldja az egyezmény és a belső jogrendszer közötti esetleges diszharmóniát. A szabadságjogok törvényes-alkotmányos védelme a büntető rendelkezések felsorolását is megkívánja. Így nevezetesen bűncselekménnyel nyilvánítottunk minden olyan cselekményt, amely *háborúra uszít, nemzeti, faji, nemzetiségi, vallási megkülönböztetésre és ellenségeskedésre vagy erőszakra izgat*. Az emberi és állampolgári szabadságjogok, a büntetőjog, a büntetőeljárás jog, a büntetés-végrehajtási jog, az egészségügyi szolgáltatási rendszer több módosítást igényelt és kíván a jövőben is.

Azok a politikai, gazdasági és társadalmi változások, amelyeknek a közelmúltban tanúi lehettünk, számos olyan követelményt körvonalaztak, amelyek a demokratikus jogállamiságból fakadó feladatokkal együtt felvetették egy széleskörű jogalkotási-jogalkalmazási reform szükségességét.

A megvalósítás folyamatában különös figyelmet fordítottunk és kell fordítanunk ezután is az európai integráció emberi jogi kívánalmaira.

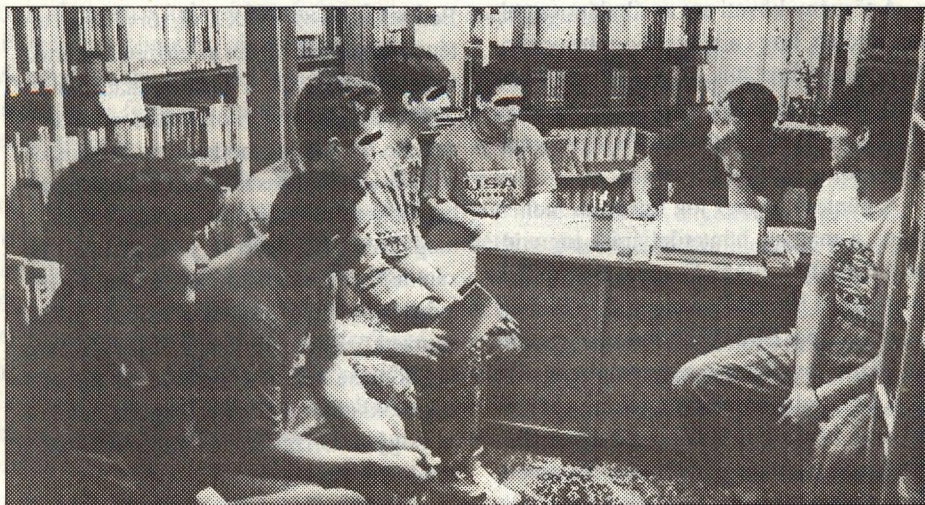
Magyarország Európa Tanács-i tagsága elengedhetetlen követelményként vetette fel a jogharmonizáció gondolatát, belső jogunk és a nemzetközi kívánalmak közötti összhang megteremtését.

Erre is figyelemmel kell megadni az aláírt és ratifikált, a polgári és politikai,

gazdasági, szociális és kulturális jogokat, úgy is, mint az első és második generációs emberi jogokat felölelő, „Az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről szóló európai egyezmény” kapcsán megfogalmazódó nemzetközi követelményeket. Kétségtelen, hogy az egyezményt olyan időpontban ratifikálták, amikor a magyar jogrendszer még nem sikerült minden vonatkozásban maradéktalanul összhangba hozni a strasbourgi jogelvekkel. Az ebből adódó diszharmonia és konfliktus feloldása természetesen nem a jogalkalmazó, hanem a jogalkotó – mindenekelőtt a törvényhozás – feladata. Ez pedig nem csekély, különösen, ha azt is figyelembe vesszük, hogy az elmúlt negyven évben mintegy 150 nemzetközi egyezmény és mintegy 350 ajánlás született. Ezért nem mellőzhető bizonyos prioritások felállítására abból a szempontból, hogy mely egyezmények és ajánlások elfogadása a legfontosabb a hazai jogfejlődés jelenlegi szakaszában. A jogalkotás reformja egyaránt átfogja a büntető anyagi és eljárási jog, a büntetés-végrehajtási jog területét.

A nemzetközi kívánalmak, az alkotmányban megjelent új intézmények, az Alkotmánybíróság döntése a halálbüntetés eltörléséről, a társadalom értékrendjében bekövetkezett változások és végül számos új, büntetőjogilag üldözendő magatartásforma megjelenése szükségessé tette a hatályos büntető törvénykönyv szabályainak részbeni megváltoztatását, korszerűsítését. A módosított Btk. tovább közelít az igazságos, a tett súlyához igazodó büntetés elvéhez.

Rendelkezései kifejezésre juttatják, hogy az új társadalmi-politikai viszonyok között a személyi szabadság, az emberi méltóság és becsület kiemelkedő érték. Ezért bevezeti az *emberrablás büntetést* és általában szigorúbb büntetéseket helyez kilátásba a személyi szabadság megsértőivel szemben. Fokozott büntetőjogi oltalmat kíván nyújtani a legvédtelenebbeknek, a *gyermeknek*, ezért a házasság, a család, az ifjúság és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények körében súlyosítja a kiskorúak sérelmére elkövetett bűncselekmények



Nevelői foglalkozás a fiatalok között



büntetőjogi fenyegetettségét. Új minősítő körülményekkel érzékelteti, hogy szigorúban ítélendő meg a tett, ha az áldozat kiskorú.

A törvény követi azt az általánosan elismert tételt, hogy a büntetőjogi beavatkozást ésszerű korlátok közé kell szorítani. Ezért szűkíti azoknak a normasértéseknek a körét, amelyek miatt a felelősségre vonás a büntetőjog területén történik.

A büntető anyagi jog reformja mellett fontos a magyar büntetőeljárás jogrendszer, az Emberi Jogok Európai Bizottsága, a Miniszteri Bizottság, valamint az Emberi Jogok Európai Bírósága ítélezési gyakorlata közötti összhang megteremtése is.

A Be. általános felülvizsgálata, a büntetőeljárás kérdéseinek korszerű újrászabályozása olyan fontos jogalkotási cél, amely az új eljárási törvény megalkotását célzó átfogó reform megvalósítását jelenti.

A büntetőeljárás átfogó szabályozásának koncepciója e munka fontos állomását jelenti. A feladat súlyát érzékelteti, hogy annak megoldásakor olyan kérdéseket kell megválaszolni, mint a bíróság, az ügyészség, a rendőrség szerepével, szervezetével összefüggő feladatok felvázolása az igazságügyi szervezet átalakításának tükrében, a nyomozó hatóságok rendszere, hatásköre, a tárgyalási szak (a laikus bíráskodás) problémája, a fórumrendszer, valamint a bírósági szervezet kérdése.

Fontos jogalkotási feladat a büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény általános felülvizsgálata és új büntetőeljárás törvény megalkotása. Ennek teljesítése azonban hosszabb időt vesz igénybe. Vannak viszont a Be.-nek olyan rendelkezései, amelyek módosítása az országgyűlésre vár. Így például az 1976. évi 8. törvényerejű rendelettel kihirdetett Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 9. cikkének 3. pontja szerint azt, akit bűncselekmény miatt őrizetbe vettek, a legrövidebb időn belül bíró elé kell állítani. A Be.-nek az 1989. évi XXVI. törvénnyel történt módosítása ugyan az előzetes letartóztatás elrendelését a bíróság hatáskörébe utalta az eljárás nyomozati szakaszában is, de a Be. 91. §-ának módosított (2) bekezdése az őrizet leghosszabb tartamát az eddigi hetvenkét óra helyett öt napban határozta meg. Nem hagyható figyelmen kívül hazánkban az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez való csatlakozásából fakadó nemzetközi kötelezettsége, amely a bíróság döntése nélkül a fogva tartás tartamának csökkentését kívánja meg. Ez indokolja, hogy az őrizet leghosszabb időtartama hetvenkét óra legyen.

A büntetés-végrehajtás szervezetét és rendszerét a büntetési rendszerhez kell iga-

zítani. Jogállam nem képzelhető el korszerű büntetés-végrehajtási jog nélkül. Ezen felismerés vezetett a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. tvr.-t módosító 1993. évi XXXII. törvény megszületéséhez.

A törvény a büntetés-végrehajtás szabályozásában figyelembe veszi az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának az európai büntetés-végrehajtási szabályokra vonatkozó ajánlásait. Igazodik a nemzetközi kötelezettség-vállalásokhoz, az európai büntetés-végrehajtási normákhoz.

Az Emberi Jogok és az Alapvető Szabadságok Védelmének Európai Egyezményére figyelemmel kibővültek a büntetések és az intézkedések végrehajtására vonatkozó rendelkezések.

*A fogvatartottal való bánásmód szabályozásánál a törvény figyelemmel volt a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetés- és bánásmód elleni nemzetközi egyezmény előírásaira. A novella olyan rendelkezéseket is tartalmaz, amelyeket a hazai büntetés-végrehajtás gyakorlati tapasztalatai tettek indokolttá, különösen a büntetés-végrehajtási intézetek belső rendje, ezen belül az elítéltek jutalmazása és fegyelmi felelősségre vonása tekintetében.*

Az Alkotmánybíróság 5/1992 (I. 30.) AB határozatára is figyelemmel az 1993. évi XXXII. törvény – meghatározott esetek kivételével – általánossá tette a fellebbezés lehetőségét a bv. bíró által hozott végzésekkel szemben. Számos esetben lehetősége nyílt az elítéltnak a bírói út igénybevételére. E körben hazánk a nemzetközi összehasonlításban is élen áll. Jó néhány előírás segíti a *családi kapcsolatok* fenntartását, erősítését. Az enyhébb rezsím szabályainak alkalmazásánál az intézményrendszer széleskörű

differentiálására van lehetőség. A nemzetközi gyakorlattal és követelményrendszerrel összhangban határozta meg az új törvény az elítéltek jogi helyzetét,

Garanciális súlyára figyelemmel a módosított Bv. tvr. már a 2. §-ában összefoglalja a valamennyi elítéltet megillető fontos jogokat. E körben részletesebben és nyomatékosabban szabályozza az anyanyelv használatának jogát. A törvény deklarálja a jó hírnév, a magántitok és a személyes adatok védelmét, valamint a magánlakás sértetlenségét mint az elítélt olyan, személyhez fűződő jogait, amelyeket a büntetés végrehajtása sem zárhat ki.

Az Európai Büntetés-végrehajtási Szabályok előírásaival összhangban a Bv. tvr. hatályos szabálya kimondja az elítéltek között a *nemzetiségi és etnikai hovatartozásuk, vallási vagy politikai meggyőződésük, társadalmi származásuk, nemük, illetőleg vagyoni helyzetük szerinti hátrányos megkülönböztetés tilalmát*. A törvény a korábbiakhoz képest jelentősen bővíti az elítéltnak a büntetés-végrehajtás tényéből származó jogait.

A törvény az ügyvezett *félszabad végrehajtási rendszer* egyes elemeit hasznosítva; lehetőséget ad a börtönben, illetőleg a fogházban végrehajtandó szabadságvesztés esetén enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazására, enyhítve az elítélt személyi szabadságának korlátozását. Ez nem a jutalmazás körébe tartozó eseti kedvezmény, hanem a *végrehajtási rezsím tartós enyhítése*, ezért indokolt, hogy az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásáról, illetőleg ennek megszüntetéséről a bv. bíró rendelkezzen.

A személyi szabadságtól megfosztott elítéltnel szemben a legsúlyosabb fegyelmi fenytetés, a *magánelzárás*, olyan további



## Előzetes letartóztatott a zárkában

joghátrány, amelyre csak a garanciális követelmények következetes érvényesítésével kerülhet sor. Az új jogi szabályozás ezért lehetővé teszi, hogy az elítélt és – végrehajtási helyétől függetlenül – az előzetesen letartóztatott a kiszabott magánelzárás fenyítés ellen halasztó hatályú fellebbezésel forduljon a bv. bíróhoz.

Nemcsak a bv. bíró hatásköre bővült, hanem eljárásának szabálya is változott. Figyelemmel arra, hogy a kontradiktóris tárgyalás lehetőségeinek kizárása indokolatlan, ezért a hatályos szabályozás értelmében a bv. bíró bizonyítás felvételekor köteles tárgyalást tartani. Az ügyész részvétele csak a tárgyaláson kötelező, ennek ellenére helyeselhetően gyakori a meghallgatáson való ügyési részvétel is. Mindezek révén többszörösre nőtt az a munka, amit a bv. bírói eljárásban való ügyési részvétel jelent.

Garanciális súlyukra figyelemmel törvény rögzíti az olyan, korábban rendeletben vagy utasításban szabályozott kérdéseket, mint például a szabadságvesztés végrehaj-

tásának félbeszakítása, az elítéltet és a büntetés-végrehajtást terhelő egyes költségek, a terhes és kisgyermekes nők jogai, a levelezés ellenőrzése, a távbeszélő használata, a magánelzárás végrehajtása, a fiatalkorúak pártfogó felügyelete, a bv. intézetek utógondozással kapcsolatos feladatai.

Tekintettel arra, hogy a Btk.-t módosító 1993. évi XVII. törvény a munkakötelességgel járó büntetések közül csak a közérdekű munkát tartotta fenn, a Bv. tvr. hatályos szövege önálló fejezetben szabályozza a közérdekű munka végrehajtását.

Megszűnt az a törvényességi szempontból kifogásolható helyzet, hogy a bv. bíró nem a Btk., hanem a Bv. tvr. alapján rendelte el annak az elítéltnak a pártfogó felügyeletét, aki a szabadságvesztését teljesen kitöltötte. A társadalmi és gazdasági környezet változásaira figyelemmel módosultak az elítéltek utógondozására vonatkozó rendelkezések is. Megszűntek azok a fegyelmi fenyítések a szabadságvesztés-büntetést töltő elítéltekkel szemben, amelyek nem szolgálták a büntetés-végrehajtás

célját és a gyakorlatban sem váltak be.

Nem olyan igénnyel és teljességgel, mint a szabadságvesztést töltő elítélteknél, de váltóztak az előzetes letartóztatás végrehajtásával kapcsolatos rendelkezések is. Az ügyészségnek az előzetes letartóztatás végrehajtásával kapcsolatos felügyeleti munkáját már érintette az ügyészségről szóló törvényt módosító 1989. évi XLVI. törvény, amely az előzetes letartóztatás rendőrségi fogdában történő végrehajtásának törvényességi felügyeletét e szakág feladatává tette. Az előzetes letartóztatást a büntetés-végrehajtási intézetben a tárgyalás előkészítéskor hozott határozatig az ügyész rendelkezése alapján kell végrehajtani.

Az új törvényi szabályozás bővítette az ügyész rendelkezési jogkörét is. A hatályos szabályozás szerint az előzetesen letartóztatott a hozzátartozóján kívül más személyekkel már nem a bv. intézet, hanem a vádirat benyújtásáig az ügyész, ezt követően a bíróság jóváhagyásával levelezhet.

A novella lehetővé teszi az elítéltek, hogy felügyelettel vagy anélkül meglátogassa súlyosan beteg hozzátartozóját és részt vehessen hozzátartozója temetésén. E jogot a törvény az előzetesen letartóztatottnak is megadja, azzal a megszorítással, hogy erre csak felügyelettel kerülhet sor és csak akkor, ha azt a vádirat benyújtása előtt az ügyész, azt követően pedig a bíróság engedélyezi.

Az ügyész, illetőleg a bíró rendelkezését az intézet parancsnoka köteles végrehajtani, de helyes, ha az engedélyt adó az engedélyezés előtt kikéri a parancsnok véleményét.

Az új szabályok értelmében az előzetesen letartóztatottat a bíróság sem kötelezheti munkavégzésre, a termelőmunkában

csak kérelmére vehet részt. Módja van valószínű vagy lelkiismereti meggyőződésének szabad megválasztására, annak kinyilatkoztatására és gyakorlására. Jogosult a pihenésre, a rendszeresen végzett munka után fizetett szabadságra.

Az ügyész, illetve a bíró rendelkezési jogkörében eljárva a büntetőeljárás eredményessége érdekében korlátozhatja az előzetesen letartóztatott levelezési, látogatófogadási, illetve csomagküldeményhez való jogát, azonban ez nem vonatkozhat a védővel való érintkezésre. Az új törvényből fakadóan az európai gyakorlattal szinkronban a szabadságvesztést töltő személy mint állampolgár vehet részt a különféle oktatási, képzési, közművelődési, gyógyító foglalkozásokon. A közoktatási törvény a büntetés-végrehajtás feladatává tette az elítéltek általános iskolai oktatásának teljes szervezését és finanszírozását. Az elítélt jogává vált az oktatásban való részvételének eldöntése, így mintegy harmadára csökkent az általános iskolai oktatásra jelentkezők száma. Nem a kényszer, hanem az ösztönzés készíti az elítéltet, hogy személyisége fejlődése szempontjából hasznos tevékenységet végezzen.

A fogvatartottak lelki gondozása, oktatása, istentiszteleteken való részvétele jól kiegészíti az intézetekben folyó nevelési tevékenységet. Nagy szükség van a szabadulók és a kapcsolat nélküliek segélyezésére, amiben az egyházak – anyagi lehetőségük függvényében – szerepet vállalnak.

Hatályos jogunkban a büntetés-végrehajtás szabályozása háromszintű. A Bv. tvr. 127. §-ának (1) bekezdése felhatalmazza az igazságügy-minisztert, hogy a büntetések végrehajtásának részletes szabályait a legfőbb ügyéssel és az érdekelt miniszterekkel (országos hatáskörű szervek veze-

tőivel) egyetértésben alkossa meg. A felhatalmazás alapján kiadott jogszabályok közül alapvető fontosságú a Büntetés- végrehajtási Szabályzatról szóló 8/1979 (VI. 30.) IM számú rendelet, valamint a Büntetés- végrehajtási Szabályzat végrehajtásáról szóló 101/1981 (IK. 2.) IM számú utasítás (Szakutasítás).

A Bv. tvr. módosítását követően elengedhetlenné vált a törvény végrehajtási szabályainak felülvizsgálata, az új Bv. Szabályzat megalkotása.

A nemzetközi jogharmonizáció olyan

feladat, amely mind a jogalkotók, mind a gyakorló jogalkalmazók számára kihívás. A nemzetközi egyezményekkel összhangban álló jogalkalmazás nélkülözhetetlen feltétele a jogalkalmazók (bírók, ügyészek, büntetés-végrehajtási szakemberek stb.) jobb tájékozottsága, szakmai képzése, információval való ellátása. E körben fontos az Európai Emberi Jogi Bíróság ítéleteinek, valamint az Európai Emberi Jogi Bizottság döntéseinek megismertetése.

*Dr. Lajtár István*

Minden kedves  
olvasónknak  
kellemes karácsonyi  
ünnepeket  
és boldog új évet  
kívánunk!

# Negyedik fokozat?

## Az enyhébb végrehajtási szabályokról

Ha visszatekintünk a büntetés-végrehajtási jog fejlődéstörténetére, megállapíthatjuk, hogy a közelmúltban megalkotott jogszabályok korszerűen, az idő próbáját kiállva, megfelelő tartalommal szabályozták a büntetés-végrehajtási jogviszonyokat. E jogszabályok az európai államok hasonló szabályainak sorában is előkelő helyet foglalnak el. Azon túlmenően, hogy a büntetés-végrehajtási gyakorlatot alakító normarendszer minden esetben tükrözte az adott időszak aktuális büntető jogpolitikai felfogását, a szabadságvesztésre vonatkozó jogszabályok egyben előremutatóak, progresszívek voltak. Valamennyi jogszabály vezérelve, hogy az elítéltet fel kell készíteni a szabadulás utáni életre, azt a szándékot kell felébreszteni benne, hogy tartózkodjon újabb bűncselekmény elkövetésétől. Így a speciális prevenció egybeesik a társadalom érdekével.

Akár az 1966. évi 21. sz. törvényerejű rendeletet, akár az 1979. évi 11. sz. törvényerejű rendeletet nézzük, mindkét jogszabályban egyértelműen megtalálható a jogalkotó előbbemlített szándéka. E jogalkotási folyamatba szervelesen beleillik az 1993. évi XXXII. törvény, amely módosította az 1979. évi 11. sz. törvényerejű rendeletet. Az alap és a módosító jogszabály egységes szerkezete képezi a büntetés-végrehajtás jogi kereteit, amit tartalommal az alacsonyabb szintű utasítások és más rendelkezések töltenek meg. A módosítás korszerűsített és rendszerbe állított új jogintézményeivel „európaivá” tette a büntetés-végrehajtási szabályokat és a gyakorlatot. Az egyéb új vonások mellett további lehetőségek nyíltak arra, hogy az elítélt erősítse kapcsolatait a külvilággal, csökkentve a büntetés-végrehajtás ideje alatti elszigeteltségét a társadalomtól.

A jogszabály újdonságai közül kiemelem az *enyhébb végrehajtási szabályok* alkalmazásának előírásait. Ez olyan eleme a törvénynek, amely korábban nem létezett és a végrehajtás gyakorlata még nem alakult ki. E jogintézmény működésére tapasztalatok nem álltak rendelkezésre, ezért első lépésben értelmezni kellett a jogszabályt, fel kellett támi a jogalkotói szándékot.

Értelemezésem szerint a jogszabály e rendelkezése is egybevág azzal a jogalkotói akarral, amely az elítéltnak a szabadulás utáni beilleszkedése megkönnyítését célozza. Ha az elítélt meghatározott gyakorisággal kimaradásra távozhat, intézeten kívül felügyelet nélkül munkát végezhet, zsebpénzt és polgári ruhát tarthat magánál, fokozatosan megismeri a szabad élet viszonyait, lépéseket tehet családi kapcsolatainak rendezésére és lehetősége van a munkába állás előkészítésére. Így a szabadulást követően csökkennek azok a hatások, amelyek az elítéltnél a kizártság érzetét keltik, olyan közegbe szabadul, amelyet már a büntetés ideje alatt megismert. Az eddig is meglévő kapcsolattartási formákon túl ezek további lehetőséget kínálnak a külvilággal való kapcsolat bővítésére. Ha a

büntetés-végrehajtás az enyhébb végrehajtási szabályokban rejlő lehetőségeket megfelelően alkalmazza, akkor számottevően javulnak az elítélt beilleszkedési esélyei. Ez főleg a hosszabb szabadságvesztésre ítélt esetében válik döntő jelentőségűvé. Összességében tehát – álláspontom szerint – az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazása mint jogintézmény, a szabadulás utáni beilleszkedés megkönnyítésének egyik nagyon fontos eszköze. Ezt figyelembe véve kell tehát kialakítani az intézetben a működtetés feltételeit.

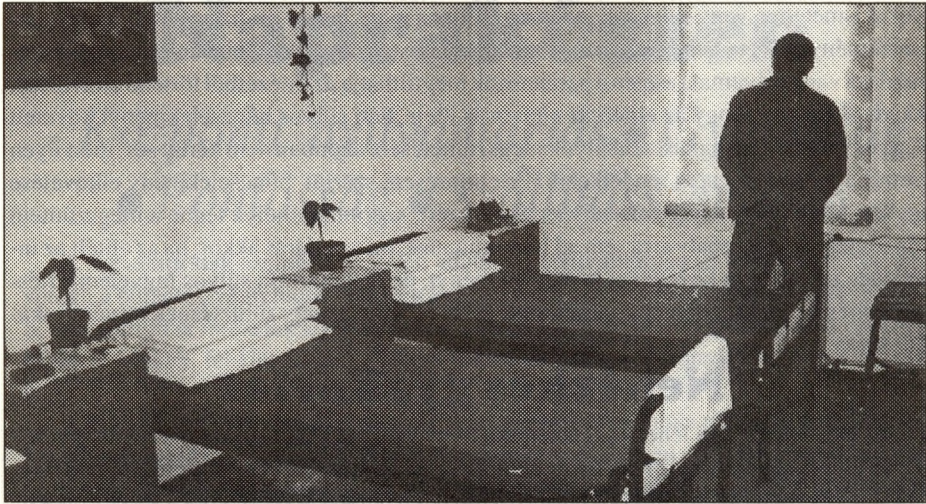
Ha az eddig megfogalmazottakat elfogadhatónak tekintjük, akkor ez ellentmond az olyan vélekedéseknek, amelyek szerint enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazása mintegy *kvázi jutalom, netán a szabadságvesztés negyedik fokozata*. Ha formálisan elemizzük a kérdést, akkor azért sem lehet jutalom – bár a bv. bíróhoz történő előterjesztésben fontos szerepe van az elítélt magatartásának –, mert az elítéltnak adható jutalmak között ez nem szerepel, de negyedik fokozat sem lehet a törvényben meghatározott három fokozat miatt. Ez utóbbihoz csak annyit, hogy az elítélt továbbra is megtartja szabadságvesztési fokozatát, csak a végrehajtás körülményeire vonatkoznak enyhébb szabályok.

Véleményem szerint nem az a fő cél, hogy az elítéltnak a szükségesnél korábban könnyítsük meg a büntetését, vagy lazább körülmények közé helyezzük annál, mint amit a fokozatára meghatározott szabályok előírnak. Ehhez elegendő azt megvizsgálni, hogy az elkövetett bűncselekmény tárgyi súlyára, az elkövető személyének társadalomra veszélyességére és a bűnösség fokára tekintettel a büntetőbíróság milyen időtartamú és milyen fokozatú büntetést tartott arányban állónak. A büntetésnek egyaránt szolgálnia kell a generális és a speciális prevenció érdekeit.

### Meglehetősen korán

Az elmúlt közel másfél évben azt tapasztalhattuk, hogy a súlyos bűncselekmény elkövetése miatt hosszú tartamú szabadságvesztésre elítéltet – legalábbis a Budapesti Fegyház és Börtön esetében – a bv. bíró viszonylag hamar, illetve a szabadulásig hátralévő hosszú idő ellenére meglehetősen korán enyhébb végrehajtási szabályok hatálya alá helyezte. Természetesen a bv. bíró döntése megfelel a jogszabály előírásainak, mert börtön fokozatban a letöltött hat hónap után ez a döntés jogszerűen meghozható. Félő, persze, hogy a bv. bíró végzése ellentétbe kerülhet a büntetőbíróság ítéletével, mert az ítéletben tükröződő és a büntető törvénykönyvön alapuló büntetés kiszabási elv így nem érvényesülhet. A büntetés-végrehajtási intézet az előterjesztésben állást foglal arra vonatkozóan, hogy a törvényes feltételek megléte mellett, figyelemmel az elítélt magatartására, a büntetési cél az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásával is elérhető-e, vagy még nem időszzerű e szabály alkalmazása. Ennek megfelelően javaslata az elítéltre nézve lehet pozitív vagy negatív.

Az intézet előterjesztése azonban nem köti a bv. bírót, így többször is előfordult, hogy „nemleges” javaslat ellenére elrendelte az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazását. Látszólag egy specifikus érdek (az elítélt egyéni érdeke) megelőz egy magasabbrendű érdeket (a társadalom védelmének érdekét). Ennek révén kétségesse válhat, hogy a büntetés hátralévő részében realizálódik-e az a társadalmi igény, amelyet a büntetés-végrehajtással szemben a jogszabályok rögzítenek.



### Enyhébb végrehajtási szabályokra kijelölt zárka

Álláspontomat összegezve elmondható, hogy az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazása nem cél, hanem az egyik – igen fontos! – eszköz az elítélt szabadulása utáni beilleszkedéséhez. Jó, ha ennek érvényesítése összhangban áll egyrészt a büntetés céljával, másrészt a büntetés-végrehajtás más – erre irányuló – eszközeivel. Az összes tényező figyelembevételével kell tehát a helyes utat és a helyes arányokat megtalálni e korszerű jogintézmény alkalmazásakor. Ehhez a gondolatmenethez tartozik, hogy nyilvánvalóvá kell tenni: e lehetőség valamennyi elítélt előtt – beleértve a fegyház fokozatút is – nyitva áll. Természetesen a fegyház fokozatú elítéltnak először azt kell bizonyítania, hogy a büntetés célja a szabadságvesztés enyhébb fokozatában is elérhető, tehát bizonyos idő eltelte után – ha arra érdemessé válik – a börtön fokozatban töltheti büntetését. E fokozatban további bizonyítási lehetőséget kell kapnia arra, hogy később helye lehet az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásának. Feltehetően ez az idő hosszabb hat hónapnál, tehát az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazása nem automatikus következmény. Megítélésem szerint, kiindulva a fegyház szigorától az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásáig, olyan fokozatos rendszer építhető ki, amely egyértelműen az elítélt beilleszkedését segíti, szem előtt tartva és elfogadva az elítélt együttműködési készségét.

Ha a büntetés-végrehajtás teljes eszközszerét – ebbe beleérttem az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazását is – és hatásmechanizmusát érvényesítve az előbbi célokat eléri, akkor valamennyi érdek érvényesült, a büntetés-végrehajtás a társadalmi kívánalmaknak megfelelően eleget tett törvényes kötelezettségeinek.

Visszatekintve az előző időszakra, felmerült néhány *jogalkalmazási probléma*. Ez főleg az enyhébb végrehajtási szabályok felfüggesztése és megszüntetése, valamint a fellebbezési jog gyakorlásakor szembetűnő. A jogszabály úgy rendelkezik, hogy a felfüggesztésre és a megszüntetés iránti előterjesztésre akkor van lehetőség, ha az elítélt az elítéléssel, illetőleg az intézeten kívüli munkavégzéssel kapcsolatos magatartási szabá-

lyokat ismételtén vagy súlyosan megszegi. Ebben nincs benne az, ha az elítélt újabb bűncselekményt követ el. Ilyenkor csak arra van lehetőség, hogy az újabb büntetőeljárás megindulása vagy folyamata esetén a parancsnok megtilthatja az intézetből történő eltávozást. Akadt példa arra, hogy az elítélt az eltávozás ideje alatt súlyos bűncselekményt követett el, az enyhébb végrehajtási szabályok megszüntetésére azonban nem került sor, mert ilyen esetről a jogszabály nem rendelkezik. Értelmezésem szerint bűncselekmény elkövetése egyben súlyos magatartási szabálysértés is, ezért, szerintem, helye lenne a megszüntető végzésnek. A jogszabály arra sem ad iránymutatást, mi az eljárás akkor, ha az elítélt az intézetben ugyan nem követett el bűncselekményt, de magatartása súlyos fegyelemsértésnek minősül. E tekintetben úgy a felfüggesztésnek, mint a megszüntetésnek törvényi akadálya van.

### Nehézkes gyakorlat

Az előzőekből arra lehet következtetni, hogy azok az elítéltek, akiknél ilyen gondok felmerülnek, egyelőre még nem bizonyították készségüket a törvényszéki életmód folytatására. Így méltatlanná váltak e lazább és enyhébb büntetés-végrehajtási lehetőségekre. A gyakorlati érvényesítésnek viszont behatároltak a feltételei. A hatályos jogi szabályozás szerint a bv. bíró végzése ellen – az elítélt jogorvoslati jogának garantálása mellett – a bv. ügyész fellebbezhet. Megítélésem szerint e szabály nehézkessé és bürokratikussá teszi a fellebbezés gyakorlatát olyankor, ha az intézet nem ért egyet a bv. bíró végzésével. Az ellenvélemény közvetett érvényesítése is csak úgy lehetséges, ha a bv. ügyész egyetért az intézet állásfoglalásával. Tisztában vagyok azzal, hogy közvetlen jogorvoslati lehetőség igénybevételére a hatályos jogszabály alapján nincs mód, de annak a szükségessége azért felmerül, hogy a bv. bírói meghallgatáson az intézet képviselőjének *minden esetben* részt kell vennie. Ez utóbbi feltétel, azt hiszem, könnyen teljesíthető.

Annak érdekében, hogy a bírói függetlenség elve ne sérüljön (most sem az volt a célom), időszerűnek látom, hogy a hatályos büntetés-végrehajtási jogszabályban kisebb korrekciókra kerüljön sor. Erre tekintettel azt is szükségesnek tartanám szabályozni, hogy börtön fokozatban ne csak az alsó határ (hat hónap), hanem a szabadulásig hátralévő idő is meghatározásra kerüljön az enyhébb végrehajtási szabályok kedvezményezésénél. Erre jó példa az átmeneti csoportba helyezés szabályozása. (Véleményem szerint az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazása és az átmeneti csoportba helyezés rendre hosszabb távon egybe fog olvadni.) Tükröződnie kell továbbá a jogszabályban azoknak a szigorításoknak is, amelyek az enyhébb végrehajtási szabályok felfüggesztésére és megszüntetésére irányulnak. (Újabb bűncselekmény elkövetésekor vagy intézetben belüli súlyos fegyelemsértő magatartásnál.) Véleményem szerint annak nincs akadálya, hogy az intézet közvetlenül élhessen fellebbezési jogával, ami kétségtelen, jogszabálmódosítást igényel. Tisztában vagyok persze azzal, hogy a jogszabály módosítása hosszabb időt, alaposabb elemző munkát igényel. Indokoltnak vélem viszont, hogy e kérdéskör – a jogintézmény célszerűsége és társadalmi hasznossága miatt – vita tárgya legyen és a vita eredményeként színvonalasabb szabályrendszer jöjjön létre, elősegítve a megfelelő gyakorlatot.

Máthé Zoltán

# Naprakészen

## Központi nyilvántartás • Gyorsaság • Pontosság • Szállításszervezés

A fogvatartottak személyi és ítéleti adatainak nyilvántartása és ennek kezelése alapvetően a büntetés-végrehajtási intézetek, azon belül is a nyilvántartó csoportok feladata. A fogvatartottak intézetek közötti, illetve a hatóságokhoz történő szállításának szervezésében is jelentős feladatuk van, a lebonyolításban pedig a biztonsági osztály is szerepet kap.

A fogvatartotti nyilvántartás és a szállítás szervezése azonban nemcsak intézetenként, hanem központilag is működik. A nyilvántartás természetesen szűkebb adattartalommal (a fogvatartottra vonatkozó nyilvántartó lap vezetésével), mivel az intézeti anyag tartalmazza a különböző hatóságok, szervek kiállított és megküldött okmányait, a nevelésre, a munkáltatásra vonatkozó anyagot stb.

A központi nyilvántartás szükségességét és jelentőségét az adja, hogy a büntetés-végrehajtási intézetekben fogva tartottak összességéről ad képet, valamint az információszolgáltatás szempontjából is praktikusabb a központi adatkezelés. A fogvatartottak irányításában, szállításuk szervezésében azon túlmenően, hogy az intézetek adják az információt (milyen célból, hová szállítják, milyen fokozatú az illető, mekkora a szabadságvesztés tartama stb.), döntő a központi tevékenység. Mindezeket és az ezekkel összefüggő tennivalókat (a fogvatartottakkal kapcsolatos információ-szolgáltatást, átszállítási kérelmek elbírálását, munkaerő-irányítást, statisztikák, különböző szempontú kimutatások készítését stb.) a büntetés-végrehajtási főosztály központi szállítási és nyilvántartási osztálya végzi.

A büntetés-végrehajtás szervezetében a parancsnokság osztályaként működik, olyan területen, amelynek az intézetekben nincs szervezeti megfeleelője. Tudniillik a nyilvántartó csoportok további más feladatokat (melyek volumenük miatt jelentősek) is végeznek a nyilvántartás vezetésén kívül, melyek a fogvatartottakkal kapcsolatosak: befogadás, szabadtítás, előterjesztések készítése stb. A nyilvántartó csoportok felügyeleti szerepét a Bv. OP igazgatási osztálya látja el.

A *központi szállítási és nyilvántartási osztály* a Budapesti Fegyház és Börtön területén működik, mivel az irattár helyigénye miatt nem helyezhető el az országos parancsnokság épületében. A szállítás lebonyolítása is innen történik, így indokolt, hogy az osztály szintén itt működjön.

Az osztály tevékenysége három alapvető részre osztható: 1. az „élő” és a „holt” nyilvántartó lapok kezelése, vezetése; 2. a nyilvántartásból történő információ-szolgáltatás; 3. a fogvatartottak elhelyezésének, szállításának szervezése, irányítása.

Ezenkívül egyéb feladatok is lehetségesek, mint például az átszállítási kérelmek, elő-

terjesztések elbírálása, visszatartási kérelmek véleményezése, fogvatartotti statisztika készítése, heti létszámjelentés összeállítása, igény szerint különböző kimutatások, gyűjtések készítése stb.

A feladatok közül mind fontosságát, mind nagyságát tekintve jelentősnek mondható a különböző hatóságok, illetve a bv. intézetek számára történő információ- szolgáltatás. Az „élő” nyilvántartásból naponta mintegy 100–150 megkeresésre adunk telefonon adatot a keresett személyre vonatkozóan, de hasonló mennyiségű a naponta érkező írásos megkeresések száma is.

Óriási terjedelmű volt az elmúlt időszakban az irattári anyagból történő adatszolgáltatás a kárpótlási, semmisségi ügyek kapcsán (évente több tízezer időigazolás kiadására került sor).

A fentiekből kitűnik, hogy a nyilvántartás pontossága, a fogvatartottakra vonatkozó adatok helyessége nagyon fontos. Igaz, hogy az információt a központi nyilvántartó szolgáltatja, de az adatok hitelességéért elsősorban az intézeteket terheli a felelősség, ők adják ugyanis azokat (új befogadás, változások stb.), az információ-szolgáltatás ennek alapján történik. A külső szervek (rendőrség, bíróság, ügyészség stb.) részére történő adatszolgáltatás helyessége a büntetés-végrehajtás megítélésében is szerepet játszik.

A rendkívül terjedelmes adatszolgáltatáshoz képest elenyésző (néhány eset) volt a reklamáció (utóbb derült ki, hogy nem helytálló információ-adás történt). Ezek is inkább a jelenlegi továbbítási rendszerből adódtak. A központi nyilvántartás ugyanis nem teljesen naprakész, mivel az intézetek hetente küldik az új befogadások alkalmával kiállított nyilvántartó lapokat, illetve a jelentést a változásokról. Így előfordult, hogy a nyilvántartó szerint még nem szerepelt az illető a nyilvántartásban, holott már bent volt a bv. intézetben, csak a nyilvántartó lap még nem érkezett meg.

A naprakészséget majd a számítógépes nyilvántartás rendszerbe állítása oldja meg, ekkor lesznek kiszűrhetők a változások átvezetésekor előforduló hibák, hiszen ettől kezdve a központi nyilvántartóban üzemelő számítógépről az intézeti adatokat közvetlenül lehet majd lekérni.

Az információ-szolgáltatás rendszeréhez hasonlóan a szállítás szervezése, a fogvatartottak különböző okból történő átcsoportosítása is az intézetek felterjesztett adatai (szállítási jelentés, heti létszámjelentés) alapján történik, ezért itt is lényeges azok megbízhatósága. Ez év tavaszától az intézetek (az előző telefonos jelentéstől eltérően) telefaxon jelentik a szállítandó fogvatartottak adatait, illetve heti létszámait. Az így megküldött jelentések alapján körültekintőbben szervezhető a szállítás (több adat áll rendelkezésre, mint előzőleg) és a jelentéseket archiválva későbbi elemzésekre is lehetőség nyílik.

Mind a nyilvántartás vezetésénél, mind a szállítás szervezésénél a központi tevékenység tehát az intézetek nyilvántartó csoportjainak szakmai felkészültségétől, pontos munkavégzésétől függ.

# Kábulat

## Drog és börtön • Kezelési módok

A kábítószer és az ahhoz kapcsolódó problémák kezelése a világ büntetés-végrehajtási rendszereinek legégetőbb gondjai közé tartozik. Ha drog és börtön kapcsolatáról beszélünk, nem csupán a kábítószeresek közvetlen hatásaira kell gondolnunk. A börtönök biztonságát, napi tevékenységét drámaian befolyásolhatja a kibontakozó droghandel, beláthatatlan problémát okozhat az AIDS járványszerű terjedése az intravénás droghasználat következtében. Nincs okunk feltételezni, hogy a magyar büntetés-végrehajtás előbb-utóbb nem szembesül e gondokkal, még akkor sem, ha napjainkban intézeteink viszonylag „tünetmentesek”.

Láthatólag a kábítószer-probléma kezelésének még sehol sem találták meg az egyetlen üdvözítő módját, legkevésbé a börtönökben. Kétségtelen, ez kizárólag változatos, egyénre szabott kezelési módszerek alkalmazásával kecsegtet némi reménnyel.<sup>1</sup> A programokat így egyfajta értékelő, csoportosító eljárásnak (risk assessment) kell megelőznie, amely lehetővé teszi, hogy a problémára adott válasz a lehető legmegfelelőbb és leggazdaságosabb legyen. Az alábbiakban néhány olyan büntetés-végrehajtási környezetre adaptált kezelési típust szeretnék ismertetni, amely több-kevesebb sikerrel működik a világ különböző pontjain. Nem foglalkozom a befogadás után jelentkező elvonási tünetek kezelésére, a detoxifikációra vonatkozó megoldásokkal, erre valószínűleg minden intézetnek fel kell készülnie valamilyen szinten.<sup>2</sup> Ez természetesen nem jelenti, hogy e terület kevésbé lenne fontos, azon-

ban az is bizonyos, hogy a fizikai függőség, az elvonási tünetek megszűnte (amely a legtöbb szer esetében napok, esetleg egy-két hét kérdése) messze nem jelenti a probléma megoldását. Ha további kezelés nem lehetséges, előbb-utóbb a detoxikáló rendelőre forgóajtót kell szerelni – hogy a témával kapcsolatban elterjedt ironikus hasonlatot idézzük.<sup>3</sup>

## Terápiás közösség

Jól ismert jelenség, hogy a börtönök és más hasonló jellegű zárt intézmények lakói egy belső ranglétrát (státusz hierarchiát) építenek ki maguk között. E belső társadalom értékrendje merőben eltér, legtöbbször ellentétes a hivatalos hatalom (törvények, büntetés-végrehajtás) által elvárt norma-rendszerétől. Ezen antiszociális értékrend része lehet a tiltott kábítószeres fogyasztá-



sa is. A kábítószeres magatartás tehát – adott körülmények között – hozzájárulhat ahhoz, hogy az egyén magasabb, elismertebb státuszt élvezzen az adott közösségen, szubkultúrán belül.

A terápiás közösség lényege, hogy mesterségesen teremt olyan közösséget, melynek értékrendje ellentétes a börtöntársadalom antiszociális értékrendjével. Olyan szabályok, jutalmak és büntetések által manipulált ranglétrát hoz létre, amelyben a közösség iránti elkötelezettség, a droggal szembeni absztinencia ad magas státuszt. Az ilyen közösségeknek még a rabtársadalom törvényeinél is szigorúbb, merevebb szabályokat, normákat, szankciókat kell kialakítaniuk, hogy tagjaikat megtartsák a terápiában.

Az újoncok általában a ranglétra legalján kezdik, a legalacsonyabb presztízsű

munkákat végzik. A közösség szabályainak feltétlen betartása, kemény munkájuk és a különböző foglalkozásokon mutatott lelkesedésük arányában juthatnak feljebb. Ennek során belsővé válnak olyan értékek, mint a fegyelem, önfegyelem, az autoritás tisztelete, az önbizalom. A közösség legitim vezetője csakis olyan személy lehet (szabadult, gyógyult kábítószeres), aki maga is végigjárta a ranglétrát. (Ellenkező esetben a helyzet olyan lenne, mintha a börtön „menőit” a parancsnok nevezné ki.) Ennek különösen nagy szerepe van, tekintve, hogy a pozitív szerepminta, ha úgy tetszik, a *személyes példamutatás*, kulcsszerepet játszik a sikerben. Ebből az is következik – lévén, hogy a terápiás közösség alapvetően önszerveződő csoport –, hogy a formális hatalom képviselőinek (büntetés-végrehajtási személyzet, orvosok, pszichológusok) legalábbis önmérsékletet kell tanúsítaniuk a közösség életében, éppen annak sikeressége érdekében.

Nyilvánvaló, hogy a terápiás közösségek legtöbb esetben tekintélyelvű rendszerre csak akkor lehet sikeres, ha a belépők *önkéntesek és kellően motiváltak*. A terápiás közösség nem csupán az absztinens életet tűzi célul, hanem a bűnözéstől való távolmaradást is. Példaként említhető a New York állami büntetés-végrehajtás által fenntartott *Stay'n Out program*. A bejutás feltételei: hivatalosan regisztrált kábítószeres múlt (ópiát vagy kokain), betöltött 18. életév, jó magaviselet a börtönben, nem több, mint 12 és nem kevesebb mint hat hónap a feltételes szabadulásig. Erőszakos, garázda és szexuális bűncselekmény kizáró ok. A program 146 férőhelyet ad férfiak és negyvenet nők számára. A közösséget alapvetően elkülönítik a többi körletrésztől. A program hatékonyságát tekintve fe-



lülmúlja az egyéb hasonló célú programokat, különösen akkor, ha optimális ideig, 9–12 hónapig vesznek részt a terápiában. A program fejenként 3–4 ezer dollár többletköltséget okoz. Számítások szerint ez az igazságszolgáltatásra, illetve egészségügyre fordítandó későbbi költségeken 2–3 év alatt megtérül.<sup>4</sup>

### **Csoportos tanácsadás**

A csoportos tanácsadás<sup>5</sup> az intenzív, büntetés-végrehajtási kereten belül folyó kezelési formák közül a legelterjedtebb. Elnevezése kissé félrevezető, mivel nem egyszerű tanácsadásról, hanem különböző jellegű és tartalmú foglalkozások, terápiaiak (például társas-viselkedési, szociodráma stb.) rendszeréről van szó. A foglalkozások körülbelül tízes csoportokban zajlanak, heti 1-2 alkalommal, képzett szakember segítségével. A csoportos tanácsadás hátránya, hogy a fentebb említett antiszociális börtönkultúra hatása nem függeszthető fel a foglalkozások idejére, az ott mutatott lel-

kesedés, együttműködés neveltség, ellen-szenv tárgyát képezheti a zárkába visszatérve. A büntetés-végrehajtási személyzet jelenléte szintén hátráltathatja a csoport értékeivel való azonosulást, hogy néha esendők, gyengének mutatkozzon (sem társai, sem fogvatartói előtt), ami pedig elkerülhetetlen az ilyen jellegű foglalkozásokon. Ez igencsak hatással van e kezelési forma hatékonyságára is. Előnye lehet – az egyéni foglalkozással szemben – e forma viszonylagos olcsósága, valamint a csoport által az egyénre kifejtett, ez esetben pozitív tartalmú nyomás.

### **Methadonfenntartó terápia**

A terápia lényege, hogy az ópiát- (főleg heroin-) függő pácienseknek orvosi felügyelet mellett, rendelvényre, olyan helyettesítő (szubsztitív) ópiátot adnak, amely távol tartja az elvonási tüneteket („a hideg pulykát”, ahogy az angol drogos szleng nevezi), ugyanakkor a felírt dózisban nem idézi elő az ópiátok „vonzó” hatásait. A ke-

zelt a heroinról „átszokik” egy másik drog-  
ra, a methadonra. A fenntartó terápia tehát  
nem szünteti meg a kábítószerfüggést (de-  
pendenciát). Előnye egyrészt, hogy a fo-  
gyasztó megszabadul attól a kötöttségtől,  
hogy egész napját a kábítószer megszerzé-  
sével töltse, ami az opiátfogyasztó életfor-  
ma egyik legrombolóbb velejárója. Nem  
kényszerül bűncselekmény elkövetésére  
sem. Nagyban csökkenti továbbá a HIV- és  
a hepatitis-B fertőzés veszélyét. A heroin  
fogyasztásának nemcsak leghatékonyabb,  
hanem legolcsóbb módja az intravénás  
használat, ami fertőzött tű és fecskendő e-  
setén fertőződéshez vezet. A HIV/AIDS-  
fertőzés számos vélemény szerint súlyo-  
sabb probléma, mint a droghasználat maga,  
noha ez mások szerint túlzásnak minősül.<sup>6</sup>  
Kétségtelen, hogy a büntetés-végrehajtási  
rendszerek szempontjából a fertőzés injek-  
tált kábítószer-használat általi terjedése ta-  
lán a legkiemeltebb kérdés napjainkban.<sup>7</sup>

A terápia ugyancsak kizárja a bizonyta-  
lan minőségű, sokszor mérgező „utcai” he-  
roin használatából fakadó veszélyeket<sup>8</sup>,  
amely a kábítószer-fogyasztásból eredő  
halálesetek jelentős részéért felelős. A terá-  
pia lehetővé teszi, hogy a fogyasztó rendez-  
ze életkörülményeit, biztonságosan és le-  
gálisan jusson hozzá a szervezete által kö-  
vetelt minimális dózishoz. Ez esetleg ala-  
pot teremthet a későbbi gyógyuláshoz. A  
methadonfenntartó terápia, ellentétben a  
közösség céljaival, nem az abstinenciát  
célozza, hanem jellegzetesen kárcsökkentő  
(harm reduction) megoldás<sup>9</sup>, melyet a világ  
sok országában és néhány büntetés-végre-  
hajtási rendszerében alkalmaznak. Hasz-  
nálata jogosságával és hatékonyságával  
kapcsolatban számos kétely látott napvilá-  
got. Ritka börtönbeli alkalmazásához az is  
hozzájárul, hogy az intézményen belül –

feltételezve, hogy ott a hozzájutás nehe-  
zebb, mint a szabad világban – lehetőség  
adódik a teljes leszokásra. E véleményyt  
egyébként a WHO is osztja.<sup>10</sup> Kétségtelen,  
hogy a kárcsökkentés módszereinek elfo-  
gadása annak a kellemetlen ténynek a belá-  
tását feltételezi, hogy egy adott társadalom  
vagy annak alrendszere képtelen teljes  
megoldást találni egyes problémákra.  
Adott esetben ez azt jelenti, hogy a kábító-  
szer annak ellenére jelen van a börtönök-  
ben, hogy illegális, és a kínálatcsökkentő  
(biztonsági, operatív, büntetőjogi) erőfe-  
szítések sora sem tudja a hozzájutást meg-  
akadályozni.

Példaként a világ legnagyobb „me-  
gyei” börtönét, a tizennégyezres „kapacitá-  
sú” Rikers Island-et (New York) említhet-  
jük, melyben a világ legnagyobb methadon  
programja működik, évi 3000 pácienssel,  
Keep néven. Itt rövid (egy év alatti, átlag  
negyvenöt napos) ítélettel rendelkezőket  
kezelnek fogva tartásuk idején. A kezelték  
nincsenek külön körleten elhelyezve, je-  
lentős részük a szabadulás után is folytatja  
a kezelést.

Elsősorban az intravénás használat ál-  
tali AIDS/HIV-fertőzés terjedésének csök-  
kentése céljából hozták létre a Saughton  
börtönben (Skócia) a Kábítószer Csökken-  
tési Programot (Drug Reduction Program-  
me – DRP). Itt a befogadott kábítószeresek  
csökkenő dózisban kapnak helyettesítő  
szert (vagyis ez nem fenntartó terápia). A  
program sajátja, hogy a személyzet a  
börtön felügyelőiből, illetve egészségügyi  
ápolóiból kerül ki, ez utóbbiak jogosultak a  
methadon felírására is. A kiegészítő felvi-  
lágosító és tanácsadó munkát részben kül-  
ső szervezetek nyújtják. A program némi-  
leg csökkenteni képes a börtönbeli intravé-  
nás droghasználat mértékét.<sup>11</sup>

### Drogmentes körletek

A drogmentes körlet *holland „találmány”*, 1979 óta alkalmazzák, egyre szélesebb körben. Elvileg persze minden körlet drogmentes, a gyakorlat azonban mást mutat. A speciális körletre az kerülhet, önkéntes alapon, aki egyfajta szerződésben garantálja, hogy nem használ drogokat (egyébként a büntetés-végrehajtás által nyújtott kezelési-nevelési programok egyre nagyobb hányada működik szerződéses alapon, nemcsak Hollandiában). A szerződés betartását rendszeres, kötelező vizeletvizsgálattal és motozással ellenőrzik. Szerződösszegés estén a páciens visszaköltöztetik az eredeti rezsimbe. Hollandiában eredetileg bárki jelentkezhetett a körletre, aki drogmentes környezetben akarta tölteni büntetését, manapság azonban inkább leszokni akaró kábítószeresek foglalják el az országszerte rendelkezésre álló 359 helyet. A drogmentes körlet nem kívánja meg azt az érzelmi elkötelezettséget, lelki odaadást, ami a terápiás közösség alapeleme, csupán a szerződés korrekt betartását. A körleten a rezsim enyhébb (némileg hasonló a magyar enyhített végrehajtási szabályokhoz), és a különböző programok szélesebb skálája áll rendelkezésre, mint a normál körleteken. A közvetlenül kábítószerrel kapcsolatos tevékenységen túl, melyet nagyrészt a drog- és alkoholtanácsadással foglalkozó külső szervezet, a CAD nyújt, kreativitásfejlesztő program, társas-viselkedési terápia (socio-behavioral therapy), meditáció, sport, életvezetési tanácsadás lehetőségei biztosítottak a fogvatartottak számára.

A drogmentes körlet célja kettős. Egyrészt javítani kívánja az intézet feletti kont-

rollt (ez lenne a nyereség a büntetés-végrehajtás számára). Másrészt hozzá kíván járulni a körleten élők rehabilitációjához (ami leginkább a fogvatartottak és a társadalom érdeke). Valójában a körleten folyó kábítószer-kezelés másodlagos, melynek igazi célja az, hogy a fogvatartottak szabadulásuk után keressék a kinti kezelés lehetőségeit. Ilyen módon, bár a körleten az absztinencia kívánalom, a lényeg mégis inkább a hosszú távú kárcsökkentés.<sup>12</sup> Még ilyen elvárásokat alapul véve sem mondhatjuk, hogy a program hatékonysága meggyőző lenne. A holland programot értékelő vizsgálat szerint a nem résztvevők és a résztvevők hozzávetőleg ugyanakkora hányada tér vissza a fogyasztáshoz. Ugyanakkor a résztvevők közül szabadulásuk után többen tartanak fenn kapcsolatot kábítószer-kezelő szervezetekkel.<sup>13</sup> Figyelembe véve, hogy a kábítószerellenes harcban eddig még nem találták fel a csodafegyvert, ez sem elhanyagolható eredmény.

### Oktatás, felvilágosítás

A kábítószerrel kapcsolatos ismeretterjesztés, felvilágosítás, bár mindenképpen szükséges, hatékonyságát tekintve nem tartozik a drogellenes tevékenység „sikerágazatai” közé.<sup>14</sup> E tevékenység inkább a kárcsökkentést célozza, hiszen a viszonylag biztonságos kábítószer-használat módjait taglalja. Ez különösen igaz lehet a börtönökre, ahol a kábítószer-fogyasztást támogató, nonkonform attitűd a jellemző. Mindamelllett éppen a HIV/AIDS és az injekció általi kábítószer-fogyasztás kapcsolata miatt elengedhetetlenül fontos a felvilágosítás. Ennek során azonban tisztában kell lenni a módszer korlátaival is.

Az ismeretek terjesztése önmagában nem jelent kezelést. Az emberi természet sajátossága, hogy a tudás (a „tények”) és a tudás hétköznapi cselekvésben való tükröződése (más szóval a tudás interpretációja) nem szükségszerűen egyezik meg. Ezért fontos, hogy a felvilágosítás ne csupán az ismeretanyag közvetítésére szorítkozzék, hanem azt minél inkább kösse a hallgatóság korábbi mindennapi tapasztalataihoz, kulturális gyökereihez, összhangban legyen azzal a világgal, társadalmi valósággal, amelyet a célcsoport felépített magában. Ebből következik, hogy csak az a felvilágosító tevékenység hatékony, amely ismeretanyagában, nyelvezetében a hallgatóság számára értelmezhető, jelentéssel bíró elemekből épül fel.<sup>15</sup>

A felvilágosítás, ismeretterjesztés képezheti az egyéni foglalkozások részét, különösen ha a fogvatartott valamelyik rizikócsoportba tartozik. Ebben az esetben az adott bévés dolgozónak kell megfelelő ismeretekkel rendelkeznie a kábítószeres magatartásra vonatkozóan. Másik lehetséges forma az ismeretanyag beépítése az egész fogvatartotti állományt érintő oktató-

si, ismeretterjesztési anyagba. További lehetőség célzott témájú vitacsoportok szervezése kifejezetten a kábítószeres populáció számára.<sup>16</sup> Különösen ez utóbbi forma esetében szerencsésebb, ha e tevékenységet mind a kábítószer, mind a szociális munka területén járatos (külső) szakemberek végzik. A felvilágosításban talán még kiemeltebb jelentősége van a szakértelemnek. A téves (például intravénás hasis-injekciót emlegető), esetleg bizonyos szerek hatását eltúlzó, jó szándékú, vagy a nagyobb elrettentő hatást célzó tájékoztatás könnyen hiteltelenné, nevetségessé teheti a felvilágosítót. Elég, ha a hallgatóságból egyvalaki tapasztalta már az adott szer hatását, vagy ismeri annak fogyasztási módját. Ezáltal éppen a kívánt hatás ellenkezőjét éri el.

## Tücsere, fertőtlenítés

A kárccsökkentő eljárások közül az *ingyenes tücsere* igen hatékonyan működik a szabad társadalomban.<sup>17</sup> A büntetés-végrehajtási alkalmazás nem jellemző, nem utol-



sősorban biztonsági okokból. Inkább alkalmazhatónak tűnik a fecskendő és a tű fertőtlenítésére szolgáló eszközök, szerek elérhetővé tétele. A megoldással 1993 óta kísérletezik például a skót büntetés-végrehajtás.

Talán nem haszontalan néhány sorban bemutatni egy olyan megoldást, amely a büntetés-végrehajtás egészére kiterjed és a kábítószer-problémát egy integrált rendszer segítségével próbálja kezelni. A floridai „lépcsőzetes rendszer” (Tier-system) egymásra épülő, különböző mélységű, hatékonyságú és áru kezelési formák, programok összessége. A rendszer progresszív, vagyis átjárás lehetséges a különböző szintek között. Mivel a befogadottak 50 százaléka használ egy vagy többfajta kábítószerrel, teljesen lehetetlen lenne mindannyiukat intenzív kezelés alá vonni. Éppen ezért elengedhetetlenül fontos az *az értékelési folyamat*, amelynek során az érkezőket csoportosítják kábítószer-használatuk foka és kezelésre való készségük szempontjából. Az értékelés alapján eldönthető, hogy az adott fogvatartott a kezelés mely szintjén kapcsolódhat be.

### Floridai rendszer

1. *lépcső*. 40 órás program azoknak, akik 1.) nem súlyos kábítószer-visszaélők, 2.) valószínűleg súlyos visszaélők, de ezt nem látják be, ezért nem készek magasabb szintű terápiára, 3.) rövid ítéletük miatt nem vehetnek részt hosszabb programokban. Ezen a szinten a kábítószerrel kapcsolatos képzés és felvilágosítás áll a munka középpontjában, továbbá bátorítják a résztvevőket a *Névtelen Alkoholisták* (AA) és a *Névtelen Kábítószeresek* (NA) széles körben működő csoportjaihoz való csatlakozásra. Az első lépcső egyben alapját képe-

zi a magasabb szintű kezelésen való részvételnek is. Ezen a szinten a programokat részben a büntetés-végrehajtási személyzet biztosítja, részben külső, nem állami cégek, szerződéses alapon.

2. *lépcső*. E lépcső nyolchetes bentlakásos program, súlyos kábítószeresek részére, akik ítéletük hossza miatt nem tudnak részt venni kiterjedtebb kezelésben. A tevékenység gerincét a csoportos és egyéni tanácsadás adja. A kezelés három fő állomást foglal magába. Az *első fázis* során tudatosítani próbálják a gyógyuláshoz szükséges lépéseket. A *második fázisban* zajlik a kezelés, melynek témái a kábítószer-függőség, az életvitel és a visszaeséssel kapcsolatos ismeretek feldolgozása. A *harmadik fázis* a közösségbe való visszatérést célozza, legyen az a szabad világ vagy a börtön normál körlete. Hasonlóan az 1. lépcsőhöz, a programokat részben a büntetés-végrehajtási személyzet biztosítja, részben külső, nem kormányzati szervezetek.

A Kábítószer Kezelési Központban (Drug Treatment Center, DTC) a kezelés hasonló a 2. lépcsőben nyújtottakhoz, azzal a különbséggel, hogy ezek külön intézetek, ahol a drogkezelés a tevékenység középpontjában áll. A központokban kábítószeres bűncselekményeket elkövetetteket tartanak fogva, akiknek büntetése nem haladja meg az öt évet. A 2. lépcsőnél említett programokon túl a bentlakók rendszeres terápiás fizikai edzéseken növelik állóképességüket és önbizalmukat.

A 3. *lépcső* teljes körű, bentlakásos terápiás közösségi programot ad, hat-tizenkét hónapos tartammal, a szabaduláshoz közeledő elítéltek számára. A kezelés a fent ismertetett közösségi elvek alapján zajlik.

*Esti-nappali kezelés*. E terápiás forma tartalmában a bentlakásosokhoz hasonló,

azzal a különbséggel, hogy a résztvevők heti minimum tizenhat órában munkájuktól függően napközben vagy este vesznek részt programokon.

4. lépcső. E tízhetes program az éppen szabaduló, illetve szabadulás után lévő fogvatartottakat szolgálja. Céljai között a visszaesés megelőzése és a szabadulás utáni támogatás szerepel. Nyolc héten át a résztvevő AA (Névtelen Alkoholisták) és NA (Névtelen Kábítószeresek) foglalkozásokat és tanácsadást látogat, az utolsó két héten a hangsúly a visszailleszkedésre helyeződik. E programot szerződéses külső szervezetek biztosítják. A program minden elemében nyitott a külső kábítószer-problémával foglalkozó szervezetek irányában, minden erőfeszítés azon a feltételezésen alapul, hogy a kezelés a szabadulás után folytatódik.<sup>18</sup> Összefoglalásként elmondhatjuk (Gerstein nyomán)<sup>19</sup>, hogy viszonylagosan hatékony kezelést abban az esetben remélhetünk, ha azt *hozzáértő és elhivatott szakemberek végzik, megfelelő anyagi és adminisztratív támogatást élvez, (bizonyos kezelési módszerek esetén) biztosított az elkülönítés a normál rezsimtől, kihasználja az önsegítés és a volt fogvatartottak/kábítószeresek közreműködése nyújtotta előnyöket, nem kizárólag a drogfogyasztó magatartás, hanem az élet-*

*mód megváltoztatását célozza, s ha a kezelés a szabadulás után is folytatódik.*

Ha a magyar viszonyokat ismerve végigtekintünk e tennivalókon és feltételeken, közülük alig valamelyik adott és az sem várható, hogy belátható időn belül megteremthető. Éppen ezért fontos, hogy a büntetés-végrehajtás céljaiban, elvárásaiban a realitáshoz igazodó, célzott, a szűkös erőforrások optimális elosztásán alapuló problémakezelési technikát dolgozzon ki.

Nyilvánvaló, hogy a kábítószer-fogyasztás mint probléma megoldása kívül esik a büntetés-végrehajtás és talán a büntető igazságszolgáltatás egész rendszerének kompetenciáján. Az is könnyen belátható ugyanakkor, hogy egyrészt bizonyos szintű kontroll, másrészt valamilyen támogató, segítő szerepvállalás mindenképpen szükségeltetik a büntetés-végrehajtás részéről. Annál is inkább, mivel a társadalom viszonylag hosszú ideig megteheti, hogy nem vesz tudomást saját deviánsairól, a börtön zárt terében azonban igencsak nehéz kitérni a probléma elől. Ezért lényeges, hogy a viszonylag leghatékonyabb, legolcsóbb és a büntetés-végrehajtási környezethez leginkább alkalmazkodó megoldásokat találjuk meg, ha lehet, még a gondok kiteljesedése előtt.

Huszár László

## Felhasznált irodalom

28

1. Lightfoot, L., Hodings DC.: Characteristics of Substance-Abusing Offenders: Implications for Treatment Programming. – International of Offender Therapy and Comparative Criminology 37(3) 1993. p. 239–250.

2. Lásd: Hannenson I. B. (ed): Quick

Reference to Clinical Toxicology. – Philadelphia, J. B. Lippincott Co. 1980.

3. Porter, L., Arif, A. E., Curran, W.J.: The Law and the Treatment of Drug and Alcohol Dependent Person. - World Health Organization, Geneveva 1986. p. 21.

## TAPASZTALATCSERE

4. **Lipton, D., Falkin, G. P., Wexler, H. K.:** Correctional drug abuse Treatment in the United States: An overview. – In: Leukefeld, G. C., Tims, F. M. (ed): Drug Abuse Treatment in Prisons and Jails. - Rockville, Maryland, US Department of Health and Human Services (NIDA monograph 118.) 1992. 8–30.
5. **Trace, M.:** Opportunities in Prison. – Druglink, May/June 1992. p. 14–15.
6. **Raistrick, D.:** Report of Advisory Council on the Misuse of Drugs – AIDS and Drug Misuse Update. – Addiction Vol. 89, No. 10, p. 1211–1213., 1994.
7. **Harding, T.:** HIV Infection and AIDS in the Prison Environment: a test case for the respect of human rights. – IN: Strang, J., Stimson, G. V. (ed): AIDS and Drug Misuse. – Routledge, London, 1990.
8. **White, J. M.:** Drug Dependence. – Prentice Hall Inc. Engelwood Cliffs, New Jersey p. 208., 1991.
9. **Newcomb, R.:** The Reduction of Drug Related Harm: A Conceptual Framework for Theory, Practice and Research. – IN: O'Hare, P et al. (ed): The Reduction of Drug Related Harm. – Routledge, London, 1992.
10. **WHO; Drug Abusers in Prison: Managing their Health Problems.** – Copenhagen, WHO European Series No. 27., 1992.
11. **Shewan, D., Gemmell, M., Davies, J. V.:** Drug Use and Scottish Prisons – Full Report. – Edinburgh, Scottish Prison Service, Occasional Paper 6., 1994.
12. **Th. J. Hans de Man:** Drug Addicts in Dutch Prisons – Treatment Versus „War on Drugs”. – Paper presented to the 5th World Conference on Prison Health Care, Brisbane, Australia, June 1993.
13. **Schippers G. M., Breteler, M. H. M., Van den Hurk, A. A.:** Results of Evaluation Drug Abusers in Detention (EDID). – Presented by Th. J. Hans de Man: Drug Addicts in Dutch Prisons – Treatment Versus „War on Drugs” – paper presented to the 5th World Conference on Prison Health Care, Brisbane, Australia, June 1993.
14. **Plant, M. A., Plant, M. L.:** Risk Takers: Alcohol, Drugs and School-Leavers. – London, Tavistoc/Routledge, 1992.
15. **Hogan, N. L.:** HIV Education for Inmates: Uncovering Strategies for Program Selection. – The Prison Journal Vol. 73. No. 2. June 1994. p. 220–243.
16. **Trace, M.:** op. cit.
17. **Stimson, G. V.:** Syringe – Exchange Programs for Injecting Drug Users. AIDS 3. p. 253–260.
18. **Darabi, A. Bevino, J. et al.:** Substance Abuse Programs, Comprehensive Report. Florida Correctional Department, 1992.
19. **Gerstein, D.:** The Effectiveness of Drug Treatment. – IN: O'Brien, C. P., Jaffe J. H. (ed): Addictive States. New York Raven Press, p. 253–282., 1992.

# Foglalkoztatás

## Reszocializáció vagy (és) gazdaságosság

**Navigare necesse est! – mondták a régiek. Tehát – a kor kívánalmi és igényei szerint – ha esett, ha fújt, hajózni kellett! Ma – közelebbi szakmánkat figyelve – efféle, vitára sem érdemes megállapítás, hogy a börtönben élő elítélteknek valami (legalább számukra) hasznosat kell cselekedniük. Hogy el ne unják magukat, és még sok egyébért, foglalkoztatni (!) kell őket. Vita leginkább akkor izzik fel, ha e tevés-vevés mikéntjére terelődik a szó. A Börtönügyi Szemle szerkesztősége jó tűzcsiholó módján azt reméli, különféle (szunnyadó) vélemények paraszából igazi, szakmai tábor tüzet lobbanthat. Ebből a megfontolásból adjuk közre Fejes Imre e témakört feszegető vitaindítóját, remélve, hogy jövő évi első számunkban már vitapartnerei szellemi lobogásánál melegedhetünk.**

Napjainkban szinte követhetetlenül gyors változások történnek a büntetés-végrehajtási munkáltatásban. A közelmúltban a vállalatok átalakulása, az ezt követő átszervezések vitákat váltottak ki, de ennél lényegesebb, hogy néhány hónapon belül fordulat történt a munkáltatás arányaiban. Nem oly régen az volt a gond, hogy radikálisan csökkent a termelőmunkában foglalkoztathatók aránya, sok volt a munkanélküli elítélt az intézetekben. Ma a gazdasági társaságok munkaerőhiánnyal küzdenek, mintegy 1500–2000-rel több dolgozóra lenne szükség, mint amennyit az intézetek biztosítani tudnak. Szinte teljes körű a foglalkoztatottság. Eddig a megrendelések hiánya miatt nem tudták az elítélteket foglal-

koztatni, ma azért nem képesek a megrendeléseket teljesíteni, mert nincs elég munkaerő. Ezért egyre erőteljesebb az az irányzat, hogy civil dolgozókat vesznek fel a büntetés-végrehajtás gazdasági társaságaihoz. Nehezíti a helyzetet a gazdasági társaságok irányításának tisztázatlan helyzete, bizonytalanná vált a korábban kidolgozott koncepció megvalósíthatósága. Ebben a helyzetben szükségesnek tartom, hogy újragondoljuk az alapelveket, számba vegyük a lehetséges alternatívákat.

### Konfliktusok

A témával foglalkozó szakirodalom a fogvatartottak munkáltatásával kapcsolatban általában az alábbi kérdéseket vizsgálja: *miként alakul a büntetés-végrehajtási*



*célok és a foglalkoztatás viszonya; a foglalkoztatás és a munkáltatás kapcsolata. végül, hogyan jellemezhetők a munkáltatás és a gazdaságosság összefüggései?*

A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának az emberi jogokat a lehetséges mértékig érvényesítő, humánus, a reszocializációs célokat is szolgáló megszervezése a modern országokban, Magyarországon is, törvényben rögzített követelmény. Az is tény, hogy az adófizetők, szívesebben finanszíroznak „megjavító” programokat, mint tisztán büntető intézményeket. A máshol már kifejtett alapelvek megvalósítása így megköveteli a fogvatartottak széles körű foglalkoztatását is.

*Foglalkoztatás minden olyan szervezett tevékenység, amely a fogvatartottak szabadulás utáni beilleszkedését szolgálja azzal, hogy biztosítja szellemi és fizikai képességeik megőrzését, jobb esetben fejlesztését. Ilyen tevékenység mindazon oktatás és képzés, amely az elítélt-munkaerő piaci esélyeit javítja; a műveltséget, képességeket fejlesztő szakköri és egyéb tevékenységek; a betegek és megváltozott munkaképességűek*

*gűek terápiás, rehabilitációs foglalkoztatása és az értelmes, hasznot hozó termelőmunka, a „munkáltatás”.*

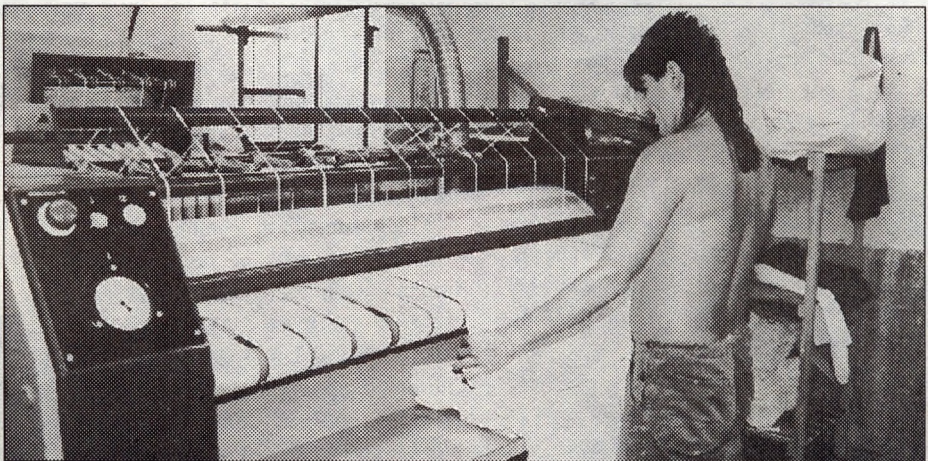
Az egyes országokban a foglalkoztatás különböző formáinak arányai eltérőek. Általános azonban a kötelezettség a foglalkoztatásban való részvételre, ez azonban sok helyen nem szűkül le a munkáltatásra, ugyanakkor szinte mindenhol köteles az elítélt a számára kijelölt vagy a közös megegyezéssel vállalt munkát elvégezni. Az Európa Tanács ajánlása az is, hogy a művelődésnek nem szabad alacsonyabb státusszal rendelkeznie, mint a munkáltatásnak, tehát az elítéltnak nem szabad anyagi vagy egyéb hátrányt szenvednie az oktatásban való részvétele miatt.

Magyarországon történeti okokból, de a jelenlegi gazdasági helyzet elemzése alapján is vélhetően *a munkáltatás aránya lesz a meghatározó* még hosszú időn keresztül. Ha a történelmet nézzük, a legkülönbözőbb ideológiai megközelítések (vallás-erkölcsi, polgári, szocialista) mind arra az egységes eredményre vezettek, hogy a munkavégzés szükséges része a szabad-

ságvesztés-büntetésnek. Tévedés azonban az az elterjedt hiedelem, hogy a munkatevékenység önmagában nevelő vagy pozitív terápiás hatású. A náci haláltáborok felirata, „Arbeit macht frei!” és a maoista tétel egy töről fakad. E szerint leginkább értéktermelő és nevelő hatású munka a lehetőleg minél piszkosabb és fárasztóbb kétféle munka. Nem igaz, hogy a pusztán kényszeren alapuló, az egyént anyagilag, szellemileg és erkölcsileg nem motiváló, kimerítő, egészségre káros, értelmetlen, elidegenedett munkának van bármiféle pozitív reszocializáló hatása. Ugyanakkor a büntetés-végrehajtási szakemberek többsége ma is úgy vélekedik, hogy az elítéltek bármiféle munkáltatása inkább kívánatos, mint a semmittevés. A munkalehetőségekkel nem rendelkező, az elítélteket téltenségre kárhoztató intézetekben a fogvatartottak nyugtalanok, agresszívak, deprimáltak, fegyelmezhetetlenek lesznek, reszocializációjuk esélye erősen csökken. A munkatevékenység ugyanis hozzátartozik a társadalomban megszokott életvitelhez, értelmes kereteket ad a börtönben egyébként monoton, perspektívátlan életnek.

A „semmittevés” azonban feloldható olyan foglalkoztatási formákkal is, amelyek sok, a börtönökben ma végzett munkánál hasznosabbak a jövő szempontjából. Ezek elsősorban az oktatás és a képzés intenzív formái. Nyilvánvaló, hogy a fogvatartottak egy részénél erre kell törekedni. Határt szab azonban az ilyen foglalkoztatási formák alkalmazásának a fogvatartottak aktuális és jövőbeni anyagi helyzete. Nagyon sokuk számára ugyanis az egyetlen anyagi forrás a börtönben végzett munkáért kapott díjazás, ebből tudják fedezni saját szükségleteik egy részét, ebből képesek valamennyire támogatni a családjukat és néhányan némi tartalékot is ebből képeznek szabadulásukra. Ezért – eltérően az Európában általános felfogástól – Magyarországon igen fontos a díjazás mértéke is. Ahol már évtizedek óta működik a „szociális háló”, ahol a magára maradt család és a börtönből szabaduló állampolgár azonnal bekerül a szociális ellátási, segélyezési rendszerbe, ott ennek kisebb jelentősége van.

Megjegyzendő, hogy a fogvatartottak jelentős része az igen *alacsony előképzett-*



ség, a mérsékelt képességek és a viszonylag rövid büntetési idő miatt nem is részesíthető olyan képzésben, amely a szabadulása utáni lehetőségeit jelentősen módosítaná. Az általános iskola elvégzése kötelezettségének megszűnése után 70 százalékkal csökkent a beiratkozottak száma – bizonyítva, hogy sokuknál a motivációs háttér is hiányzik a tanuláshoz. Mindezek alapján – ha reményeinkhez képest némileg csökkenő mértékben is – a munkáltatás lesz a „foglalkoztatás” alapeleme a következő időszakban is, ezért a büntetés-végrehajtási célok elérése nagymértékben függ attól, hogy ezt miként sikerül megszervezni.

Hogy a foglalkoztatási rendszer milyen módon viszonyul a gazdaságossághoz, azaz a pönológiai, kriminológiai szakirodalom igen keveset foglalkozik, tekintve, hogy a gazdaságosság nem lényeges eleme a börtönökben folyó tevékenység elméleti rendszerének. Ugyanakkor – különösen az elmúlt években a szinte mindenhol jelentkező recesszió által felerősítve – mind a kormányok, mint az adófizetők elvárják, hogy a gazdaságosság kimutatható legyen. A megoldás felelőssége mindenhol a végrehajtásra hárul. A helyi adottságoknak megfelelően igen széles választéka alakult ki a szervezeti, finanszírozási módszereknek. Van, ahol a szakképzés olcsóbb, mint a termelőmunka finanszírozása, sok helyen a szakszervezetek nyomására erőteljesen korlátozva van a rabmunka szabadpiaci megjelenése, ezért a munkáltatás aránya a foglalkoztatáson belül kisebb.

Ugyanakkor az egyes országok büntetés-végrehajtási gyakorlatát, ezen belül a munkáltatását ismertető áttekintések jó része rámutat, hogy a nyereségességre törekvő munkáltatás a gyakorlatban sokszor nem szolgálja kellőképpen az elítéltek sza-

badulás utáni társadalmi beilleszkedését. Ahol pedig az elítéltek olyan munkatapasztalatokkal való gazdagítására helyezik a hangsúlyt, melyeknek azok hasznát vehetik szabadulásuk után, ott a foglalkoztatás erősen ráfizeteses.

Érdemes alaposabban szemügyre venni a kérdést, hogy a dolog természetében rejlő, feloldhatatlan ellentmondás van-e a kifizetődő elítelt-foglalkoztatás és a reszocializációs követelmények között? Igaz-e, hogy a büntetés-végrehajtási szempontok érvényesítése általában ellentmond a gazdaságossági érdekeknek? Netán az ellentmondás mélysége a körülményektől függ, amelyek megváltoztatásával vagy a hozzájuk való rugalmas alkalmazkodással megvalósíthatók a kétfajta szempontrendszer közötti olyan kompromisszumok, amelyek az elítéltek foglalkoztatását lényegesen kifizetődőbbé teszik, ugyanakkor annak reszocializációs értékeit is növelik? Azaz: nem tűnik-e egyértelműnek, hogy a jól szervezett értelmes munkának gazdasági haszna és nevelési eredménye van?

A nemzetközi szakirodalom meglehetősen egységes abban, hogy az elítéltek munkáltatása nem szervezhető meg kizárólag üzleti alapokon. Nemcsak azért, mert reszocializációs célokat is teljesítenie kell, de gazdasági okokból sem.

A rabmunkára építő vállalkozásokra általában pótlólagos terheket ró a fogvatartottak összetétele, alacsony iskolai és szakképzettsége, betanításuk nehézségei. Jelentős a fluktuáció. Teljesítőképességük, munkamoráljuk elmarad a szabad, képzetesebb, gyakorlottabb munkavállalókétól. A munkahelyek őrzése, a biztonsági rendszerek működtetése is növeli a költségeket. A modern büntetés-végrehajtás elméletileg a reszocializációs célnak rendeli alá a mun-

←  
 a büntetés-végrehajtás elcsúszása – korrekciók elcsúszása?

káltatást, de pusztán ebből a tételből a gazdaságos foglalkoztatásra vonatkozóan nem vonható le semmiféle praktikus következtetés. Ha ugyanis feltételezzük, hogy léteznek olyan foglalkoztatási megoldások, amelyek garantáltan a társadalom hasznos tagjaivá reszocializálják a munkáltatott bűnelkövetőket, akkor e munkáltatási formákat a nagyarányú deficit ellenére is társadalmilag hatékonyak, gazdaságosnak és kifizetődőnek kellene minősítenünk. Mivel azonban garantáltan „királyi út” a reszocializációhoz nincsen, a büntetés-végrehajtási munkáltatás megszervezése régóta aktuális és praktikus megfontolásokra épül, követi a társadalmi-gazdasági változásokat és a reszocializációról kialakított büntetőpolitikai és büntetésfilozófiai elvek módosulását.

## Néhány külföldi megoldás

A büntetés-végrehajtási munkáltatás nemzetközi áttekintése rendkívül tarka képet mutat, a különbségek talán nagyobbak, mint a büntetés-végrehajtási tevékenység más területein. Sőt az egyes országok büntetés-végrehajtási rendszerében egymás mellett élnek a legszélsőségesebb megoldások a gazdaságosság és a rehabilitációs értékek szempontjából. *Nagy-Britanniában* a postaszakok és munkaruhák kézzel történő varrogatása és javíthatása szinte középkori módszerekkel történik, ugyanakkor egyes börtönüzemekben elektronikus alkatrészeket szerelnek össze futószalagon. *A svéd jóléti államban* már a 60-as években megfordították a hagyományos sorrendet: nem adott börtönhöz és elítéltpopulációhoz teremtettek munkahelyeket, hanem előbb eleve rabmunkára tervezett munkahelyeket létesítettek magánvállalkozók bevonásá-

val, s csak ezután telepítették oda az intézeteket és az elítélteket. *Finnországban*, a Helsinki melletti repülőtér építése megkezdésekor létrehoztak egy nyitott börtönt – ma is működik –, ahol a fogvatartottak különböző karbantartási munkákat, szolgáltatásokat végeznek. Több évtizedig működött börtön a Haemenlinna nevű várban, az épület teljes rekonstrukciójában közreműködtek az elítéltek, a munkák befejezése után máshová költöztek. Hasonló, műemlékek felújítását célzó munkát máshol is így szerveznek. Az épületek mindenhol állami tulajdonban vannak, a munkák elvégzéséhez szükséges minden költség a büntetés-végrehajtás költségvetésébe kerül (például tervezés, anyagok, művezetők stb.) az egész tevékenység finanszírozása különösebb közbeeső pénzügyi műveletek és járulékos költségek nélkül zajlik.

*Bajorországban* több intézetben működik állami vállalat, az intézet szervezetéhez szorosan kapcsolódva. A fogvatartottak felsőruházatát az anyag megszövésétől, a konfekcionálásig ezekben az üzemekben végzik. A munkavégzéssel együtt több lépcsős szakképzés folyik, a művezetést szakoktatók látják el, a biztonsági felügyeletet az intézet adja. *Az USA több államában* is található hasonló megoldás. *Missouriban* a személyzet egyenruháját is az elítéltek szövik, varrják. A termék valamivel olcsóbb, mintha külső cég készítené, a minőség azonban gyengébb. Elterjedt gyakorlat, hogy a hivatali helyiségekben, bíróságokon seriffirodáknak e célra tervezett és börtönökben gyártott bútorokat kell használni. *Kanadában* is jelentős a belső ellátásban játszott szerepe az elítéltek munkájának. Viszonylag kisebb, szakosodott üzemekben hamburgert, jégkrémet, tejtermékeket készítenek az intézeteknek.

Itt is, de Európa többi országának börtöneiben is számtalan kisméretű szolgáltató részleg működik. Alapvetően a szakképzést szolgálják, de igyekeznek bevételeket is szerezni. A szolgáltatásokat a civil vállalkozókhoz képest olcsón nyújtják, igaz, sokkal lassabban dolgoznak és gyakran nem vállalnak garanciát. Öreg háztartási gépek, bútorok, tévékészülékek, autók javítására azonban mindig van igény, ezt ezek az egységek ki tudják elégíteni. Fontos tényező, hogy így a személyzet is igen sok szolgáltatást kap mérsékelt áron.

Sok országban tapasztalható, hogy támogatják az elítéltek  *kreatív, terápiás jellegű* foglalkoztatását. Ezeket a munkákat általában a zárakban végzik, de szükség esetén kisebb „barkácműhelyeket” is rendelkezésre bocsátanak. Az elkészült termékeket vagy a börtön mellett lévő boltokban értékesítik (például Finnországban), vagy alapítványokon, egyesületeken keresztül, jótékonyági vásárokon kísérlik meg eladni (például Ausztriában, Németországban). A volt Szovjetunióban létesített büntető munkatáborokban a legutóbbi időkgig az ideológiai-politikai-morális indíttatású hazafias munkaversenyekre támaszkodva, az elítéltek díjazása nélkül is jelentős értéket állítottak elő.

A büntetés-végrehajtási munkáltatásban tapasztalható sokféleségnek az a magyarázata, hogy a gazdaságosság és a reszocializáció alapvető kritériumai mellett mindenütt igazodni próbál a társadalmi-gazdasági fejlettség, a munka társadalmi szervezettsége adott – ám fejlődő, változó – színvonalához, valamint a büntetés-végrehajtási rendszer sajátos helyi hagyományaihoz, adottságaihoz. Hosszabb távon a gazdasági élet, a termelési feltételek és lehetőségek változásai kikényszerítik a tradi-

cionális büntetés-végrehajtási munkáltatási formák korszerűsítését, ésszerűsítését. A változások gyorsasága attól is függ, mennyire fonódik össze az elítélt-foglalkoztatás a civil társadalom gazdasági-pénzügyi-kereskedelmi folyamataival. A büntetés-végrehajtási munkáltatás zárt, állami formái szívósabban ellenállnak a változásoknak, mint a piacgazdaság hatásainak kitett formák. A büntetés-végrehajtási munkáltatás jogi és szervezeti kereteinek megteremtésében meghatározó szerepet játszik továbbá a társadalomban uralkodó erkölcsi elvek hierarchiája, a társadalomnak az elítéltek iránt tanúsított igazságérzete. A büntetés-végrehajtás és ezen belül a munkáltatás ugyanis a társadalomtól anyagi áldozatot, költségvetési ráfordításokat kíván, más céloktól elvonja az erőforrásokat, versenyez azokkal. A társadalom áldozatkészsége, igazságérzete, méltányossága, a büntetőpolitika és a rehabilitációs politika társadalmi támogatottsága nagymértékben – és a társadalom gazdagságától részben függetlenül – befolyásolja a demokratikus társadalmakban a költségvetési kiadásokon belül a büntetés-végrehajtásra fordított összegeket. Vonatkozik ez a szabadulás utáni időszakra is. Társadalmi konszenzus dönti el, hogy a börtönben végzett munka munkaviszonynak számít-e, figyelembe veszik-e a nyugdíjjogosultság mérlegelésénél vagy a munkanélküli segély megállapításánál.

## **Hazai elvek és esélyek**

Általánosságban leszögezhetjük, hogy a büntetés-végrehajtási munkáltatásban kialakított sokféle külföldi megoldás nehezen mérhető össze. Egy-egy ország gyakorlatát annyi sajátos, helyi tényező figye-



lembevételével kell értelmezni, hogy azokból tanulságokat egy másik országra vonatkozólag levonni csak nagy körültekintéssel lehet. Nincs olyan ráfizetéses munkáltatás, amelyet a reszocializációra hivatkozva ne lehetne szakmailag és törvényesen elfogadtatni, ha a társadalom igazságérzete és lehetőségei ezt megengedik. Ez némi túlzással az ellenkezőjére is igaz. A reszocializációs érték – mint jeleztük – nemigen határozható meg előre, legfeljebb valószínűsíthető, így a kifogásolható munkáltatási forma mellett szóló érvrendszert igen nehéz bírálni. Az elítéltek különféle kategóriáit a társadalom másképpen ítéli meg, ennek megfelelően különféle foglalkoztatási formákat tolerál. Annyi biztos, hogy manapság civilizált országokban elfogadhatatlan lenne például az olyan elítélt-munkáltatás, amely erősen veszteséges, ugyanakkor a reszocializáció oldaláról is erősen kifogásolható.

Magyarország abban a szerencsés és

egyben szerencsétlen helyzetben van, hogy a fogvatartottak foglalkoztatásának szinte minden formája ismert, kipróbált. Szerencse, mert szinte minden megoldással kapcsolatban vannak tapasztalataink. Szerencsétlen, mert számos kudarc, előítélet társul a különböző formákhoz. Ez a jelenség kiválóan illusztrálható a munkáltatás „állami vállalat” keretei között történő megszervezésével kapcsolatban. Sok szakembernek a rossz emléké KÖMI jut eszébe, mások a „szocialista nagyüzem” kialakítására vonatkozó erőfeszítésekre gondolnak, vannak, akik az elmúlt négy évben megindult privatizációs folyamattal szembeni lépések tekintik ezt a formát.

Ugyanakkor kevésbé szerepel a köztudatban, hogy például Állampusztán a Kis-Hartai Királyi Közvetítőintézet megalakulása óta állami gazdaság működött és hogy a világ számos országában létrehoztak önálló állami vállalatokat speciálisan az elítéltek foglalkoztatására. Fenntartva a ko-

rábban rögzített véleményünket az állami vállalatokkal kapcsolatban, mégis megfontolásra ajánljuk bizonyos sajátos területeken, elsősorban a saját fogyasztásra termelő ipari és mezőgazdasági egységeknél. Semmi nem indokolja, hogy a büntetés-végrehajtás a foglalkoztatottak ruházatát külső vállalkozásoktól szerezze be. A megfelelően szervezett, ésszerű keretek között folyó saját termelésnek általában olcsóbbnak kell lennie, mint a külső beszerzéseknek. Ehhez a tevékenységhez nem kell reklám-és marketingtevékenység, túl nagy inproductív szervezet. Igaz viszont, hogy nem keletkezik nyereség, de ennek a tevékenységnek nem is ez a célja (a vezetők és a dolgozók ettől még részesülhetnek a mainál tisztességesebb jövedelemben).

A saját fogyasztás mellett természetesen piacra is termelhetnének ezek a vállalatok, de elsősorban a kincstári megrendeléseket lehetne – viszonylag olcsón – kielégíteni. Lényegében így működnek ma a KET-üzemek.

Lehetséges egyéb állami feladatok ellátására is ilyen egységeket létrehozni, például a finnországi minta alapján. Számos környezetvédelmi, műemlék-helyreállítási stb. feladatra lehetne – akár időszakosan is – ilyen megoldást találni. A Dunakanyar rekonstrukciós munkái közül például valamennyit megoldhatná a Márianosztrai Fegyház és Börtön odahelyezett 30–50 elítélte.

Vizsgálni kell természetesen a végzett munka reszocializációs potenciálját is, így például mérlegelni kell azt a tényt, hogy a mezőgazdaság munkaerőfelszívó képessége ma mennyire teszi lehetővé a fogvatartottak e területen történő képzését és foglalkoztatását.

Van a költségvetési munkáltatásnak

olyan formája is, amikor ugyan bizonyos szervezési feladatokat a költségvetési szerv lát el, de nem erre a célra létrehozott speciális szervezet megalakításával. Egyszerűbb esetben ez az intézet-fenntartási munkákra létrehozott egységek szabad kapacitásának eladása. Tipikus példája ennek, amikor az intézetek mosodái a fogvatartottak ellátása mellett külső szerveknek végeznek bér munkát. Ez a tevékenység viszonylag egyszerűen szervezhető, bővíti a munkáltatási lehetőségeket és bevételt jelent az intézeteknek. Szervezése nem igényel új apparátust, az üzemet működtető személyzetnek jelent némi többletfeladatot, ami a bevételből finanszírozható. Az ilyen szabad kapacitások értékesítésének folyamatába az intézet és a bér munkát lehetővé tevő szervezet köré újabb egységet – gazdasági társaságot – beiktatni nem tűnik célszerűnek, bonyolultabbá és ezzel költségesebbé tenné a munkát, rontaná piaci esélyeit.

A harmadik – még mindig az intézetben szervezett tevékenység – az olyan bér munka, amely nem az intézet ellátásához kapcsolódik, hanem külső vállalkozó kezdeményezésére, annak aktív közreműködésével jön létre.

A külső vállalkozó ezekben az esetekben csak a munkaerőre tart igényt, melynek hatékony és kifizető munkáltatására szerződést kötnek az intézetekkel. A munkáltatás helyszíne lehet az intézetben belül, de gyakori a külső munkahelyen történő foglalkoztatás. A megfelelő piaccal rendelkező magánvállalkozókkal kötött szerződések leviszik a munkahelyteremtés, profilváltás és profilmódosítás gondját az állami büntetés-végrehajtásról. A vállalkozók jobban és rugalmasabban tudják megítélni, mit érdemes elítélt munkával termel-

ni és hogyan. Hozzájárulnak a képzés költségeihez és megszervezéséhez, mentesítik a büntetés-végrehajtás irányítását attól, hogy termelés-szervezési, menedzselési és értékesítési kérdésekkel vesződjön. Az ilyen ágazatokban teremtett munkahelyek jobban megfelelnek az Európa Tanács ajánlásaiban megjelenő „a társadalomban meglévő szervezettség és módszerek”, „munkanormák és technikák”, „modern irányítási rendszerek és gyártási folyamatok” követelményeinek, mint a zárt, állami büntetés-végrehajtási vállalatok. Ez az elítéltek képzése és motivációja szempontból is nagyon lényeges. Nem mellékes, hogy az elítéltek a maga munkatapasztalatait, gyakorlatát ilyen módon eleve egy külső termelési szervezetben szerzi akkor is, ha a vállalkozó – a büntetés-végrehajtási szervekkel együttműködve – az üzemet az intézeten belül hozza létre, mert az ezer szállal kötődik a kinti gazdasághoz.

A külső munkahelyeken történő foglalkoztatás lehetősége nélkül ugyanakkor nem teljesíthető a büntetés-végrehajtásnak például az átmeneti csoport vagy az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazása feltételei megteremtésére vonatkozó törvényben meghatározott kötelezettsége. Már ma is akadnak példák arra, hogy ez a munkáltatási forma lehetőséget ad a fogvatartottak szakirányú képzésére, ennek arányát azonban növelni kell. A szükségesnél és lehetségesnél sokkal alacsonyabb a különféle kreatív és kézműves tevékenységek támogatottsága, szervezettsége az intézetekben. Most készülnek a finanszírozási, értékesítési lehetőségekre vonatkozó jogszabályok. Vélhetően ezek megjelenése után nagyobb lesz a szerepük a foglalkoztatási rendszerben.

Az eddig jelzett munkáltatási formák-

nál szükségtelen e célra elkülönített szervezeti egységeket létrehozni, az intézetek meglévő részlegei képesek a feladatok elvégzésére. Nem mellékes, hogy – a ma többek által is vitatott elszámolási rendszerektől függően – bevételt hoz az intézeteknek.

Az elmúlt években előtérbe került az intézetektől szervezetiileg elkülönült, külső piacra termelő, az általánosan érvényes gazdasági szabályozók szerint működő gazdasági társaságok létrehozásának szükségessége. A kiinduló alap a korábbi állami, büntetés-végrehajtási vállalatok átalakulása volt, ez a folyamat 1993–94-ben kezdődött meg. Ez a lépés – bár sokan a Magyarországon zajló privatizációs folyamatokhoz kötik – nem jelentette a vállalatok „magánosítását”, az alapító és a tulajdonos továbbra is az állam maradt. A feltételezés az volt, hogy a munkáltatásra alakult és az egyéb büntetés-végrehajtási feladatokat ellátó egységek kiválasztásával a létrehozott gazdasági társaságok tevékenységében a hatékony gazdálkodásra való törekvés lesz a meghatározó. A hatékonyabb, eredményesebb gazdálkodás lehetővé teszi a fogvatartottak munkáltatásának bővítését, fejlesztését. A koncepció fontos eleme, hogy nemcsak a munkáltatás, hanem az egész foglalkoztatási rendszer fejlesztését célozza. A jelenlegi gyakorlat szerint is, a tervekben is, társaságok biztosítanak a fogvatartottak többségének munkáltatását.

## **Tömeges rabmunka, piaci verseny?**

Előrebocsátva, hogy más országokban is léteznek ilyen önállóan gazdálkodó börtönvállalatok és az a tény, hogy néhány társaság eredményesen gazdálkodik, e forma életképességét bizonyítja. A jelenlegi hely-

zetben azonban számos probléma adódik. A legsúlyosabb, hogy a szervezeti változás, az átalakulás nem változtat a lényegen, a tömeges rabmunkára épülő vállalkozás nem lehet versenyképes a piacon. Míg a kisebb vállalkozásokban, válogatott elítéltekkel a termelés külső finanszírozásával lehet bizonyos eredményt elérni, addig a „nagyvállalatoknál” ez nem megy. Ugyanakkor a társaságok különválása után nem eléggé szembeötlő, hogy ezek büntetés-végrehajtási – azaz állami – feladat megoldására létrehozott szervezetek és működtetésükhöz a költségvetés jelentős hozzájárulása szükséges.

A néhány hónapos működés azt is bizonyította, hogy az intézetek és a társaságok egymásra utaltsága, az együttműködés szükségessége sokkal hangsúlyozottabb, mint ahogy ezt sokan feltételezték. Jellemző, hogy a szakemberek által kidolgozás alatt álló Büntetés-végrehajtási szabályzat tervezete a társaság és az intézet „közös vagy együttes munkáltatásáról” beszél. Az is igaz, hogy az átalakulás a feltételezett központi finanszírozás hiányában megakadt, számos kedvezőtlen körülmény – mint például az irányítás és a kapcsolatrendszer rendezetlensége – elfedheti ese-

tenként a változás hatására bekövetkező kedvező tendenciákat.

A törvénymódosítások és a bírói gyakorlat változásának hatására a fogvatartottak létszáma jelentősen csökkent, ez a társaságoknál újabb, szinte áthidalhatatlan nehézségeket okozott. A kieső elítélt-munkaerő helyett nem képesek – finanszírozási és hatásköri okokból – civil munkavállalókat felvenni, így jelentős megrendelésektől és bevételektől esnek el.

A foglalkoztatási alternatívák bemutatása után elvárható lenne javaslatok felsorolása is, erre azonban csak nagyon óvatosan vállalkozom. Meggyőződésem, hogy olyan foglalkoztatási rendszert kell működtetnünk, amely igazodik a büntetés-végrehajtási célokhoz, lehetőséget teremt sok fogvatartott számára a reszocializációra. Tudomásul kell venni ugyanakkor a társadalom igényét az alacsonyabb költségekkel járó megoldásokra. A kettős feladat véleményem szerint csak egy sokszínű, a helyi adottságokkal számoló, a változó jogi és gazdasági környezethez rugalmasan alkalmazkodó foglalkoztatási rendszer működtetésével oldható meg.

*Fejes Imre*

## Irodalomjegyzék

1. **Kiss Csaba:** A büntetés-végrehajtási munkáltatás fejlesztésének elvi kérdései (Kézirat, 1991) című tanulmányát felhasználtuk a cikk alapját képező előterjesztés megírásához.

2. **Fejes Imre:** Esély (Azeuro-kompatibilis magyar börtönügy) Börtönügyi Szemle, 1994/2–3. sz.

3. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága R/89/sz. ajánlása a tagállamoknak a börtönművelődésről. Büntetés-végrehajtási Szakkönyvtár, 1990/4.

4. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága R/87/sz. ajánlása a tagállamoknak az európai börtön szabályokról. Büntetés-végrehajtási Szakkönyvtár, 1990/5.

# Régióink

## Konferencia a börtönrendszerek átalakításáról

Az Európa Tanács és a magyar bv. országos parancsnoksága a *Themisz-program* keretében közös konferenciát rendezett Pilisszentkereszten 1994. október 10–13. között „A börtönrendszerek átalakítása – költségkímélő fejlesztések, működtetés” címmel.

A konferencián 12 kelet-közép-európai, 8 nyugat-európai ország delegátusai vettek részt, emellett előadók és kiállítók jöttek az USA-ból és Kanadából. A már megszokott módon, az IM és a Bv. OP vezetői mellett meghívást kapott a magyar bv. teljes parancsnoki és főosztályvezetői állománya. Ez a konferencia szervesen illeszkedett abba a sorozatba, amely tavaly indult Lengyelországban, ahol a lengyel bv. vezetése látta vendégül az ún. visegrádi országok büntetés-végrehajtási vezetőit, és ahol elsősorban angol előadók segítségével megvitatták a közép-európai büntetés-végrehajtási rendszerek fejlesztésének legakutabb, megoldásra váró problémáit.

Idén júniusban Prágában a börtöntisztviselők képzésének kérdéseit tárgyaló konferencia keretében *Jess Magham* szervezett egynapos programot szintén a közép-európai vezetőknek egy amerikai börtönépítész vezetésével. Végül mintegy a sorozat kiteljesedéseként újra *Pilisszentkereszt* adott otthont egy, a kérdéskört szinte minden részletében átfogó konferenciának, amelyre meghívást kaptak az összes közép- és kelet-európai és néhány nyugat-európai ország képviselői. Ez a konferencia-sorozat azt mutatta, hogy a téma mennyire fontos és időszerű ma nemcsak a mi régióinkban, hanem Nyugat-Európában, sőt az amerikai földrészen is.

A konferencia megrendezésének ötlete *Colin Lovett* úrtól származott, aki 1993 tavasza óta szorgalmazta ezt. A magyar bv. vezetése a már ismert okok miatt igen hamar elfogadta az ötletet és az ET Jogi Ügyek Igazgatósága is érdemesnek tartotta a téma támogatását a *Themisz-program* keretében. Érdemes egy pillanatra elidőzni és röviden áttekinteni, mik voltak a konferencia megrendezésének legközvetlenebb indokai. *Dr. Tari Ferenc* vezérőrnagy vitaindító előadásában három fontos elvet említett. Az első a téma aktualitása volt, nemcsak Magyarországon, hanem az egész régióban. A 89–90-es politikai változások megindítottak egy folyamatot, amelynek eredménye, hogy a térség országai – ha differenciált módon is, de – integrálódni akarnak Európába. Ez a szándék együtt jár társadalmi, gazdasági rendszerük átalakításával. 1990 után megindult térségünkben egy kodifikációs hullám, amely olyan korszerű büntetés-végrehajtási jogszabályokat alkotott, amelyek magukban foglalták az ET ajánlásainak túlnyomó részét, garantálva egy szakmailag megalapozott, törvényes, az emberi jogokat tiszteletben tartó büntetés-végrehajtási rendszer működését. A jogszabályok hatályosulásának azonban igen fontos feltétele

a büntetés-végrehajtási intézményrendszer fejlettségi szintje, a büntetés-végrehajtási intézetek mérete, befogadóképessége, állapota.

Sajnos a közép-kelet-európai börtönrendszerek jó része nem alkalmas az európai színvonalú büntetés-végrehajtási munkára. Ez már a májusi konferencián is kiderült, amikor az előadásokból töményen zúdult ránk az a problémahalmaz, a túlszűfolttság, a börtönök rossz állapota, amely jellemzi ezt a térséget. Ez ismételten felveti az intézményrendszer fejlesztésének szükségességét, amelynek alapja az, hogy megismerjük azokat a legmodernebb elveket, paradigmákat, filozófiákat, finansziális, tervezési és működtetési módszereket, amelyeket ma sikerrel alkalmaznak Nyugaton.

Bár a gazdasági nehézségek miatt igen kevés pénz jut a fejlesztésre, bízunk abban, hogy a helyzet változni fog, és a külső és a belső körülmények kikényszerítik a régióban a bv. intézményrendszerének fejlesztését. Ahhoz viszont, hogy ezt a munkát el tudjuk végezni, felkészülteknek kell lennünk. Ehhez ad szakmai segítséget ez a konferencia.

A megrendezés *második oka* volt az a májusi konferencián megfogalmazódott igény, hogy *a régió országainak együttműködését intenzívebbé kell tenni*. A delegátusok ebben egyetértettek és abban is, hogy Magyarország geopolitikai elhelyezkedésénél fogva alkalmas lehet arra, hogy koordinátora legyen ennek az együttműködésnek. E konferencia megrendezését úgy tekinthetjük, mint a koordinációs aktivitás első, kézzelfogható eredményét.

A *harmadik ok* az volt, hogy a magyar bv. az utóbbi időben jó néhány amerikai, nyugat-európai börtönépítészeti céggel került kapcsolatba, amelyek érdeklődést mutattak a régió börtönépítészeti problémái iránt, és amelyek munkássága felkeltette a mi szakembereink érdeklődését is. Tehát a külföldiek részéről adott volt a szándék, hogy átadják tapasztalataikat, a közép-kelet-európaiak részéről pedig megvolt a fogadókészség erre.

A konferencia – a résztvevők megítélése szerint – igen komoly szakmai sikert aratott. Előadások hangzottak el a világ különböző régióinak helyzetéről és fejlettségéről, az állami szintű rendszerek tervezéséről, az építészeti filozófiákról, finanszírozásról, a börtönök vezetéséről, a biztonság és a tervezés összhangjáról, a fogvatartottaknak szóló programok és a képzés szükségességéről. Sajnos a rendelkezésre álló hely és idő szűkössége miatt nincs lehetőség hosszabb elemzésre, de tervezzük, hogy a konferencia anyagát kiadjuk a Bv. Szakkönyvtár sorozatban.

Fokozta a konferencia szakmai programjainak érdekességét, hogy egy kis kiállítást is szerveztünk, amelyen az amerikai és nyugat-európai börtönépítészeti és az ezzel kapcsolatos egyéb cégek mutatták be termékeiket. Arról nem is beszélve, hogy a kiállítók által fizetett pénz gyakorlatilag fedezte a konferencia költségeit.

Végezetül idézni szeretném *dr. Csiba Judit* politikai államtitkár véleményét, aki megfogalmazta, hogy dacára a gazdasági nehézségeknek, Magyarország és a közép-kelet-európai régió büntetés-végrehajtási intézményrendszere nagyarányú fejlődés, fejlesztés előtt áll. Meggyőződése szerint ez a konferencia igen jó szakmai megalapozottságot adhat ennek a fejlődésnek. Ha ez így lesz, a konferencia elérte célját.

Dr. Boros János

# Új évezred

*Börtönépítési menetrend • A jövő  
zárkái • Az ideális intézet*

A társadalom és az elítéltek védelme egyre bonyolultabb feladat. Különösen a régi, idejtmúlt tervezésű intézményekben, ahol a működési mechanizmus, az épületek fekvése és a rendszer velejárói (a környező lakosság, a bűnelkövetők kapcsolatai), valamint a jelenlegi biztonsági rendszer együttesen sem felel meg a mai követelményeknek. A baj az, és ezt, úgy tűnik, a büntetés-végrehajtásnak dolgozó építészek sem értették meg pontosan, hogy az új építmények sem funkcionálnak rendeltetészerűen, láthatóan nem veszik figyelembe az elítélt magatartását ebben a sajátos környezetben. Nem tudom megmondani, ki a hibás a szükséges építészeti elképzelések meghiúsulásáért, de a következőkben megpróbálom megvilágítani 17 évi szakmai gyakorlatom és észrevételeim alapján azokat a börtönépítészeti alapkívánalmakat, amelyek nélkül az új évezred küszöbén már nem szabad börtönt tervezni.



A tervezés *folyamat*, amit már el kell kezdeni az építészeti és mérnöki kivitelezés megtervezése előtt. A feladat rendkívül összetett, alapvetően az építés „menetrendjének” összeállítását igényli. A bajok minden lépés után halmozódnak, ha a felhasználó és a tulajdonos vagy a felhasználó tulajdonos nem rendelkezik világosan meghatározott *működtetési programmal*. Számos esetben még kiválasztott, elfogadott építési területtel sem. Az érintettek leg-

többször nem állítják össze előre a tervezői csoportot. A tervezői team általában sebtében áll össze, tagjait rendszerint meglepi a feladat, gyakran részleteiben sem ismerik a problémákat.

A felhasználók/tulajdonosok legtöbbször hirtelenjében egy ügynevezett „tanácsadó gazdát” hívnak össze a tervek előkészítésére, mielőtt azokat a megfelelő kormányzati szintekhez beterjesztenék. Ezek a tanácsadók azonban egyáltalán nem

szaktanácsadók, tekintve, hogy a büntetés-végrehajtásról nincsen semmilyen tapasztalatuk. Ezért a felhasználóknak őket is fel kell készíteniük, mielőtt a tervezési folyamatot egyáltalán elkezdhetnék.

További gond, hogy a tulajdonos/felhasználó nem rendelkezik *szabványelőírásokkal a működtetés szükségleteiről* és azok funkcióiról, hanem áthidalásként az esetek nagy többségében a felhasználó és a tanácsadók között egy vagy több *ügynökség* közvetít. Persze ennek az ügynökségnek nincs világosan meghatározott felelőssége, nincs tisztázva, hogy tulajdonképpen ki felel az épületért, valamint a lakóköznyezetért és az elítéltek biztonságáért. Ez úgy jellemezhető, hogy az igazságügy akar egy intézményt, amit majd az építésügy hoz létre, tehát minden az építésügyön múlik, akik viszont nem szakértők börtönügyekben, tehát a tervező építészek/mémőkök másodlagos információt kapnak az építésügytől, mivel az építésügy az *összekötő ügynökség*. Ezt lehetőleg el kell kerülni, különben az új generáció börtönei óhatatlanul a 21. század elrontott épületei lesznek. A tervezést minden részletében az igazságügy tervezőirodájának kell végeznie. A kivitelezést más szervek is végezhetik, de a munka napi ellenőrzése az igazságügy feladata. További baj, hogy maga a felhasználó is többféle – időnként egymásnak ellentmondó – szempontot fogalmaz meg. Ez önmagában nem káros, ám ezekbe a belső vitákba soha nem szabad bevonni a koordinációs testületet és a tanácsadókat. Éppen ezért a következőket szeretném ajánlani. A felhasználónak lehetőleg csak egy képviselője legyen, egy *koordinátor*, aki kizárja az egymást fedő vagy másodkézből eredő információkat és az ellentmondásos véleményeket. A felhasználó jelöljön ki egy bi-

zottságot, amely hosszú távon felügyeli a tervek előkészítését, a társadalmi fogadtatás megismerését, még mielőtt a konkrét tervezés megindulna. Ez az albizottság a koordinátoron (főépítész) keresztül tartsa a kapcsolatot a szaktanácsadókkal.

Az üzemeltetőnek/felhasználónak legyen *akkreditációs programja*, amely biztosítja, hogy az intézet megfelel minden követelménynek, szabványnak, továbbá az operatív kézikönyveknek, elkerülendő az átfedéseket. Ki kell alakítani egy olyan rendszert, amelynek keretében tanulmányozható a korrekciós intézetek valamennyi alternatívája. Jó, ha a felhasználó mérlegeli a bebörtönzést esetlegesen helyettesítő szankciókat (*felfüggesztett börtönbüntetés, közmunkák, pénzbírság, a próbaidő növelése, korábbi szabadrábrára helyezés, segélyakciók*) és a fentiek költségkihatásait. Az eddigi tapasztalatok arra utalnak, hogy az efféle tájékozódás elmulasztása költségesebb a társadalomnak, ezért minél több intézet épül, annál gazdaságosabb a rendszer.

A nagyon közeli jövőben – most csak a következő tíz évről beszélek – az Amerikai Egyesült Államok várhatóan 20 milliárd dollárt fordít majd börtönépítésre (mi sem fogunk toporogni), amelynek eredményeként a büntetőintézetek a jelenlegi elítéltszám háromszorosát lesznek képesek befogadni. A törvényhozás szerte a világon alternatívákat keres az új építkezések helyett. A hagyományos építkezés ugyanis képtelen választ adni erre a kihívásra, ráadásul a bűnüldöző és végrehajtó hatóságok képtelenek területhez jutni, vagy rábírní a helyi közösséget arra, hogy lakónegyedek, valamint közösségi-kereskedelmi objektumok közelében büntetés-végrehajtási intézetek épüljenek. Ha mégis lehetőség adód-

na, a következő lépéseket haladéktalanul meg kell tenni. Tehát fontos a hosszú távú, *átgondolt telekszerzési akció*, új zónahatárokkal. Mellőzhetetlen a *közvélemény megnyerése*, a felépítendő intézet típusának bemutatása, a *kezelési program ismertetése*. Készítsünk előre megtekinthető terveket, sematikus modelleket, hogy a közvélemény előtt vizuálisan is megjelenjen az intézmény. A makettek érzékeltetik az épületek közötti távolságokat, valamint a beruházás közlekedési és tájépítészeti vonzatait. A tervezés korai stádiumában hívjuk meg a helyi közösség képviselőit, ahol bemutatjuk a modelleket, rajzokat.

A beruházás közösségi elfogadását követően megkezdődhet a hatóságok és a felhasználók egyeztetése a konkrét részletekről. A felhasználó ne jelenjen meg a közösségi találkozásokon színes, áttekinthető anyagok (rajzok, modellek stb.) nélkül, amelyeket azonnal be tud mutatni a falon, asztalokon, falitáblákon. Ennek célja a közvélemény megnyerése, annak bizonyítása, hogy a beruházó jól végezte „házi feladatát”, könnyebbé teszi, hogy

„eladjuk” a tervet. Az előirányzott börtönépítési program nem valósítható meg a *területfelhasználási elvek és a börtönfunkciók szabványosítása* nélkül. Az ellátandó funkcióra alapozott területhasznosítási tervet és a megrendelő tevékenységi körét a költségek csökkentése érdekében „áramvonalasítani”, optimalizálni kell. A felhasználónak nem szabad megfedkeznie arról, hogy az épülettervező csak örül, ha monumentális épületegyütteseket kell megálmodnia, ám ettől az intézmény még nem lesz egyszerű, gazdaságos és funkcionális. Éppen ezért a felhasználónak kell eldöntenie, mennyi férőhely legyen beépítve, milyen nagyságú terület szükséges az étkeztetéshez, kikapcsolódáshoz, az oktatási tevékenységhez, a gyakorlati és elméleti képzéshez. Ezen túlmenően meg kell vizsgálni, melyik helyiségeket lehet több funkcióban használni, hiszen nyilvánvaló, hogy az elítélt egyidejűleg nem tartózkodhat 5-6 helyen. 17 éves börtönépítészeti tapasztalataimból tudom, hogy a börtönépületek többsége nem felel meg a funkcionális követelményeknek – a hiányosságok el-



Épülő börtön távlati képe New York szívében

sősorban a területhasznosításhoz, az elítéltek elhelyezéséhez, a változó kezelési stratégiák figyelmen kívül hagyásához kapcsolódnak. E tizenhét év alatt tapasztalhatom, következtetésem tehát nem túlzó, hogy a börtönépületek 95 százaléka úgy készült el, hogy nem volt épülethasznosítási program. Az épülettervező szerepe tehát ezen a területen nagyon is megkérdőjelezhető. Meggyőződésem ezért, hogy szervezetten kell fellépünk, vagyis azt tanácsolom, semmiféle tervezési munkát ne kezdjünk el mindaddig, amíg a felhasználó konkrét tervjavaslattal, elképzeléssel nem áll elő. Fogadjuk el mottóként: „*a jó épület záloga a jó megrendelő*”.

Szeretném újra felhívni a figyelmet arra, hogy az elítéltlétszám riasztóan emelkedni fog a statisztikák és az előrejelzések szerint. Tíz éven belül az amerikai kontinensen várhatóan a börtönpopuláció a jelenleginek mintegy két-háromszorosa lesz.

Ha tehát Magyarországon sor kerülne új börtönök tervezésére, az alábbi, megkerülhetetlenül szükséges lépéseket célszerű figyelembe venni. *Az épület (intézmény) helyének megválasztása, megtervezése komplex folyamat.* Az emberek nem szeretik, ha a „kertjük végében” korrekciós intézet épül. Ezért olyan alacsony költségvetésű helyet kell kiszemelniük, amely a lakott területektől távol helyezkedik el, ugyanakkor a látogatók és a személyzet is könnyen megközelíthető. Jól elkülöníthető bejáratot kell kialakítani az elítélt, valamint a látogatók és a személyzet számára. Az épület körül ütközőzónát (zöldövezetet) kell létrehozni. Az intézmény lehetőleg a gyűjtőterület középpontjában álljon, a családi látogatások megkönnyítése érdekében. Az állami adóbevételek megtakarítását segíti, ha az intézmény tömegközlekedési

vonalak mentén, könnyen járható utak közelében van, így kevesebb kiadással jár az elítéltek munkába és bíróságra szállítása.

Az intézmény inkább lakóépületre vagy kereskedelmi objektumra emlékeztessen, mintsem riasztó büntetőintézetre. Ne legyen szögesdrót, kerülni kell a vertikális, börtöntípusú ablakokat és rácsos börtönajtókat. Az épületek színe ne legyen riasztó a helyi közösség számára. Lehetőleg illeszkedjen a már meglévő környezetbe, anélkül, hogy megzavarná az ott élő közösség mindennapi életét. Ha zöldterülettel nem lehet körülvenni, akkor építészeti megoldásokkal próbáljuk kellemessé tenni. Jól megközelíthető legyen a szolgáltatásokat illetően. Tudjuk, minden intézmény szakosítva van, ezért megfontolandó a telek kiválasztása, igény szerint. Szóba jöhetnek földművelési, városi, lakótelepi, kereskedelmi vagy gyári megfontolások. Fontos a jövőre nézve a terjeszkedés iránya, például a szélirány, ha például a börtön egy gyári telephez közel épül, a füst, a szag kényelmetlenné teheti az intézmény egész életét. Az építész mindenképpen teremtsen kellemes megjelenést, amit elérhet az épület küllemével, zöld területtel, fákkal, mesterségesen emelt dombocskákkal.

Az épület/intézmény *biztonsága* garantálja, hogy a közösség elfogadja a börtön közelségét. Ha nem így alakul, akkor ez véget nem érő bírósági tárgyalásokhoz vezet, amit a legtöbb esetben az adófizető közönség nyer meg, felmérhetetlen kártérítést igényelve az államtól. Talán a következők megvilágítják, mit értek biztonságon. Nélkülözhetetlen a kerítések, falak, zárószervezetek folyamatos ellenőrzése. Épp így a biztonsági és kommunikációs berendezéseké. A biztonsági tárgyakon ne legyenek éles peremek, kiszögellések, amelyek bal-

eseteket okozhatnak és bírósági keresettel járhatnak. A rögzített, padlóhoz vagy falakhoz speciálisan tervezett bútorok sokban elősegíthetik a személyzet, az elítélt biztonságát. Szoros illesztések kelljenek, hogy tiltott anyagok és korszerű szerszámok elrejtésére ne legyen lehetőség. Humánus biztonsági zár, szemben a szögcsatornázással, éles rácsokkal. Rongálásbiztos külső világítótestek, legömbölyített felülettel, hogy kötelet hozzáerősítve ne lehessen szökést megkísérelni. Megbízható, biztonságos, szerszámoknak ellenálló (tungsten karbid) acélrácsok és zárószervezetek. Fém-detektoros berendezés, hogy minden belépésnél meg lehessen akadályozni fegyver vagy más szerszám behozatalát, avagy azok átadását az elítélteknek. Rongálhatatlan bútorzat. A közvetlen érintkezést kizáró látogatási rendszer a csempészés megakadályozására. A külső közösség által a személyzetnek átadott tárgyak érintkezés nélküli átadása zsilipelt anyagiadón keresztül. Az ajtózáras, a tűzjelzők, vészjelzők, a kommunikációs, környezeti és felügyeleti rendszerek ellenőrzése kontrollpanelen keresztül.

Az épület/intézmény működtetési funkciója csak akkor lehet sikeres, ha kialakult a személyzet és az elítéltek együttműködése és ez a megértésből fakadó bizalomra épül, amely elősegíti a majdani rehabilitációt.

Viszonylag *kicsi lakóegységek* szükségesek a rugalmas, osztályozási alapon történő elhelyezés érdekében. Ez a térbeosztás a személyzeti ellenőrzést is hatékonyabbá teszi. A személyzet és az elítéltek közötti személyes kapcsolat révén csökkenthető a megfigyelő berendezések költsége. A másodlagos ellenőrzést technikával kell végzni, az adómérséklés érdekében.

Az elhelyezési körleteken lévő lakó-

egységeket tűzfalakkal és füstelzárókkal, egyéb életvédelmi berendezésekkel kell felszerelni, hogy az esetleges öngyilkossági kísérleteket és tömeges fertőzéseket meg lehessen akadályozni. Az egyes személyek ellenőrzését biztosító helyiségeket úgy kell megtervezni, hogy azok megfeleljenek a gazdaságosság és a flexibilitás követelményeinek. Minden kisebb nyitott udvarterületnek az a rendeltetése, hogy friss levegővel lássa el a cellákat, illetve elkülönítse az eltérő elítéltecsoportoknak szállást adó cellaszárnyakat. A szökést és a csempészt hatékonyan megakadályozó megoldásokat kell alkalmazni.

Oldalakat lehetne írni a sok százféle felszerelésről, berendezésről, amelyek egyöntetűen biztosítják a működést, ezért csak röviden, a lényeges pontokat szeretném megemlíteni. Tehát: *minden őrtornyot fel kell számolni, különösen a város központjában elhelyezkedő objektum körül.* A személyzet inkább az elítéltekkel tartózkodjon együtt, semmint magányosan álldogáljon az őrtoronyban. Vezessük be az érintés/teszt kapcsolat nélküli (non-touch), ám nyitott látogatási formákat. Az elítéltek hozzátartozói nem hozhatnak be ételt a biztonsági területre. A személyzet kikapcsolódására szolgáló létesítményeket korszerűsíteni kell a munkahelyi stressz mérséklése érdekében, különben a személyzet sztrájkba léphet. Korszerűsíteni kell az elítéltek zuhanyzóit, mosdóit. Az erőszakos elítélteknek rozsdamentes acélból készült WC-eket kell beszerezni. Az egészségügyi helyiségekben a személyes zártságot biztosító ajtókat, térelválasztókat úgy kell felszerelni, hogy az mindenkor ellenőrizhető legyen a férfi és a női személyzet (jövőbeni trend) részéről. Amennyiben ez lehetséges, kisebb méretű elhelyezési körleteket kell ki-



### Az építési szakemberek nemzetközi kapcsolatai elősegítik a praktikus megoldások elterjedését

alakítani, hogy a kategorizálásnak megfelelően lehessen elhelyezni az elítélteket és meg lehessen előzni a lázadásokat, pánikhelyzeteket. Az elítéltek ne dolgozzanak a személyzeti ellenőrző állomásokon. (Miért vannak különben börtönben?) Az Igazságügyi Minisztériumnak ismernie kell a büntetőintézetekre vonatkozó országos építészeti és épületgépészeti irányelveket. Ezeket az irányelveket folyamatosan naprakész állapotban kell tartani a nemzetközi normák figyelembevételével. A tervelőkészítő és tervező szolgálatoknak kutatócsoportot kell felállítaniuk a hazai és a nemzetközi építészeti és épületgépészeti szabványok tanulmányozására. A tervezéssel foglalkozó csoportok minden tagjának lehetőséget kell adnunk utazásra, konferenciákon való részvételre, a technológiai átképzésbe és információcserébe való bekapcsolódás-

ra. Minden egyes intézetnek rendelkeznie kell egy évre, öt évre és húsz évre szóló *karbantartási, javítási, felújítási és bővítési alaptervvel*. Ezt a tervezetet ki kell egészíteni a költségvetési követelmények feltüntetésével és a lépésről lépésre kidolgozott cash-flow rendszerrel. Minden egyes intézménynek saját építészeti és épületgépészeti koncepcióra vonatkozó programorientált tervvel kell rendelkeznie a hosszú és rövid távú igények feltüntetésével. Bármely változtatást, innovációt, a régi vagy új épületek bővítését (a beruházás nagyságától függetlenül) fel kell jegyezni és be kell építeni a központi adatkezelő rendszerbe. Minden intézménynek rendelkeznie kell egy vázlatos alaprajzzal a látogatók és a személyzet tájékoztatására.

Az elítéltek körletein található ajtóknak kifelé kell nyílniuk, hogy az elítéltek ne ha-

rikádozhassák el magukat. Minden csővezetéket (víz, gáz, fűtés) és elektromos vezetékszatornát védőburkolattal kell ellátni. Minden elektromos konnektort, kapcsolót el kell távolítani az olyan helyekről, ahol az elítéltek nincsenek állandó felügyelet alatt, ha szükséges, ezeket zárható fedőlappal kell ellátni. Az elítéltek által használt részlegekben minden világítótestet törhetetlen, beavatkozást kizáró védőburokkal kell felszerelni. Az elavult mechanikus és elektromos eszközöket modemebb, zónák szerinti használatot is megengedő rendszerekkel kell felváltani, a rugalmas alkalmazás, a zavartalan működtetés, a környezet ellenőrizhetőségének biztosítása és az energiatakarékosság érdekében. Távolítsunk el minden csavart, reteszt és helyettesítsük őket olyan típusokkal, amelyekhez nem lehet hozzáférni. Ellenőrizzünk minden rácsot, korlátot, fémdíszítményt a spontán vagy szándékos balesetek elkerüléséért. Távolítsunk el minden törékeny üvegtükröt és azokat helyettesítsük tükrözött rozsdamentes acéllapokkal vagy műanyaglapokkal. A törékeny üvegből készült ablaktáblákat cseréljük fel és helyettesítsük őket drótfonatú vagy edzett üveglapokkal. Valamennyi ellenőrző állomás ablakait 30 milliméter vastagságú, edzett, rétegelt biztonsági üveggel kell felszerelni. A központi vezérlőterem esetében az üveglap vastagsága 50 milliméter, felülete tükrözött. A külső biztonsági ablakokat legalább 30 milliméter átmérőjű fényvisszaverő rétegelt üveggel kell ellátni. A főbb ellenőrzési pontokon minimum 50 milliméter vastagságú laminált, plusz egy termálüveget kell alkalmazni a külső oldalon. A termálüveg lapok legyenek fényvisszaverő felületűek és edzett üvegből készüljenek. Valamennyi ellenőrző állomást felül kell vizsgálni az alábbi

szempontok figyelembevételével: kapcsolatteremtés, ügyintézés, a mozgás ellenőrzése, csomagellenőrzés, fémfelderítés, az ellenőrző személyzet biztonsága, többfunkciós megvilágítás. A szögesdrótokat el kell távolítani a kerítésekéről, a külső falakról, s azokat csőszerkezetű kerítéstetővel és/vagy befelé hajló dróthálóval, merevített üveghálóval kell ellátni. Tanácsadókat kell biztosítani minden elítélt számára a gyakorlati „életismeretek” és az anyagi javak beosztásával kapcsolatos kérdésekben, valamint az alkoholizmus és a kábítószerrel való visszaélés megelőzése érdekében. Állandó tanári személyzetet kell alkalmazni az általános közismereti tárgyak és szakmai ismeretek oktatásához. A megfelelően képzett vagy szakmai ismeretekkel rendelkező elítéltek számára biztosítani kell, hogy önállóan, felelősséggel dolgozhassanak (*önmegvalósítás*). Bátorítsuk a nem erőszakos elítélteket, hogy jelentkezzenek *önkéntes közmunkákra* (hóeltakarítás, kerttisztítás), *szabadtéri tevékenységekre* (út-tisztítás, erdőritkítás stb.). Tegyük lehetővé, hogy az *elítéltek jótékonysági alapot hozzanak létre* (saját készítésű termékek eladásával, játékok készítésével) a hátrányos helyzetű vagy mozgássérült gyermekek javára (*testvéri szellem*). Az intézeteknek rendezzenek kereskedelmi vásárokat, kiállításokat, hogy ilyen módon informálják egymást a házon belül készített, új vagy továbbfejlesztett termékekről és szolgáltatásokról. Az ilyen népszerűsítő, termékpromóciós bemutatókat ki lehet terjeszteni más közintézmények, minisztériumok területére is (egészségügy, oktatásügy vagy egyéb, kormányzat által támogatott intézményekre). Ne alkalmazzunk elítélteket az intézeten belüli építési/tervezési munkálatok során, ahol információkat szerezhetnek

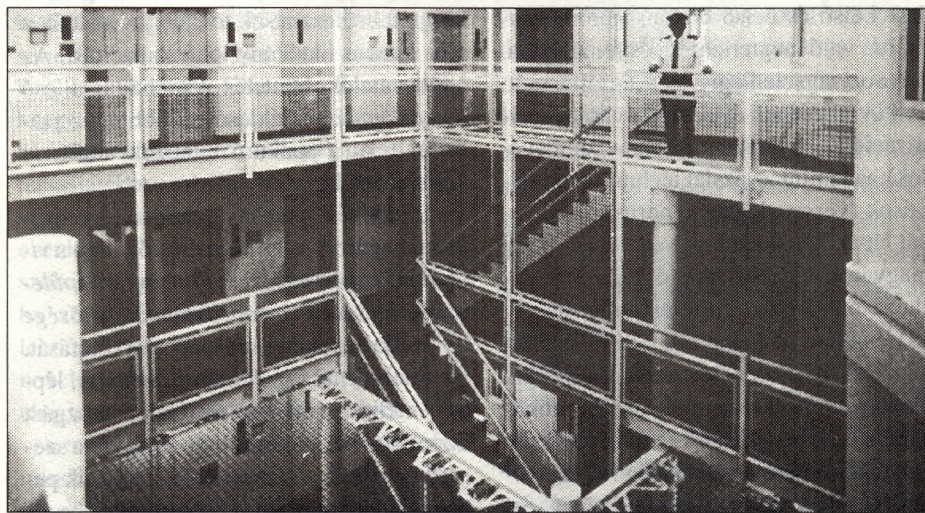
az épületek biztonsági berendezéseiről, s ezeket az adatokat később felhasználhatják rongálásokra, szökésekre, vagy tapasztalataikat átadhatják másoknak. Az elítéltek képességeit más területen is hasznosítani lehet. A hivatali helyiségek helyigényét könnyen ki lehet elégíteni a széles folyosók hasznosításával vagy területeket elfoglaló hivatali helyiségek funkcionális igényekhez igazodó átalakításával.

Az elmúlt 20 évben számos esetben tanúja voltam bírósági tárgyalásoknak a börtönrendszer ellen indított perekben. Ennek megfelelően azt javaslom, hogy amint a büntetés-végrehajtási gyakorlat és a pénzügyi helyzet megengedi, fokozatosan meg kell valósítani már a közeljövőben a fentieket.

Hogy e kihívások megoldására kialakult programok sikeresek legyenek, azt javaslom, hogy mindazok, akik a projektek tervezésében-kivitelezésében érdekeltek, valamint azok, akik az elítéltek kezelési programjaiban részt vesznek, vegyék fi-

gyelembbe a következő szakterületek szempontjait: *tervelőkészítés, építészmérnöki tervezések, biztonsági specialista bevonása, balesetvédelmi szakértő bevonása, az intézmény igazgatójának bevonása, a korrekciós/nevelő személyzet, a külső közösség képviselői, a veszélyes bűnözőkkel foglalkozó szakértő alkalmazása.*

A tervezési feladatok megkezdése azt jelenti, hogy azonnal elkészítünk egy előzetes költségvetést, a termelési profilokat összehangoljuk a biztonsági követelményekkel az alábbi, házon belül előállított termékek esetében intézményenként, majd összegezve az egész ország területére a következő kategóriák szerint: *maximális biztonságú acélajtók, rácsok, fedőlap – kémlelőnyílással, ételbeadó nyílással – , a fentiek kombinációja, ajtók a szolgáltató részlegekhez, mentési lehetőségek, be- és kijáratok. Fémajtók irodákhoz (fedőlap, üvegezés), ajtók szolgáltató részlegekhez. Fémablakok, fém térelválasztók (egy darabból, rácsozatos, üvegezett, a fentiek va-*



A biztonság és a célszerűség egyaránt elemi börtönépítészeti követelmény

lamely kombinációja, maximális biztonsági típus – nem biztonsági típus.) *Vegyés fémtérmekek* (rácok, fém díszítések, ajtókeretek, ablakkeretek, vezetékek, csövek, burkolók, válaszfalak, rekeszfalak stb., sarokszegélyek, nyílászárók, zárósapkák, ablakpárkányok). *Fém bútorok és szerelvények* (összecsukható akasztók, polcok, ülőkék, ágyak, bútorzat elítéltek részére, zsílpelt anyagkiadó berendezések – kulcsszekrények, fegyvertartó fémszekrények –, egyéb speciális termékek).

A felsorolás persze folytatható a végtelenségig, ahogyan azt a követelmények diktálják az átformálás alatt álló területen. Meggyőződésem, hogy Magyarországon kiváló, gyakorlott szakemberek dolgoznak, ahogy az bebizonyosodott a különböző intézmények meglátogatásakor. A minisztériumi tervezőcsoportnak szorosan együtt kell dolgoznia az építészmérnökkel, akinek humán ismeretei és korrekciós intézeti tapasztalatai vannak. A börtönépítészet rendkívül speciális hivatás, ahol a legfontosabb szempont a társadalom és az elítéltek külső és belső biztonságának mindenáron való megteremtése és fenntartása.

Az ország jelenlegi gazdasági állapotát, az elkövetkezendő évek során várható privatizáció lassú ütemét (alacsony adóbevételek), valamint az ázsiai technológiai változások (versenyképes exportpiac) alakulását látva, kételkednünk kell abban, hogy a magyarországi börtönrendszer privát vállalkozásokból elő tudja teremteni a megfelelő pénzügyi alapokat a korszerűsítéshez szükséges berendezések megvásárlására. Tekintve, hogy valamennyi jelenleg működő intézményben igen jól szervezett és hatékony belső ipari tevékenység folyik, célszerű, ha a börtönadminisztráció a belső értékesítésre összpontosít, vagyis arra, hogy

az intézmények házon belüli termékekkel segítsék egymást az elengedhetetlenül fontos fejlesztések megvalósításában.

Az önellátó, házon belüli ipari tevékenység jótékony mellékhatásokkal jár, mint például: az elítéltek életstílusának javulása. A személyzet munkatevékenységének, szakértelmének gazdagítása. A bezártság unalmának csökkentése azzal, hogy hasznos, később is felhasználható munkatapasztalatot szereznek. Az elítéltek jövedelemhez jutnak a szabadulás előtt. Az intézményeket egységes árufelvételekkel, szerelvényekkel látjuk el, ami könnyebbé teszi a karbantartást, az alkatrészek pótlását, a minőségellenőrzést és – ami mindenél fontosabb – a gazdaságos termelést. Az elítélteket át lehet helyezni más intézményekbe, ahol olyan munkaismeretet szerezhetnek, amely szabadulásuk után a hasznukra válik és/vagy közelebb kerülhetnek a szabadulás előtti környezetükhöz, családjukhoz, ismerőseikhez. A munkalehetőség és a család segítsége csökkentheti a visszaesés veszélyét. A marketing terén kifejtett erőfeszítések tovább javíthatják a már most is hatékony ipari kapacitást. Az adóbevételek büntetés-végrehajtásra eső hányadának mérséklésével több pénz szabadul fel a fiatalok bűnözők általános képzésének korszerűsítésére.

Befejezésül néhány gondolat egy ideálishan megtervezett intézményről, ahol a *világosság, a levegő, a nyitottság, az épületen belüli személyi kapcsolatok lehetősége* biztosítja a teljes program végrehajtását. Ez a hely tehát egy *földszintes* épület, lépcsők nélkül, ami a veszélytelen mozgást biztosítja. Két bejárata van, az egyik a személyzetnek és a látogatóknak, a másik pedig a szolgáltatásokhoz és az elítéltek be- és kimeneteléhez. Ez fedett, elkülönített,

magas mennyezetű helyiség, ahova a legnagyobb méretű szállító tehergépkocsi is befér. Az adminisztráció a biztonsági területen kívül történik, amely mindkét irányban biztonságos. A nevelő/konzultáló személyzet az elítéltek területén dolgozik, ez teszi lehetővé az egyéni kapcsolatok kiépítését és a leegyszerűsített közlekedést a különböző ellenőrző állomások között. A személyzet vegyes, a férfiak és nők az elítéltekkel állandók kapcsolatban vannak. Nincs több 8-10 zárkánál, mert ha ketten kapnak elhelyezést egy zárkában, akkor a 16-20 személy már sok a nevelők részéről kialakítani kívánt nevelési programhoz, ami így negatív eredményt szül. Minden zárka udvarra/kertre néz, de nem a nagyközönség felé, ami azt jelenti, hogy az intézetet befelé irányított tervezés uralja, kifelé ablakok nélkül. E tilalomnak sok pozitív oldala van gazdaságilag és a biztonság szempontjából. Az úgynevezett ablak nélküli intézmény a külső falak mentén egy folyosóval rendelkezik, ami összeköti a különböző funkciókat. A zárkaegységek lehetőséget adnak az elítéltek megválogatására, így a hasonló háttérrel rendelkezők kerülhetnek össze. Lehetőleg minden zárkaegységnek van nappali területe, ami a zárkák előtt található, itt lehet enni, olvasni társasjátékot játszani, zenét hallgatni, tévézni. Minden zárkaegységnek van ezenkívül programterme, konzultációs szobája és mosdóhelyisége, még akkor is, ha az egyéni zárkák vécések-mosdósak lennének. Két zárkaegységnek elkülönített nevelő/ellenőrző állomása van, jó áttekinthetőségekkel minden irányban. És van természetesen étterem, ahol mindenki mindenkivel találkozhat a megengedett programok szerint. Az élelem lehetőleg saját készítésű legyen, ez több szempontból is

előnyös, hiszen olcsóbb, változatosabb, kevesebb gonddal jár a személyzet, az intézmény számára. Az intézet nevelési céljai szerint vannak itt tantermek az iskolai vagy szakmai képzésre. A betegeknek és az elkülönítésre szorulóknak is épülnek zárkák, megfelelő személyzettel és felszereléssel. A tornatermet úgy tervezzük, hogy azt a helybéli közönség is használhassa az elítéltekkel együtt. Minden helyiség ablakai legyenek nyithatók, de szökésre ne használhassák fel. A zárkák udvarai biztosítsanak elegendő zöldterületet, friss levegőt, de a falak tervezése ne tegye lehetővé a szökést. Nem szerencsés, ha a lakosság belát ezekre az udvarokra és a zárkák ablakaira. Színeket használjunk mindenütt, a többféle szín nem drágább, mint a fehér. Ennek ellenére az uralkodó szín a fehér legyen, ettől a környezet vonzó, üde marad. Dohányozni csak az udvarokon lehet, hiszen a nemdohányzók egészségét biztosítani kell. Ahol ablaküveg, üvegajtó, üvegfal, tükörüveg van, ott az üveg biztonsági, elporladó anyagú legyen, nehogy sérülést idézzen elő. Ahol elítéltek élnek, ott az összes ajtó kifelé nyíljon, a belépő biztonsága érdekében. Lehetőleg betonelemekből építkezzünk, vagy annak a kombinációjával. Minden szerkezet, szerelvény, az összes cső, vezeték, drót legyen takarva, hogy az elítéltek ne használhassák fel szüségtelen módon. Nem szabad elfelejteni azt a tényt, hogy egy ideális intézmény jó működtetése is a nevelőszemélyzet elítéltekhez fűződő egyéni kapcsolatától függ. Tehát csak megelégedett, képzett személyzet tud mosolyt varázsolni az elítéltek arcára.

*Dr. Lendvay István*

# Az előzetesekről

## Nemzetközi tanácskozás Kecskeméten



A Kecskeméti Bv. Intézet 90 éves fennállása alkalmából az IM Bv. Országos Parancsnokság és a Kecskeméti Bv. Intézet 1994. október 27–29. között nemzetközi konferenciát rendezett Kecskeméten az előzetes letartóztatás aktuális problémáiról. A konferencián hat külföldi ország – Svájc, Ausztria, Bajorország, Szlovákia, Lengyelország, Románia – képviselőin kívül részt vettek az Igazságügyi Minisztérium, a Bv. OP, a Bács-Kiskun Megyei Bíróság és Ügyészség, a Kecskeméti Városi Bíróság és Ügyészség vezetői, a megyei bv. intézetek parancsnokai, az országos parancsnokság főosztályvezetői, bírák, ügyészek, ügyvédek és bv. beosztottak, végül, de nem utolsósorban az ELTE Jogi Karának a témában jártas professzorai.

A konferencia rendezői változatos programokat kínáltak a résztvevőknek, úgy mint börtönlátogatást, sajtókonferenciát, fotókiállítást, egynapos tudományos ülést, a kiskunfélegyházi börtönmúzeum meglátogatását.

A tudományos ülés zárásaként a résztvevők állásfoglalást fogadtak el, melyben összefoglalták a konferencia legfontosabb eredményeit és a szakmai közvéleménynek szánt üzenetét. Ebben leszögezték, hogy az előzetes letartóztatásra vonatkozó jogszabályoknak pontosan meg kell fogalmazniuk az előzetes letartóztatás feltételein kívül a gyanúsított jogainak garanciáit és az ártatlanság vélelmét. Az előzetes letartóztatást nem az általános börtönkörülmények között, hanem sajátos, a célnak megfelelően kialakított feltételek között kell végrehajtani. Kívánatos lenne, ha a törvényalkotók az ET ajánlásaival összhangban készítenék el a hatékonyabb jogszabályokat. Végül fokozni kell az együttműködést az igazságszolgáltatás szervei között \* a jogszabályok alkalmazása során.

Dr. Boros János

\*A következő három írás a kecskeméti konferencián elhangzott előadások némileg rövidített változata.

# Ellentétek

## Egyéni szabadság • Közbiztonság • Az egyeztetés bírósági dilemmái

A bíróságok több évtizeden keresztül csak a vádemelés után döntöttek az előzetes letartóztatás fenntartásáról, megszüntetéséről, esetleg elrendeléséről. 1990. január elsejétől a nyomozati szakaszban is bírósági hatáskörbe került az e tárgyban való döntés, kiváltva ezzel sokak ellenérzését.

A kezdeti bizonytalanság abból adódott, hogy amíg a vádemelést követően általában a lehetséges bizonyítékok rendelkezésre állnak, így a döntési helyzet több fogódzót ígér, addig a nyomozás kezdeti fázisában vagy később korántsem a teljes nyomozati anyag ismeretében kell határozni a bíróságoknak. Az információk hiányosak, a döntésekben több a feltételezés, a valószínűsítés, a következtetés.

### Vádemelés előtt

A hatáskörváltkozás óta eltelt idő alatt ezek a bizonytalansági tényezők jórészt megszűntek, a bírói gyakorlat kimunkálta azokat a tételeket, amelyek alapján a döntések általában megalapozottabbakká váltak, és a vádemelés előtti eljárások tapasztalatai alaposabb vizsgálódásra ösztönzik a bíróságokat a vádemelést követő eljárásban is. A továbbiakban elsősorban a vádemelés előtti előzetes letartóztatás kérdéseit érintem.

A Be. 4. § (1) bekezdése szerint a büntetőeljárásban a személyi szabadságot és más állampolgári jogokat tiszteletben kell

tartani, s azok csak az e törvényben meghatározott esetekben és módon korlátozhatók. Ezt az alapelvet kiegészíti a Be. 12. § (1) bekezdése, amely előírja, hogy büntetőeljárást az ellen lehet indítani, akit bűncselekmény alapos gyanúja terhel. Témánk szempontjából a Be. 92. § (1) bekezdése szűkíti a kört, amikor kimondja, hogy csak szabadságvesztéssel büntetendő cselekmény miatt lehet helye előzetes letartóztatásnak.

Ezek a szabályok az előzetes letartóztatás *általános feltételét* tartalmazzák. A különös feltételeket a Be. 92. § (1) bekezdés a), b) és c) pontjai részletezik. Az előbbiekk mellett figyelemmel kell lenni a Be. 13. §-ában szabályozott büntetőeljárás akadályaira is, mint úgynevezett *negatív feltételek*re.

A Legfelsőbb Bíróság 122. számú Büntető Kollégiumi Állásfoglalásában kifejtette, hogy a vádemelés előtti eljárásban a bíróságoknak a kényszerintézkedés indokoltságát kell vizsgálnia, és ennek körében köteles értékelni az ügyész, a gyanúsított vagy a védő által előadott bizonyítékokat. Ez kiterjed a bűncselekmény alapos gyanújára is, de nem jelentheti a bizonyítékok bizonyító erejének értékelését.

Ilyen állásfoglalás mellett felmerül a kérdés: *hogyan értékelheti a bíróság a bizonyítékokat?* A gyakorlatból kiolvasható egyik felfogás szerint az előzetes letartó-

tatás úgynevezett általános feltételének meglétét az egyes bizonyítékok bizonyító erejének egybevetése nélkül kell tisztázni. (BH. 1992/4. sz., 234. jogeset.) E felfogás indoka az, hogy az alapos gyanú megállapításához nem szükséges a bizonyosság, elegendő annak valószínűsítése, hogy bűncselekmény történt, és hogy annak elkövetője a gyanúsított. A bíróságnak a bizonyítékok mérlegelésébe azért sem ajánlatos belebocsátkoznia, mert a feltételezésekre alapított állásfoglalását a további eljárás adatai megcáfolhatják.

A másik álláspont szerint az alapos gyanú megléte vagy hiánya megállapítását illetően a bíróságnak nem lehet kevesebb jogosultsága, mint az ügyésznek. Akkor lehet helyes az adott időpontban és a rendelkezésre álló adatok mellett az állásfoglalása, ha a bizonyítékok bizonyító erejét egybeveti, és így azt állapítja meg az eljárás adott szakaszában, hogy nincs valószínűsége bűncselekménynek, és hogy annak elkövetője a gyanúsított (Bács-Kiskun Megyei Bíróság Bkf. 317/1993/2. szám). Az ilyen ügyek egy részében később a nyomozást is megszüntették.

Mindkét döntés az előzetes letartóztatás elrendelésére irányuló ügyészi indítvány elutasítását eredményezte.

Az esetek döntő többségében a bíróságok a bűncselekmény elkövetését támogató, terhelő bizonyítékok alapján az alapos gyanú meglétét megállapítják. Az előzetes letartóztatás elrendelésére vagy meghosszabbítására irányuló ügyészi indítványok elutasítására döntő többségben nem az alapos gyanú hiányakor, hanem a különös feltételek hiányára alapítottan kerül sor.

## Letartóztatási okok

Gyakori letartóztatási ok a szökés, elrejtőzés veszélye. Egyes vélemények szerint igen ritka, hogy ki lehetne zárni a gyanúsított szökését szabadlábra helyezés esetén, de ugyanígy ritkán lehet a szökésre irányuló akaratot kétségbevonhatatlan tényként kezelni. A szökés veszélyének megállapítására irányuló indítvány esetén a bíróság vizsgálja a bűncselekmény súlyossága, a bűncselekmény alapján várható büntetés nagysága mellett a gyanúsított személyiségét és szociális kötődéseit, vagy azok hiányát. Ez utóbbi körülmények lehetnek olyanok, hogy a bűncselekmény vagy a büntetés súlyossága döntővé válik, más esetekben pedig ellensúlyt képezhetnek ezzel szemben. A személyes kötődések hiánya (hajléktalan, egyedülálló) az előzetes letartóztatás elrendelése, meghosszabbítása lehet. A szökés veszélyét gyengíti, sőt megszünteti az erős családi kötelék, ha a gyanúsított például kiskorú gyermeket nevelő anyja vagy a gyanúsítottnak felesége, több kiskorú gyermeke, állandó lakhelye, lakása van. Ez előbbieket hiánya a szökés veszélyét növelő tényező, miként a bűnöző életmódra történt berendezkedés is. Jelenlét tényező lehet a munkahely, foglalkozás léte vagy hiánya. A szökés veszélyét növeli, ha a gyanúsított idegen állampolgár, Magyarországon megélhetési alapja, lakása nincsen (Bács-Kiskun Megyei Bíróság Bkf. 337/1994/2. szám). A letartóztatás indokául szolgáló szökés veszélyének megállapítása e tényezők mérlegelésén alapul.

A másik letartóztatási ok az eljárás meghíúsításának, megnehezítésének a veszélye. Más szóval itt a bizonyítékok védel-

méről van szó, általában a terhelő bizonyítékokról, amikor a tényállás felderítését, ezen keresztül a büntető igazságszolgáltatást veszély fenyegeti:

– a tanúk befolyásolásának, megfélemlítésének veszélye;

– egyes (tárgyi) bizonyítékok manipulálásának, eltüntetésének veszélye;

– összejátszás veszélye harmadik személlyel, elsősorban a tettestársakkal.

Erre a letartóztatási okra általában az előzetes letartóztatás elrendelésekor hivatkoznak a bíróságok. Az idő múlásával és a nyomozás előrehaladtával ezek a veszélyek csökkennek, majd elmúlnak.

A határozatok indokolásában a bíróságok részletezik, miben áll a veszély, feltüntetnek azokat a tényeket, amelyek határozottan valamely veszély fennállását valószínűsítik.

A bűnisméltés veszélye megítélésénél a gyanúsításban szereplő bűncselekmény vagy bűncselekmények mellett olyan tényadatokat vizsgál a bíróság, amelyek bemuatják a gyanúsított személyiségét, előéletét, életvitelét és életmódját, továbbá a bűnözésre történt esetleges berendezkedést, más hatóságok előtt folyik-e büntetőeljárás. Utalok a szökés veszélyénél említett szociális kötődések tipikus eseteire. Gyakori eset, hogy a gyanúsított a megindult büntetőeljárás hatálya alatt további bűncselekményeket követ el, a sorozatnak az őrizetbevétel, majd az előzetes letartóztatás elrendelése vet véget (*Bács-Kiskun Megyei Bíróság Bkf. 118/1994/2. szám*).

## Meghosszabbítás

A kényszerintézkedés meghosszabbítására irányuló indítványok esetén a bíróságnak újból állást kell foglalnia abban,

hogy az előzetes letartóztatás feltételei továbbra is fennállnak-e. A bíróság ebben az eljárásban ugyanazokat a feltételeket vizsgálja, amelyekre utaltam az elrendelés körében. Ez a vizsgálódás akkor lehet alapos, ha a nyomozás során újabb bizonyítékokat szereztek be, azaz a bizonyítás az alapos gyanú mértékét a bizonyosság irányába megerősítette, és az előzetes letartóztatás különös feltételeinek fennállása is megállapítható. Ellenkező esetben az előzetes letartóztatást meg kell szüntetni (*Be. 96. § (2) bekezdés*).

Az ügyek egy részében a korábbi döntés óta a nyomozás folyamatában semmi nem történt. Az ügyészi indítványokból mindez nem derül ki, általában arra utalnak, hogy a korábbi határozat meghozatala óta a fogva tartás okaiban változás nem történt. Ilyenkor nehéz helyzetben van a bíróság, és a meghozott döntések a leginkább vitathatók.

A Be. nem tartalmaz olyan rendelkezést, amely további feltétel meglétét írja elő az előzetes letartóztatás meghosszabbításához vagy később, a vádemelés után a fenntartásához. Nincsen szabály az előzetes letartóztatás időtartamára vonatkozóan sem. Legfeljebb a Be. 96. § (1) bekezdése jöhet szóba, amely szerint a hatóságoknak arra kell törekedniük, hogy az előzetes letartóztatás a lehető legrövidebb ideig tartson. Ha a terhelt előzetes letartóztatásban van, az eljárást soron kívül kell lefolytatni.

Önmagában az időtartamból arra a kérdésre, hogy az előzetes letartóztatások tartama hosszú-e, illetőleg, hogy a hatóságok teljesítik-e azt az előírást, amely szerint a lehető legrövidebb ideig tartson, nem lehet válaszolni.

A kíváncsi, hogy a felhozott vádról ésszerű határidőn belül döntés születne – ezt kívánja az érintett személy és a jogbiztonság érdeke egyaránt.

Ennek körében figyelembe kell venni:

- az ügy bonyolultságát,
- a terhelt magatartását (mennyiben akadályozza, húzza az eljárást),
- a hatóságok eljárási cselekményeit, ezek indoklását és idejét, s hogy vannak-e üresjáratok,

- teljesítették-e a hatóságok a soron kívüli eljárás lefolytatására vonatkozó előírást,

- az előzetes letartóztatás időtartamának korlátja, az arányosság elve érvényesül-e.

(A letartóztatás időtartamának arányosnak kell lennie a bűncselekmény súlyosságával, a büntetés mértékével.)

*Csemegi Károly írta 1882-ben a bűnvádi eljárás tervezetének általános indoklásában: „Főleg a bűnvádi eljárás területén látja magát szemközt a törvényhozó azzal a rengeteg problémával, melyet az egyéni szabadság jogának összeegyeztetése a közbiztonság érdekeivel állít útjába. Nem az ellentétbe állítás tehát, hanem az összeegyeztetés a feladat. Ez a század által a törvényhozó elé állított kérdés...”*

*Dr. Stefanics Rajmund*

# MINDEN PÉNTEKEN

# BÖRITŐN

ÚJSÁG

# Stresszhelyzet

## *Pszichoszomatikus megbetegedések*

A Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet az ország legnagyobb intézete, ahol előzetes fogvatartottak vannak elhelyezve. Jelenleg kb. 800–1200 személy elhelyezésére van mód, de az évente befogadott létszám eléri a 9–12 ezret, ami azt jelenti, hogy gyors a cserélődési ráta, a fogvatartottak turn-overje.

Az előzetes szakban lévő fogvatartottak helyzete élesen különbözik az ítélettel rendelkező elítéltektől. Ez megmutatkozik az egészségi állapotukban, betegségeikben is, mert más-más típusú megbetegedések jellemzőek a két csoportban.

Vizsgálódásom kiindulópontja az a közismert tény, hogy a stresszhelyzet, a szorongás (anxietas), a bizonytalanság érzése rendkívül fontos az ún. pszichoszomatikus megbetegedések kialakulásában. Milyen betegségeket nevezhetünk pszichoszomatikusnak? A kérdésre adandó válasz tulajdonképpen nem is olyan egyszerű, mint látni fogjuk a következő ábrán.

*A pszichoszomatikus megbetegedések vázlatos felosztása 1. ábra*

<p><b>Főleg belgyógyászati típusú betegségek</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>– magasvérnyomás-betegség (hypertonia)</li> <li>– gyomorsav-elválasztás zavarai (secretios zavarok)</li> <li>– nyombélfekély (ulcus duodeni)</li> <li>– hormonális (endocrin) zavarok</li> <li>– sexualis-dysfunctio</li> <li>– fertőzésekre való fokozott hajlam</li> </ul>	<p><b>Főleg ideggyógyászati–pszichiátriai típusú megbetegedések</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>– neurosis: szorongásos, szituációs</li> <li>– hypochondria, vegetatív zavarok</li> <li>– fokozott öngyilkossági készletés (suicidum)</li> <li>– személyiségzavarok (pszichopathiák)</li> <li>– hysteria</li> </ul>
<p><b>Nőgyógyászati típusú megbetegedés</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>– különböző típusú vérzészavarok, elsősorban sec. amenorrhoea</li> </ul>	<p><b>Bőrgyógyászati típusú megbetegedések</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>– viszketegségek (neuroderma)</li> <li>– endogén ekcémák</li> <li>– bőrfertőzésekre való fokozott hajlam</li> </ul>

Látható, hogy a pszichoszomatikus megbetegedések száma nagy, s jó részük összefügg egymással, a tünetek keverednek. Próbáljuk megkeresni az ilyen típusú megbetegedések kialakulásának folyamatát! Itt szintén csak vázlatosan, a főbb irányvonalak követségével tudunk tájékozódni. Ehhez nézzük meg a 2. ábrát!

## A megbetegedések kialakulásának vázlatos sémája

2. sz. ábra



E sok betegség típusról először 1980-ban jelentettünk meg cikket a Magyar Belorvosi Archívum Supplementumában dr. Csekével. Ekkor azt vizsgáltuk, hogyan hat egy szorongáscsökkentő gyógyszer (Grandaxin) a fekélybetegségek gyógyulására. Vizsgálataink során pozitív eredményre jutottunk. (A nyombélfekélyről később kiderült, hogy a stresszhelyzeten kívül egy bizonyos baktériumfajta is szerepet játszik kialakulásában, nevezetesen a *Campylobacter pylori*.)

A következőkben megvizsgáltam, hogy az 1. sz. ábrán felsorolt megbetegedések közül a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézetnél hogyan alakultak 1993-ban az adatok, – összevetve két ún. letöltőházzal, mint a Sopronkőhidai Fegyház és Börtön és a Szegedi Fegyház és Börtön. Az eredményeket a következő ábrán mutatom be.

## *Járóbeteg fogvatartottak gyakorisága 1993-ban* 3. sz. ábra

A Fővárosi Bv. Intézet, a Sopronkőhidai Fegyház és a Szegedi Fegyház és Börtön orvosi rendelőjében járóbetegként megfordult fogvatartottak között néhány pszichoszomatikus megbetegedés gyakorisága (1993/fő).

Megbetegedések		Fővárosi Bv. Intézet	Sopronkőhida	Szeged
gyomor-nyombél-fekély		176	145	35
keringési szervek betegsége	magas vérnyomás	393	94	35
	szívkoszorú-erek betegsége	38	35	6
neurosis		916	242	159
önkárosítás	falc	107	3	14
	idegen tárgy nyelés	21	1	12
	gyógyszer-mérgezés	10	–	3
nőgyógyászati pszichés vérzés zavarok		30	–	2
az orvosi rendelőben járt betegek száma		10 759	4337	2624

A 3. sz. ábrából kitűnik, hogy a vizsgált pszichoszomatikus megbetegedések közül a neurosis, a hypertonia, a pszichés női vérzészavarok és az önkárosítás fordul elő nagyobb gyakorisággal az előzetes fogvatartottak között, viszonyítva a szintén fogvatartott, de elítélt csoportokhoz. (Orvosi szakszóval a prevalencia magasabb.)

A vizsgálat eredménye várható volt. Hiszen, ha kóroki tényezőként a szorongást, stresszhelyzetet stb. vettük alapul, nyilvánvaló, hogy egy előzetes szakban lévő fogvatartott a károsító tényezők e fajtáiból sokkal intenzívebben részesedik.

A fogvatartottak egy részének már maga a fogva tartás, a börtön is stresszhelyzet. (Más kérdés, hogy a többszörösen visszaeső, általában primitív személyiségű bűnözők jól tűrik a börtönt, annál is inkább, mert Magyarország jó ideje igyekszik az európai normákhoz igazodni, így a fogva tartás „komfortosabb” lett!)

A zárkatársak sokszínűsége, heterogenitása, a köztük lévő, sokszor agresszív, primitív személyiségűek a jobb érzésű fogvatartottak életét megkeserítik. A tárgyalások, a várható ítélet további súlyos stressz, szorongás alapja, még a primitívebb személyiségű fogvatartottak esetében is.

Tárgyalások előtt mindig megfigyelhető, hogy az orvosi rendelésen megszaporodnak a nyugtatót kérő fogvatartottak, akik egyébként alvászavarokkal is küszködnek.

Az előbbieket figyelembevételével a 4. sz. ábrán összevethetjük, milyen különböző, és milyen egyező stresszogen tényezők hatnak a fogvatartottakra az előzetes bv. intézetekben, illetve az ún. letöltőházakban.

## Stresszkeltő tényezők a bv. intézetekben

4. ábra

	előzetesházak	letöltőházak
a börtön maga	+++	++
a civil élet megszokott komfortjának hiánya	+++	+
a zárkatársak különbözősége	+++	+ -
tárgyalások, ügyvédi beszélők	+++	-
a várható ítélet neurotizáló hatása	+++	-
rendszeres munkavégzés, illetve, ennek hiánya	+++	+ -

Ezután ejtsünk néhány szót az előzetes fogvatartottak pszichoszomatikus megbetegedéseinek megelőzéséről, illetve a gyógyítás lehetőségeiről.

A megelőzés esetében döntő fontosságú tényezőként említhetjük az előzetes fogva tartás idejének rövidítését: például az ügyési, bírói munka gyorsítása a vizsgálati időt meg rövidítené, ami Magyarországot tekintve különösen fontos lenne, tekintettel arra, hogy az igazságszolgáltatás túlzott igénybevétele miatt az előzetes fogva tartás ideje hosszú. *Pszichológiai beszélgetések, foglalkozások (például csoportterápia)* megfelelő nevelői munka, foglalkozások szintén segítik a megelőzést.

A gyógyítás lehetőségei: itt már csak a kialakult betegség tüneteit enyhíthetjük, illetve próbáljuk visszafordítani. Segíthet a pszichoterápia, pszichiátriai foglalkozások, továbbá a szomatikus orvosi beavatkozások, amelyek gyógyszeres és nem gyógyszeres formában történnek. Kiemelhetjük a beteget az adott szituációból, környezetből, például kórházba utalással, hospitalizációval.

Az előzőek alapján tehát elmondhatjuk, hogy az előzetes fogva tartás önmagában kiváltó tényezője a fogvatartottak esetében az ún. pszichoszomatikus megbetegedéseknek.

Dr. Rónay Gábor

# Kísérlet

## *Külön körletrész, nyitott zárkák*

**Magyarországon általában hosszúnak mondható az előzetes letartóztatásban eltöltött idő. Gyakori, hogy a fogvatartott büntetése nagy részét, esetleg az egészet előzetes letartóztatásban tölti. Ugyanakkor e kategóriára más szabályok érvényesek, mint az elítéltekre. Az előzetesen letartóztatottak igen szigorú körülmények között élnek. Az elkülönítési szabályok miatt szinte teljes a bezártságuk, nem részesülhetnek az elítéltek által elérhető jutalmakban. Gyakorlatilag az intézetet nem hagyhatják el. Korlátozottabb lehet a kapcsolattartásuk, a családjukkal is szigorúbb feltételeik mellett találkozhatnak.**

1992-ben kísérletképpen az egyik elkülönített körletrészen helyeztük el az előzetesen letartóztatottak két kategóriáját, a fiatalok és az első büntényes férfiakat. Ezen a körletrészen a zárkaajtók a nap nagy részében nyitva vannak.

A körlet 22 személy befogadására alkalmas, tehát a nevelési csoport létszáma ideálisnak mondható. A négy zárka lehetővé teszi a büntársi elkülönítést, a felnőttek és a fiatalok más-más zárkában történő elhelyezését.

A körleten van kultúrterem, valamint kondicionáló terem is. Ezeket a közös helyiségeket a lakók a szervezett foglalkozásokon kívül szabadon használhatják. A kondicionáló terem fekpaddockal, súlyzókkal, tomaszerekkel van felszerelve, alkalmas az erőnlét karbantartására. A kultúrterem lehetőséget biztosít napközben pingpongozásra, társasjátékok, versenyek lebonyolítására. A közösségi foglalkozá-

sokat is itt tartjuk. A körlet folyosóján elhelyezett asztalok lehetővé teszik a kulturált étkezést.

A fogvatartottak felügyeletét állandó felügyelő látja el. A csoport nevelőjének irodája is itt található.

Az előkészítő munka során felvetődött a *biztonsági kockázat* kérdése. A körleten dolgozó felügyelőknek, nevelőknek személyi riasztójuk van. Megfogalmazódott a nevelési csoporttal szembeni kíváncsi is, mely elsődlegesen a nevelőmunka hatékonyságának javítását, a börtönártalmak csökkentését igényelte.

Már az első évben rendkívül kedvezőek voltak a tapasztalatok. A korábban állandóan fegyelmezetlen fiatalok, a börtön világában eligazodni, védekezni nem tudó elsőbüntényesek elfoglaltságot, védelmet találtak, csökkent a konfliktusok száma, illetve a nyitottságnak köszönhetően a kritikus helyzet kialakulása előtt lehetőség van a

beavatkozásra. A fogvatartottak alaposabban megismerhetők, viselkedésük, belső kapcsolataik jobban megfigyelhetők. A körleten dolgozó nevelő állandó, személyes kapcsolatban van a csoport tagjaival.

A személyes példamutatás nevelő hatása is érzékelhetővé vált, a nevelői iroda példájára igyekeznek barátságosabbá tenni környezetüket, a nyitottságnak köszönhetően a rendtelenség azonnal szemet szúr. A közösségi foglalkozások egy részét külső intézmények aktivistái vezetik. Rendszeresen járnak be a tanítóképző főiskola hallgatónői. Ilyenkor a fogvatartottak biztatás nélkül is megfelelő öltözetben, ápoltan jelennek meg. Tisztelettudóan, fegyelmezetten viselkednek, kulturáltan vitatkoznak, a foglalkozáson kapott feladatokat lelkesen végzik.

Az egyházak képviselői egyéni beszélgetéseket folytatnak, hozzájárulva ezzel a személyiség helyes irányú alakulásához.

A körlet lakóinak külső kapcsolatai is rendezettebbek. Gyakran ez a kapcsolatfelvételhez nyújtott segítségnek, biztatásnak köszönhető.

A hozzátartozók egyre többször érdeklődnek, kérnek tanácsot a szabadulást követő időszakra. Érezhetően megnőtt a személyzet iránti bizalom, valamint az együttműködési készség.

Érdekesen alakult a fegyelmi helyzet. Az első időszakban a viszonylagos szabadság több fegyelmezetlenséget eredményezett, később a helyzet jelentősen javult. Általában elmondható, hogy súlyos fegyelmi vétség nem fordul elő. Leggyakrabban az intézet többi lakójával való tiltott kapcsolatfelvétel eredményezi a fenyegetést. Figyelemre méltó az is, hogy a vétségek szinte mindig a zárás utáni időben történnek.

A körletrészen dolgozókat támadás sosem érte, kísérlete sem fordult elő, tiszteletlen magatartás sem tapasztalható.

A kezelési mód lehetővé tette, hogy a csoportokban kialakuljon egyfajta öntevékenység. Ez a körlet rendjének fenntartásában, a programok tervezésében, lebonyolításában jól felhasználható. A kedvező tapasztalatok, az érzékelhető eredmények felvetették, hogy hasznos lehet a kezelés e módszereinek alaposabb megismerése, feldolgozása.

Az intézet az országos parancsnoksággal közösen egy másfél éves kutatási programot dolgozott ki. Ennek keretében remélhetőleg bizonyítást nyer a kezelési mód létjogosultsága, talán az eredmények más intézetekben is felhasználhatók lesznek.

A kutatás keretében alaposan megvizsgáljuk az érintettek személyiségszerkezetét. Feltérképezzük az interperszonális kapcsolatokat, a kommunikáció csatornáit. Feldolgozzuk a fegyelmi statisztikát, elemezzük a konfliktusok okait, figyelemmel kísérjük a külső, belső kapcsolatokat. A kutatás módszereivel törekszünk megismerni a csoport informális értékeit, a devianciára hajlamosító vonásokat, a deprimáló hatások mértékét.

A kutatási program jelenlegi stádiumában új eredményekről még nem adhatunk számot. Tart a kérdőívek, tesztek felvétele, készülnek a mélyinterjúk. Folyik a célirányos megfigyelés, a dokumentációk feldolgozása.

A kutatásban a fogvatartottak szigorúan önként vesznek részt, a mintában és a kontrollcsoportban egyaránt. Részükről nagy érdeklődés tapasztalható, a sokszor órákat igénylő elfoglaltság nem jelent terhet, inkább az irántuk megnyilvánuló figyelem jeleként értékeli a történeteket.

*Bagó György*

# Egyenes életút

*Szabályos portré Palotás Ivánról*

**Nem érezte magát feszélyezettnek az Országházban művészek, országosan ismert személyiségek, politikusok ünnepélyes nyüzsgésében. Abban a kivételes pillanatban sem, amikor Palotás Iván, a Ballassagyarmati Fegyház és Börtön igazgatója, a Magyar Köztársaság Érdemrend Kiskeresztjét vette át a legmagasabb állami méltóságtól, Göncz Árpádtól, az október 23-ai kitüntetések alkalmából.**

– Kellemesen érintett a fesztelen légkör – emlékszik vissza napokkal később Palotás Iván –, nem volt előzetes tájékoztató, hogy „maga ide, maga oda ül.” Én a hatodik sorban ültem le, ott pillantottam meg egy üres helyet, egy idős, piarista tanár mellett. Jólesett, hogy bévésként, művészekkel, jeles közéleti emberekkel egy időben vehetem át a kitüntetést.

– *Egyenes út vezetett a nagy elismerésig?*

– Meglehetősen. Azt lehet mondani: én nem váltottam az életemben. Műszaki egyetemet végeztem, gépészmérnök lettem, mindig is a reálpálya vonzott. Hatvanhatban diplomáztam, hatvanhét tavaszán a Gyűjtőben kezdtem dolgozni polgári alkalmazottként, a bútorgyári tmk. vezetőjeként.

– *Milyenek voltak az első benyomásai?*

*Mi motiválta a mérnököt, hogy börtönben keresse meg a kenyerét?*

– Nem tett rám kellemes benyomást az első munkanap. Megcsapott a jellegzetes börtönillat, komornak, szürkének tűnt a hosszú folyosó, amin a műhelyig végig kel-

lett mennem. Viszont friss diplomával, minden gyakorlat nélkül, pusztán az elméleti tudás birtokában a büntetés-végrehajtás jobb anyagi körülményeket ígérő helynek tűnt. A családban volt valaki, aki annak idején Pálhalmán dolgozott: vakációs élményeim, a gyerekkori nyarak részben a bévéhez kötődtek. A bévés alkalmazottak nem Dunaújvárosban laktak, hanem Pálhalmán éltek, kolóniában. Ezek a régi nyarak kellemes benyomást tettek rám. Akkor találkoztam először fogvatartottakkal, amikor a tejházba küldtek tejért.

– *Hogyan fogadták a fiatal mérnököt?*

– Ó, azok csodálatos évek voltak! A bútorgyár prosperált, az Orionnak fő profilként nagy mennyiségben gyártottunk televízió-kávékat, vagyis fadobozokat. *Kun Lajos* faipari mémök, *Németh* főmémök rendkívül kollegiálisan viszonyultak hozzám, a kezdőhöz. Sokat köszönhetek nekik. Együttesen többféle célgepesítést indítottunk be. Az összeszerelt kávánál kezdetben a lakköntés okozott nehézséget, de megoldottuk. Vonzó mozgalmasság jellemezte hétköznapjainkat. Csakhamar mó-

dom nyílt más intézmények dolgozóit is megismernem. Az országos parancsnoksági koncepció akkoriban mondta ki a fiatalok foglalkoztatását. Tökölön a Budapesti Faipari Vállalat tette meg az első lépést az ottani üzem létrehozására. Rendszeresen kijártam a Gyűjtőből Tökölre: volt feladatom bőven.

Palotás Iván az egyetem után rövid időn belül megnősült. Felesége a XVIII. kerületi rendelésben asszisztenskedett, az egészségügyben tevékenykedik azóta is. A fiatal pár a Lakatos úti lakótelepen lakott albérletben. Néha gyalog vágtak neki az útnak, kéz a kézben, az egy-két megállónyi útszakaszon. A 95-ös busz is hamar a Gyűjtőhöz ért. Albérletben született Péter, 1969-ben. Az év végén megoldódott a kis család lakásproblémája.

– Szolgálati lakásba költöztünk Balassagyarmaton. '69 decemberében az Ipoly Cipőgyár főmérnöki beosztása jelentett komoly fordulópontot az életemben, főhadnagyi rendfokozattal.

– *Nem volt nehéz elhagynia a fővárost?*

– Nem, csak kissé szokatlan egy kisváros tempója a pesti atmoszférához képest. A feleségem rokonsága pesti, őket mostanság is gyakran látogatjuk. A gyerekek növekedése szempontjából a vidék kedvezőbb, a bérházi kalitka helyett a zöldövezeti lehetőség. Réka, a lányom, 1977-ben született.

– *Szóval felvette az egyenruhát.*

– Fel. Örömmel, mivel nagy dolog volt az Ipoly Cipőgyárban dolgozni. Balassagyarmat akkoriban iparosodott, nem voltak más üzemek. Abban az időben a munkahelye is egyenruhában jártunk. A faiparról a cipőiparra kellett átállnom. Mondogattam is a kollégáimnak: egy műszaki szemléletű ember bármilyen technológia elsajá-

títására képes. A magyar cipőiparral kötött ismeretségem sok-sok utazással mélyült el. Főmérnökként beletartoztam a börtön vezetői apparátusába, tulajdonképpen a parancsnok termelési helyettesének voltam nevezhető.

– *Milyen termelés jellemezte az Ipolyt?*

– Kézműipari, minimális gépesítéssel.

Húsz év kemény munkájával sikerült korszerű technológiai alapokra helyezni a gyártást. A hazai piac beszűkült, de az Ipolynak sikerült betörmie a német piacra, a kft. a tőkés piacon is eladható termékeket gyárt. Nagyon jó lépésnek tartom, hogy a nyolcvanas évek végén polgári munkaerőt is bevontunk a termékgyártásba. Az Ipolyban nemcsak elitéltek dolgoznak, akik jobbra tanulatlanok, fizikai beosztottak, hanem magasan kvalifikált, kinti szakemberek is. Bevonásukkal nem csökkent a fogvatartottak foglalkoztatása, amit annak idején némelyek aggodalomként a fejemre olvastak, sőt inkább lehetőséget teremtett egy jó foglalkoztatási arány kialakításához. Nagy eredményünk, hogy minden fogvatartottunk dolgozik, az Ipoly Cipőgyár kft. prosperáló üzem. Szerencsés generáció volt a miénk. Műszaki értelmiségiként nem kis kapitalista magánkócerájban, hanem nagyüzemi mély vízben kezdtünk. Ezt csak azért tartom szükségesnek megjegyezni, mivel látom műszaki pályán most végző fiam dilemmáját, hol kezdjen? Megszerezte a szakmai képesítést, de kérdés, hol gyakorolja A cipőipar mellett még a kötélgyártási titkokba is bepillantottam: Márianosztrán kender alapanyagból készült a kötél, szaktanácsadóként oda is átjártam.

– *Jelenlegi beosztása inkább humán, mint műszaki. Nem félt elvállalni?*

– '89 tavaszán lettem parancsnok, alez-



redesi rendfokozatban, elődöm nyugállományba vonulását követően. Nem sokat gondolkoztam, amikor közölték velem az országos parancsnokság döntését. Igen, más területre kerülök – estem töprengőbe –, de ismerem az állományt, sokan a cipőgyárban kezdtek, a pedagógiai főiskola elvégzését követően kerültek más beosztásba: bíztam a munkatársak segítő támogatásában.

– *Nem csalódott bennük?*

– Nem bizony. Irányítani szereteágazó tevékenységet jelent, rengeteg nehézséget. Lényegesen többet és másképp kell foglalkoznom mind a fogvatartottakkal, mind az állománnyal, mint főmémökként. Különösen nehéz periódusban, a kilencvenes évek amnesztiaváró, rendszerváltó időszakában történt a kinevezésem. Hálás vagyok munkatársaimnak, hogy megértettem velük a hangsúlyváltozások lényegét, mindazt, amitől ma oly nehéz ez a munka. A jogsza-

bályoknak megfelelően kell a benti hangulatot egyensúlyban tartaniuk, engedelmeyeket nem téve, de a reális kívánalmakat kielégítve. *Az állomány, ugye, azt érzi, hogy az európai normákkal könnyebb lesz a fogvatartott helyzete, míg az övé nehezeedik.* Nekem a személyzetet kell meggyőzőnöm olykor, a személyzetnek pedig a fogvatartottat a rossz irányultságról. Kitűnő munkatársaim megértették a hangsúlyváltást, a kedvezőtlen pénzügyi helyzetet, az amnesztiavárás pszichés terhét. Egy se futamodott meg. Kilencvennégyben jobb a helyzet, kitisztultak az irányvonalak, ismertek az európai börtön szabályok. Amikor tavaly az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásának lehetősége megnyílt, mi azonnal, nyártól bevezettük. Több mint négyszáz az elítélt-létszám. Munkánk több lett, mert a Nógrád megyei feladatokat vállalva, az előzeteseket is hozzánk, a letöltőházba irányítják. A szabálysértőket, a bün-

elkövetőket. Nem egy homogén terület a miénk. Sokrétű feladat jut mindegyik munkatársnak.

– *Mit követel tőlük?*

– A jogszabály szerinti munkavégzést.

– *Mitől borul ki?*

– Nem borulok ki. A becsület a kulcs nálam mindenhez. Ha látom, hogy valaki becsületes munkát végez, de hibákat követ el, hamarabb megbocsátom, mint a becstelen attitűdöket.

– *Milyen érzés az ötvenkét éves férfinak naponta Nógrád megye egyik legjelentősebb műemlék-épületébe bejárni, s a legújabb börtönszabályokon gondolkodni?*

– Engem feleml, hogy Európában egyedülálló épületbe visz az utam. 1842–45 között, késő klasszicista stílusban a királyi főügyész emeltette kimondottan börtönnek, a vármegyeházával egyidejűleg. Érdekes, hogy 168 egyszemélyes zárkát terveztek a büntetés hangsúlyozása érdekében, az új jogszabály ugyanezt könnyítés céljából írja elő, hogy legyen az elítéltnak egy kis magánélete. Két egyszemélyes zárkát egybenytitva 7–8 személyesre alakították át a helyiségeket. Maga a 150 év behatárolja a lehetőségeket. A megfelelő méretű, testnevelésre alkalmas terem egyelőre csak óhaj. Mindössze belső átalakítások jöhetnek szóba. Példának okáért a fürdetés nagy gondját csak most sikerül megoldanunk. Egy szinten két fürdő, négy zuhanyállással: ez minden, nyolcvan-száz embernek. A most kezdődő felújítással négy fürdőt alakítunk ki, bizonyos tesselző, barkácsoló kis helyiségek feláldozásával. Szívesen járok be én ebbe az öregcske börtönbe, amelynek építészeti adottságai hol előnyt, hol hátrányt jelentenek a szolgálatellátásban. Kimondottan érdekes öreg börtönben úgy irányítani a szol-

gálatot, hogy a főgva tartás megfeleljen a legkorszerűbb európai szabályoknak. Múlt év telétől fegyház lettünk a fegyház fokozatú elítéltek idekerülésével. Ez változást hozott a nevelői munkában: 12–15 elítélt középiskolai tanulmányt folytat. Eddig csak általános iskolai képzés folyt. Milyen érdekes, hogy az új jogszabályból következően nem kötelező az általános iskolai oktatás, mégsem változott a tanulói létszám, sőt középiskolai képzésre kötöttünk szerződést gimnáziumi tanárokkal. A tanárok bejönnek, a tantárgyakból konzultációt tartanak. Mi, bévések, a nap minden percében egymásra vagyunk utalva, együtt kell gondolkodnunk és tennünk. Jó látnunk, ha valami nem kötelező, mégis megy. Mint a tanulás. A kis börtönök előnyeként a börtönvezetés nem személytelenedik el. Nyugaton is a kisebb intézetek megteremtése a cél, nem a hatalmas végrehajtási intézmények kívánatosak.

– *Igazgató úr, végigvonult beszélgetésünkön egy pozitív szál. Kevés szó esett az anyagi vonatkozásokról. Ön nem panaszkodik?*

– Nem, hiszen elégedett vagyok, nem vagyok anyagias. Két éve nem volt fizésemelés, mégis azt mondom, nem gondolok a nyugdíjra, inkább a bévé hasznára, az új szabályokra figyelve még sokat szeretnék dolgozni. Vagyont nem tudok felmutatni, csak egy családot, két gyereket, akik tanulnak, egy lakást, egy autót. A Bahamákra nem tudok elutazni, de Szlovéniába igen. A gyermekeinkben sem lángolnak nagy igények, még a ruházkozásban sem követelőznek; a kiegyensúlyozott életvitel, reális igény szint az otthoni pedagógiánk.

\*

A börtönparancsnok hobbija: gyalogtúra a Börzsönybe, Szlovákia síparadicsomá-

ban siklani télen a léceken. Balassagyarmat ideális helyen van a téli sportok kedvelőinek: hétvégén át lehet ruccanni a Besztercebánya-közei 1400 méteres hegyekhez.

Az évzárás nem jelent külön feladatokat a börtönben, az egyenletes munkavégzés a jellemző, nem a kampány. Karácsonykor a történelmi egyházak felkeresik a Balassagyarmati Fegyház és Börtönt. A vöröskereszt kis ünnepség keretében ajándékokat ad át azoknak, akiknek nincs hozzátartozójuk.

Balassagyarmaton kiegyensúlyozott a hangulat a körleteken, mivel mindenki dolgozik és pénzt tud küldeni a karácsonyi, új évi ünnepekre a sokszor munkanélküli családtagoknak.

'89 előtt rendszeres volt a munkamegtagadás, ma egyre kevésbé fordul elő. Az Ipoly Cipőgyár kft. üzleti sikerei is ott világitanak az érdemrendi kiskereszten.

Boldog ünnepeket, igazgató úr!

# Számok asszonya

*Miklától a Tauffer Emil-díjig*

**Emlékeznek Bacsó Péter A tanú című filmjére? Rákosi pajtás citrom- és gyapottermelő ábrándjainak humoros, néhány celluloid-kockányi jelenetére? Az ötvenes évek elején női fogvartottakat jelöltek ki gyapottermesztésre Állampusztán. A rabruhás nők szorgalmasan szedegették a hol beérő, hol meg csenevész gyapotot, amely használhatatlan volt. A gazdasági melléfogásnak apró gyermekként a valóságban, s nem filmmese részletként volt tanúja Juhász Lajosné, a Kalocsai Fegyház és Börtön gazdasági osztályvezető-helyettese, akit kitüntetése, a Tauffer Emil-émlékplakett boldog tulajdonosaként kerestünk fel. Beszélgetésünk messziről indul. A gyermekkorból.**

– Beleszülettem ebbe a világba - mondja az egyenruhás, vékony, magas nő. – Apám Állampusztán volt fegyőr. Kislánycént bejártam a női örök szálláshelyére, akik kompániában éltek, mivel nem volt családjuk. Tetszett az életmódjuk, ahogy a szállón gramofonoztak, olvastak, kézi-

munkáztak. Már gyerekfejjel arra gondoltam, de jó lenne, ha fegyőr lennék én is. Ószinték voltak egymáshoz, emberségesek. A mezőkön a fogvartott nők gyapotot szüreteltek.

Miklán laktunk, szoba-konyhás egyszerű lakásban, kint volt a vécé. Állam-

pusztára az iskolába lóhúzta lóréval jártunk, sínen sikló bódészerű tákolmányban. Télen meg szánkón.

– Romantikus lehetett.

– Az – bólogat –, de a nagy szegénység megkeserítette. Négyen voltunk testvérek. Négyünkre két pár cipő jutott. 1954-ben Kalocsára kerültem középiskolába. Mivel az agitációban fennen hirdették, hogy milyen nagy jövője lesz a mezőgazdaságnak, növénytermesztő technikumba iratkoztam, kertészeti, állattenyésztői szakkönyveket bújtam. A technikum elvégzése után Állampusztára mentem. A Földművelésügyi Minisztérium helyezte el akkoriban a végzősöket. A hatalmas börtönben és célgazdaságban adminisztrátor lettem, majd '61-ben az országos parancsnokság szervezésében elvégeztem a képesített könyvelői tanfolyamot. *Deme Mihály* és *Varga László* tanítóimnak köszönhetően szerettem meg életreszólóan a könyvelést. Olyan szenzációsan magyaráztak, hogy a kertészet eltűnt a számok világában. A tanárim

figyelemmel kísérték sorsomat. Amikor a fiam allergiás megbetegedése miatt el kellett hagynom Állampusztát, ők irányítottak ide, Kalocsára.

Mielőtt elbúcsúznánk e lapokon Állampusztától, még egy kuriózumot feleleveníték Irénke elbeszéléséből. Ha megszőkött a rab, akkor még más volt a módi, nem fújták le 24 óra alatt a riadót, hanem négyöt napon át keresték az eltűntet, járták a hárt lovaskocsival, dzsippel. A könyvelő is teát, zsíros kenyeret vitt messzi kilométerekre a keresőknek.

A kalocsai intézményben más jellegű könyvelés várta. Állampusztán épületek, házak, termékek, a gazdasági folyamatban szereplő eszközök álltak a könyvelés mögött, itt pedig emberek.

– A fogvatartott, elítélt letéti pénzével foglalkozom – mondja. – A kereset bizonyos részét sajtócélú felhasználásra kezelhetjük. Van a letiltás, a hozzátartozók támogatása, a különböző vásárlási lehetőségek. A költségvetési támogatásból pedig a



**Dr. Csiba Judit politikai államtitkár a nemzeti ünnep alkalmából átadja a díjat Juhász Lajosnénak**

személyi állomány és a fogvatartottak anyagi ellátását kell fedeznünk. 1969-től végzem ezt a munkát, a pénzügyi szolgálat munkatársaként. '71-től 1992-ig mint a pénzügyi szolgálat vezetője dolgoztam. A '92-es átszervezéskor kerültem gazdaság-vezető-helyettesi beosztásba.

Kalocsán az anyagi és pénzügyi osztályból gazdasági lett, a nevelői és felügyelői összevonásból bv. osztály, az őrségből biztonsági, s külön maradt az egészségügyi és a személyzeti rész.

Hej, de nehéz ma a pénzügyes sorsa! Juhász Lajos, a férj, növénytermesztő agronómus a foktői térszben, ágazatvezetőként nyeli a keserű pirulát: „a kormány nem úgy támogatja a mezőgazdaságot, ahogy megérdemelné.” A feleség szintén vezető beosztásban tapasztalja: „a kormány nem úgy támogatja a büntetés-végrehajtást, ahogy megérdemelné.”

– Megnőtt a követelmény a bévével szemben, az elismerés viszont elmarad. A karcsúsítás a jelszó. Nem emelkednek az illetmények, lepusztulóban az intézet állaga. Mondhatni, beszerzési tilalom van. '89-ben elkezdődött, több hullámban formálódik a lista, mit vásárolhatunk meg és mit nem. A jelenlegi, ami 1994. február 10-ével lépett életbe, a működési kiadásokon kívül teljes körű beszerzési tilalmat ír elő.

Juhász Lajosné hét beosztottal intézi a szerteágazó pénzügyet. Nagy önkontrolljának kell lennie a pénzügyesnek: a papír nem beszél vissza. Az önellenőrzés fontos. Ha bárki hibát követ el, maga keresse meg.

– *Ön kettős tűz között lehet. A jogszabályok és az elítéltek panaszáradatainak présében.*

– Kétségtelenül embereket érint egy döntéshozatal. Minden egyes lépés szabályhoz kötődik, azon túl én nem sokat tehetek. Ha elér egy értékhatárt, legfeljebb

a nevelővel konzultálhatok. A fogvatartottak állandó ostromában élünk. Reklamálják, írják a kérelmeket, nem győzzük magyarázni, mit, miért, hogyan.

– *Van-e panaszjoga az elítélteknek?*

– Nem sok, a szabályok behatárolják a helyzetüket. Jobb is így, mert lazább szabályozással támadható felületek nyílnának. Az állomány is panaszkodhatna, mivel négy éve „sehol se vagyunk” a fizetésben. A személyi állomány testi kondíciójának fenntartása érdekében régebben természetjáró túrákat rendeztünk. Méltányos áron eljutottunk az ország más büntetés-végrehajtási intézményeibe. Két éve úgy megadóztatták a buszt, hogy a bévé nem bírja fizetni annak adóvonzatát, tehát nem kirándulunk. Én a harminchatodik évemet töltöm e cég kötelékében, '95 júliusában nyugdíjba megyek. A nyugdíjalapom növelése érdekében kénytelen vagyok vasárnaponként konyhavezetőként dolgozni. Nem szégyellem ezt a munkát, én akartam, a vezetés támogatott, köszönöm, csak mégis... azelőtt, 8–900 négyszögöl háztájin természetünk paprikát, és háromévente bejártuk Európát. Most mindent elvisz a rezszi, a derékszíjmeghúzás, az áremelések az energiahordozóknál és élelmiszereknél. Nem telik utazásra – sajnálkozik Irénke, aki társadalmi munkában a közművelődési bizottság elnöke.

Szikár arcát jól ápolt frizura keretezi. Jól áll neki az egyenruha. – *Fodrásznál volt?* – kérdezem váratlanul. – Ott –, ragyog fel szigorú arca, egy sokat dolgozó asszony rejtett kedvessége.

– A pesti díjátételre utaztamkor, elolvastva az alapítási körülményeket, sírva fakadtam. Ettől a díjtól bepárasodott nemcsak az én szemem, hanem a férjemé is. Nagyon jól érzem magam a börtönben, remek kollégáim körében, csakhogy minden jó

véget ér egyszer. Elgondolkodva folytatja:

– Kemény, de igazságos emberek ítélem meg magam. Az afférokot kerültem, megfenyítve soha nem voltam. Egyéniségemhez, tudásomhoz képest az lettem, ami lehettem. Egyenes, kiegyensúlyozott életet éltem. Nem voltam vándormadár soha. Problémáimat, ha akadtak, legyőzte a szakma szeretete. Egyenruhában lát, igaz, de nincs az a nagy katonásdi nálunk. A beosztottaktól se várom el, hogy *őrnagynőzzenek*. Az Irénke megszólítás emberközelebb.

\*

A kolléganők olykor örömtől sugárzó arccal nyitnak be hozzá: „Láttuk a fiadat a tévében!”

Juhász Lajosné büszkesége, harmincegy éves fia, a pesti őrezred, a kormányőr-

ség tagja. Jelentkezési lapján egykor azt írta: „Anyám küzdelmes és szép élete nagyban motiválta, hogy a katonai hivatást válasszam.” Küzdelmes és szép élet. A számok embere más, mint a szavak embere. A számok nem hazudnak, a szavak megtehetik. A szépséges élményekhez bizonyára hozzájárultak az Olaszországban, a Benelux-államokban, Görögországban és másutt megtett turistautak. Ezek az autós bolyongások adtak erőt Juhász Lajosné fizikai, szellemi teljesítményeihez.

Anatólia sivatagában megpillanthatta a kopár sziklák hófehér üledékeit, mintha csak ki lenne öntve a gyapot. A pamukából Állampuszta üzent. A fegyőr lányának gyermekkora.

*Pardi Anna*



Az V. kerületi Vöröskereszt kiállítást és vásárt rendezett a fővárosi bv. intézetben levő fogvatartottak képzőművészeti alkotásaiból. A vásár bevételét az intézet művelődési és sportcélokra fordítja. Képünk a kiállítás megnyitóján készült.

# Izraelben jártunk

Mára elvonultak azok a felhők, amelyek a magyar-izraeli kapcsolatokat egykoron jellemezték. Dinamikusan bővül a gazdasági együttműködés, politikai viszonyaink rendezettek, különös izgalmat ígért tehát az az utazás, amely szakmai bepillantást kínált az izraeli büntetés-végrehajtás munkájába. Érdeklődésünket növelte, hogy izraeli kollégáink Arie Bibi főigazgató vezetésével májusban hazánkban jártak, bőséges tapasztalatot szereztek gondjainkról, tennivalóinkról. Nem csoda hát, hogy várakozással néztünk tapasztalatcsere-látogatásunk elé, hiszen tudtuk, nemcsak páratlan gazdagságú történelmi emlékek földjére lépünk, hanem egy eddig kevésbé ismert szakmai terület is megnyílik előttünk.

Hatfős büntetés-végrehajtási delegációnk november 6 és 13. között tartózkodott Izraelben. Meglehetősen zsúfolt program keretében tanulmányoztuk az ottani intézményrendszer működését, differenciáltságát, az elítéltek kezelését (különös tekintettel a kábítószér-élvezőkkel kapcsolatos eljárásokra). Benyomást szereztünk az elítéltek foglalkoztatásáról, az állami költségvetés szerepéről az intézményrendszer korszerűsítésében, megismertük a különösen veszélyes fogvatartottakkal összefüggő eljárásokat.

Tel Avivban, a Lod és Raurla között fekvő Ayalon börtön mellett található az izraeli bv. főparancsnoksága. Régi ismerősként, legközelebbi munkatársai társaságában, itt fogadott minket Arie Bibi tábornok. Tárgyalást folytattunk az általános helyettessel is, majd megismerkedtünk a számítógépes központtal, amely úgy működik, hogy közben párhuzamosan dolgoznak az új rendszer kiépítésén. Még ezen a napon találkoztunk az országos parancsnokság és a körzetek vezetőivel.

A központi körzetekhez tartozik a fegyház fokozatú Nitzan letöltőház, ahol férfiak élnek éppúgy, mint a fogház fokozatú Maasiyahu intézetben. Összehasonlításként megnéztük a nőket fogva tartó Neveh Tirza-i börtönt, az Ayalon börtön központi ügyeletét, a központi kórházat és az egyik legnagyobb, előzetes letartóztatást foganatosító intézetet.

Az északi körzetben található a shatai börtön, ahol terroristákat is fogva tartanak. Járunk Tzalmanban, a most épülő intézetben, amelynek átlagos befogadóképessége 820 fő lesz, de szükség esetén 960 személy elhelyezésére is alkalmas. Az építkezés bekerülési költsége hozzávetőlegesen 40 millió dollár.

Majdnem egy teljes napot töltöttünk a Tel Aviv melletti Hasharon börtönben, ahol gőzerővel folyt az objektum korszerűsítése, felújítása. Érdekességként említem, hogy ez Izrael legnagyobb, a kábítószerekek kezelését, rehabilitációját ellátó intézete. Nemcsak itt, hanem utunk során mindenütt vissza-visszatérő figyelemzetetésnek szánták az izraeli

kollégák a megfontolásra méltó, elgondolkodtató szavakat: „Meglátjátok, a magyar büntetés-végrehajtásnak sem a terroristák elhelyezése lesz a legnagyobb gondja, talán már a közeli jövőben sem, hanem a drog...”

Izraelben sincs másként, mint nálunk. Az ottani büntetés-végrehajtás célkitűzései és feladatai éppúgy arra irányulnak, hogy a bíróságok által kiszabott büntetést a jogszabályoknak megfelelően végrehajtsák, az eltérő szabadságvesztési feltételek szerint. Kiemelt szerepet kap a fogvatartottak őrzése és sokoldalú kezelése. (Kezelésen nemcsak oktatást, képzést, külső-belső foglalkoztatást értenek, hanem az ellátáson túl egészségügyi, pszichikai stb. kezelést is.) Természetesen simul e törekvésekbe harmadik célként az elítéltek szabadulás utáni társadalmi beilleszkedésének megkönnyítése. A fogvatartottak elhelyezését, társadalomtól való elkülönítését differenciáltan, veszélyességük figyelembevételével határozzák meg. Náluk is működik a felszín alatt kialakított különleges biztonságú körletrészt. E körletre hasonló szempontok alapján kerülnek az elítéltek, mint ahogy azt mi is tervezzük.

Izraelben a területi elv szerint három (északi, déli, központi) körzeti parancsnokság van. Az intézetek ezeken keresztül kapcsolódnak az országos parancsnokszághoz, amit közvetlenül a rendőr-minisztérium irányít. Az országban 22 bv. intézet van. A közelmúltban a Gázai övezetben egy intézetet (az autonómia- megállapodás jegyében) átadtak a palesztinoknak. Jelenleg két új intézet épül, több, régi épületegyüttesből álló börtönt pedig felújítanak, korszerűsítenek. Az évezred végéig – terveik szerint – további hat börtönt építenek. (A terveket az az amerikai cég készíti, amelynek közreműködésével rendeztük a pilisszentkereszti börtönépítészeti konferenciát.) Napjainkban Izrael börtöneiben tízezer embert tartanak fogva. Közülük négyezer terrorista, hatezer pedig köztörvényes. Ez a különös arány jól tükrözi azt a mérhetetlen feszültséget, amely az elmúlt évtizedekben az újra fellángoló arab-izraeli konfliktusokban felgyülemlett. Nem véletlen, hogy a nemrégiben megindult békefolyamat, a kialakulóban lévő palesztin autonómia – várhatóan – új arányokat alakít majd ki, és e tendenciában fokozott szerep hárul a palesztin rendőrségre (s feltehetően a palesztinoknak átengedett börtönre). Az izraeli kollégáknak is fejtörést okoz, hogy börtöneik zsúfoltak és (hiába a folyamatos felújítás) sok helyütt korszerűtlenek. A fogvatartottakkal kapcsolatos néhány jellemző adatot a mellékletben közölt diagramokkal szeretném érzékeltetni.\*

A személyzet létszáma 3500. Erkölcsi-anyagi megbecsülésük jó, jövedelmi viszonyaik szintén. A fizetésen túl *ingyenes utazási kedvezményt* kapnak a tömegközlekedési eszközökre, üdüléshez (két részletben) havi fizetésüknek megfelelő összeget vehetnek igénybe. *Jóformán ingyen* (0,20 shekelért) *napi háromszori étkezés jár*. (3 shekel=1 dollár.) Különös, de így van, a személyzet konyháin fogvatartottak dolgoznak, az ételt is ők szolgálják fel.

A fogvatartottak *befogadása* két lépcsőben történik. A befogadási eljárás időtartama 15-30 nap. Első fázisa a megfigyelés és a felmérés, a második szakaszban egyénre szabott körülmények közé helyezik a fogvatartottat, és meghatározzák a megfelelő kezelési eljárást (oktatás, foglalkoztatás stb.). Az elítéltek hat százaléka részt vesz valamilyen képzésben.

Befogadáskor *mindenki HIV-szűrésen* esik át. A megfelelő fokozatba helyezést Izraelben nem a bíróság írja elő, ez a büntetés-végrehajtás feladata. Nem véletlen ezért, hogy a befogadási eljárás sok apró részletre is kiterjed. E munkában jelentős szerepet kap – a helyi adottságokból adódóan – a hírszerző elhárító részleg.

\* A tájékoztató adatok a 75-76. oldalon találhatóak.

Izraelben – már utaltam rá – *rendkívül magas* a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények száma. A fogva tartáskor ez nagy gondot okoz, hiszen kimutathatóan a börtönpopuláció mintegy 65 százaléka valamilyen mértékben kábítószerfüggő, közülük mintegy 25 százalék kemény drogot fogyasztott. Az izraeli kollégák már tudják és másokkal is elfogadtatták (talán ezért volt a visszatérő figyelmeztetés), hogy e gond megoldásához sok-sok pénz kell. Nagy erőket és anyagi eszközöket mozgósítanak, komplex szűrő-felderítő és gyógyító rendszert dolgoztak ki. A drogosokat külön intézetben, külön részlegben helyezik el, állandó ellenőrzés mellett. A kezelési programjukat segítően nekünk is átadták, remélhetőleg szakembereink itthon majd hasznosítják az izraeli tapasztalatokat.

A mi gyakorlatunktól kissé eltérő a fogvatartottak mozgatása és az intézetek őrzési rendszere. *Az előállítási feladatokat a rendőrség végzi.* A büntetés- végrehajtás feladata az, hogy a fogvatartottat a három központi előzetesház valamelyikéből a tárgyalást megelőző éjszaka (speciálisan felkészített szállítócsoportjával) a bíróság székhelye szerinti rendőrségi fogdába vigye, ahonnan már a rendőrök szállítják a bíróságra. A visszaszállítás hasonló módon történik.

Az objektumok külső őrzését kis létszámmal, de nagy-nagy technikai felkészültséggel oldják meg. Egyaránt szerepe van a hagyományos módszereknek és a modern technikának. A bástyafalak mellett többszörös fedővédelemmel ellátott technikai rendszereket építettek ki. Néhány intézetben kutyát alkalmaznak.

A korábbi pneumatikus rácsokat olyasfajta biztonsági rácsokkal cserélték ki, mint amilyet a magyar büntetés-végrehajtás is kifejlesztett. Minden intézet körül állandó mozgásban lévő, gépkocsizó járőrök cirkálnak. Az intézetben kiképzett, meglehetősen nagy létszámú akcióscsoportok állnak készenlétben, akik központi riasztásra készenléti táskájukkal, ami többek között bilincset, gumibotot, védősisakot, mellényt, könnyfakasztó vegyszert tartalmaz, pillanatok alatt a kívánatos helyszínre érkeznek. Speciális eszközt (nem kézbilincset) használnak, ha valakit kísérvél engednek el az intézetből, például temetésre.

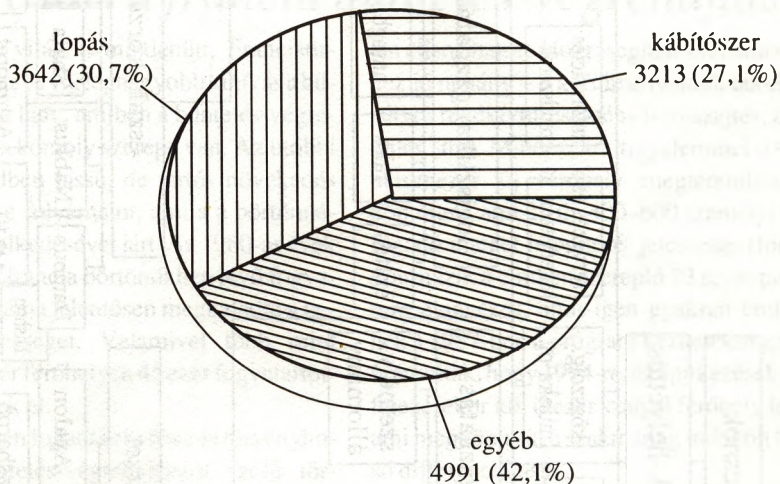
A foglalkoztatás Izraelben is nagy probléma. Mindössze a teljes létszám 24,6 százalékát (2460 személyt) tudtak foglalkoztatni 1993-ban termelő-ellátó munkakörben. Ezen belül 36,8 százalék dolgozott intézetfenntartásban, ellátásban, 54,5 százalék végzett termelőmunkát az intézetben, a többiek, közel 10 százalék, külső munkahelyen kaptak feladatot. A dolgozó elítéltek átlagkeresete megközelíti a kinti minimálbért, kb. 1500 shekelt. E pénzből 30 százalékot saját szükségleteikre fordíthatnak. A többi bankban kötelesek elhelyezni, szabadulásuk után megkapják. Tartási díjat nem fizetnek. Az oktatásban részt vevő elítéltek pénze megegyezik az intézetfenntartást végzők jövedelmével (napi 125 shekel).

Rövid beszámolóim friss benyomásokból áll. E vázlatos helyzetkép is mutatja talán, hogy legyenek bár speciális körülmények, eltérő történelmi-politikai situációk egy-egy országban, a szakmai ismeretek cseréje mindkét ország szakembereit gazdagítja. Jó néhány megfontolásra, hasznosításra érdemes megoldással találkoztunk, s mindezek végső kicsengése, személyes meggyőződés, hogy a kábítószeres problémára (hiszen még nem késő) nagyon-nagyon fel kell készülnünk.

*Dr. Estók József*

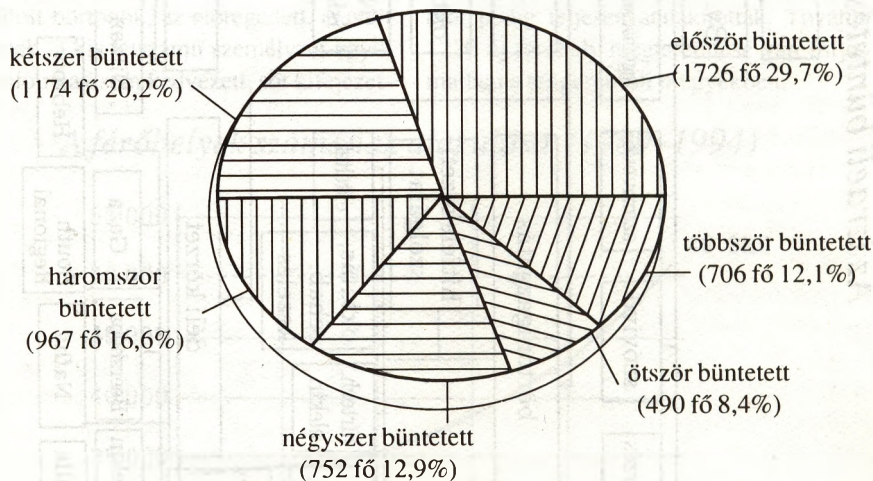


## A bűncselekmények megoszlása Izraelben



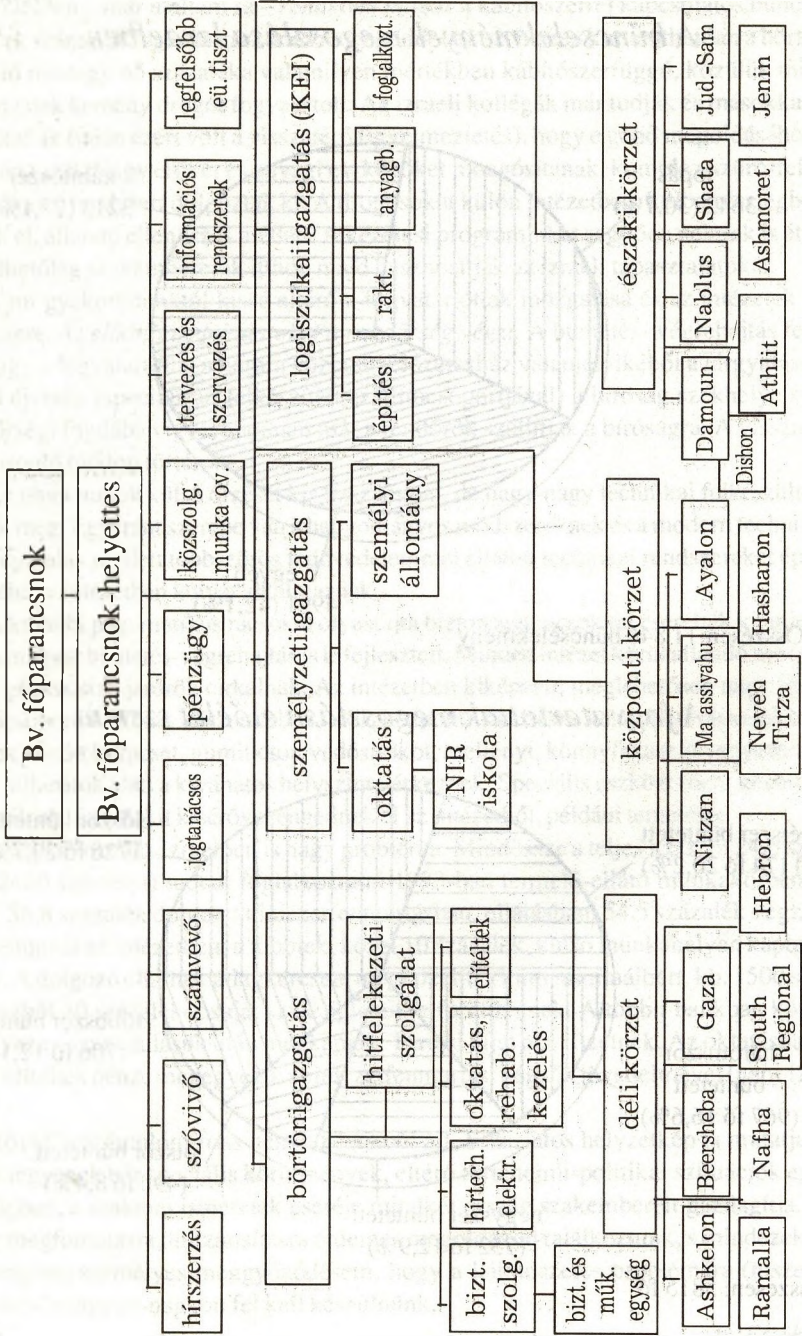
Összesen: 11 846 bűncselekmény

## A fogvatartottak megoszlása előélet szerint



Összesen: 5815 fő

Az izraeli büntetés-végrehajtás szervezeti táblázata



# A 13 ezres program

## Merre tart a francia büntetés-végrehajtás?

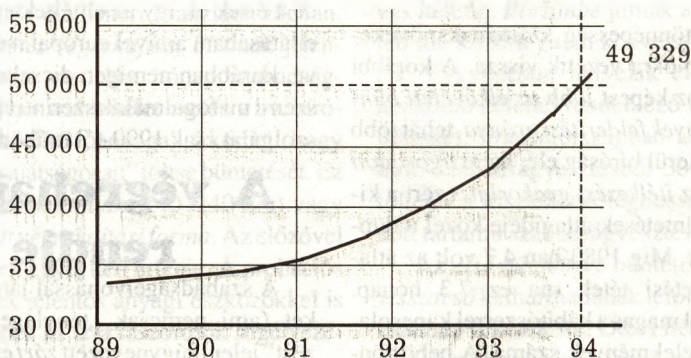
Mint a világon mindenütt, Franciaországban is az egyik legnagyobb kihívás a bűnözés elleni harc, amiben a büntetés-végrehajtásnak is komoly szerepe van. Az utóbbi két évtizedben lassú, de tartós növekedés jellemezte e folyamatot, ami a a börtönépesség emelkedésével járt. Az 1980-as évek közepére a francia börtönökben lévő fogvatartottak száma jelentősen meghaladta a befogadóképességet. Valamivel több mint harmincezer férőhelyen 45 ezer fogvatartottat helyeztek el.

1987-ben fogadta el a francia törvényhozás a büntetés-végrehajtásról szóló törvényt, ami a szervezet számára két alapvető feladatot határozott meg: *a közbiztonság fenntartásának elősegítését és az elítéltek szabadulás utáni társadalmi beilleszkedésének biztosítását.* Nyilvánvaló volt, hogy a túlszűfolt börtönök, az előregedett, elavult intézetek, a kis létszámú személyzet egyik kívánalomnak sem kedvezett, sőt kifejezet-

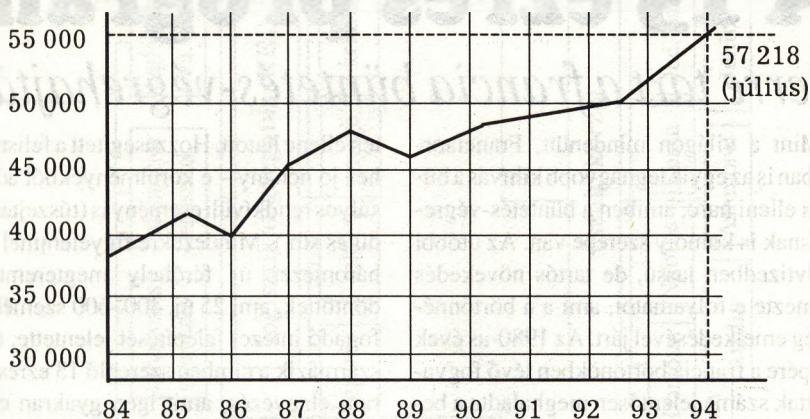
ten ellene hatott. Hozzásegített a felismeréshez jó néhány – e körülményekből adódó – súlyos rendkívüli esemény is (túszejtés, zendülés stb.). Mindezekre figyelemmel tizenháromezer új férőhely megteremtéséről döntöttek, ami 25 új, 400–600 személyt befogadó intézet felépítését jelentette. (Innen származik a címben szereplő 13 ezres program elnevezés, amit igen gyakran említnek.) 1987-ben a program kezdetekor azzal számoltak, hogy 1994-re, az építkezések befejezésekor kb. ötezer szabad férőhely lesz, ami megkönnyíti a szakmailag indokolt belső differenciálást.

Az elítéltek létszámának évi 7–10 százalékos növekedése azonban meghiúsította ezt az elképzelést és mára ismét több az elítélt, mint a férőhely. Pedig a 13 ezres programon kívül további 12 új intézetet építettek, ötöt pedig teljesen átalakítottak. További 1220 új férőhely megteremtése van folyamatban a tengerentúli megyékben.

### A férőhelyek számának alakulása (1989–1994)



## A fogvatartottak száma 1984 és 1994 között



A bebörtönzöttek számának csökkentését annak ellenére sem sikerült elérni (sőt mint a számok mutatják, a növekedést sem sikerült megállítani), hogy a különböző szervezetek, önkormányzatok, egyesületek számos közös „büntetést megelőző akciót” szerveznek. Szinte minden bíróság mellett működik önkéntes bűnmegelőzést segítő szervezet.

Ezt az emelkedést nyugat-európai mértékkel kell mérni, ami így sem csekély, hiszen százezer lakosra vetítve eléri a száz főt, szemben a magyarországi 130-cal, nem beszélve a FÁK országaira jellemző százezer lakosra jutó 300–500-as bebörtönzési arányról.

A börtönépesség számának növekedését több okra vezetik vissza. A korábbi időszakhoz képest *jobb az elkövetett bűncselekmények felderítési aránya*, tehát több személy kerül bíróság elé, *megszigorodott továbbá az ítélezési gyakorlat*. ezért a kiszabott büntetések átlagideje közel a duplájára nőtt. Míg 1980-ban 4,7 volt az átlagos büntetési tétel, ma ez 7,3 hónap. Rendkívül magas a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények száma. A bebörtön-

zöttek 21 százalékának ezzel függ össze a bűncselekménye. (E szám nem tévesztendő össze a kábítószer-élvezőkkel, ők alkotják a börtönlakók több mint felét.) 1987-ben a franciák nemcsak azt ismerték fel, hogy a túlszűfolt börtönök nem alkalmasak a törvényben előírt feladatok megvalósítására, hanem azt is, hogy más állami és társadalmi szervezetek közreműködése elengedhetetlen a büntetés-végrehajtás eredményes működéséhez. Ezt jelzi, hogy a legkülönbözőbb szervezetek, testületek, minisztériumok vállalnak szerepet e tennivalókban. A modern, új épületekkel együtt néhány területen például látványos fejlődést értek el, így az elítéltek egészségügyi ellátásában, amivel európai mércével mérve, korábban nemigen dicsekedhettek, hiszen a mi fogalmaink szerinti egészségügyi szolgálat csak 1990-től működik!

## A végrehajtás rendje

A szabadságelvonással járó büntetéseket (ami nemcsak „tényleges bebörtönzést” jelent) úgynevezett *zárt és nyitott kör-*

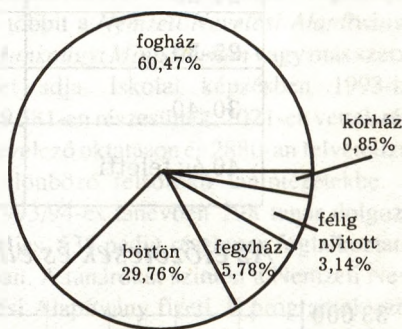
nyezetben hajtják végre. Az utóbbi gyakorlatilag a *probációs és szabadultakat segítő bizottságok* hatásköre. Feladatuk rendkívül összetett. Tevékenységük nagyságrendjét érzékelteti, hogy büntetés-végrehajtási intézkedésük 1993-ban 98 286 személyt érintett legalább egy ítélet előtt vagy után.

*Probációs bizottság* valamennyi megyei bíróság, egyben minden megyei börtön mellett működik. A számuk 118. Tagjaik között található *büntetés-végrehajtási bírók, szociális munkások, pszichológusok, pszichiáterek, ügyviteli dolgozók*. Összlétszámuk megközelíti a büntetés-végrehajtási dolgozókét. Feladataik közül csak néhányat említtek, mivel az egész tevékenység ismertetése kimerítené egy önálló dolgozat témáját. Az ügyész megkeresésére például környezettanulmányt, „nyomozást” végeznek már a büntetőeljárás kezdetén. Kiemelkedő feladatuk az ellenőrzés és a társadalmi beilleszkedés segítése. Ellenőrzik a felfüggesztett szabadságvesztés, a próbára bocsátás vagy a feltételes szabadságra bocsátás alatt az előírt magatartási szabályok betartását. Hat hónapig a szabadságvesztést véglegesen letöltöttök életét is figyelemmel kísérik. Segítik a „pártfogoltat” munkahely, szállás keresésében, továbbá ha szükséges, megszervezik élelmezésüket, egészségügyi ellátásukat. Ellenőrzik a közérdekű munka végrehajtását, ami 1984 óta ismert Franciaországban.

A *büntetés-végrehajtási bírónak* jelentős hatásköre van. Hat hónap szabadságvesztésnél hosszabb ítélet esetén a bv. bíróhoz kerül az elítélt „anyaga”, ő kérheti, hogy az elítélt „sajátságosan” töltsön büntetését. Ez lehet *közérdekű munka* (40–240 óra) vagy *félig nyitott végrehajtási forma*. Az előzővel az elítéltnak egyet kell értenie. A probációs szervezetek jelentős anyagi eszközökkel is rendelkeznek az arra rászorulókat segélyezésére.

A *zárt környezetben* történő végrehajtás tulajdonképpen a szabadságvesztés-büntetés, ami a már említett több mint 57 ezer személyt érinti. E zárt „környezetben” 183 büntetés-végrehajtási intézet működik. A végrehajtási fokozatok gyakorlatilag megegyeznek a magyar fogház, börtön és fegyház tartalmi elemeivel. A 183 intézetből 118 fogház (megyéenként egy), 53 letöltőház, amiből 23 börtön, 25 központi fegyház, 5 fegyház, egy központi kórház, 11 pedig autonóm félig szabad intézet.

A 49 329 férőhelyből 29 831 van fogházban, 14 682 börtönben, 2854 fegyházban, 1549 félig nyitott intézetben, míg 413 kórházban.



*Fogházba* kerülnek a legenyhébb büncselekményt elkövetők, maximum egyéves ítéletig. *Börtönbe* jutnak az 1–5 év ítéleti idő közötti „nem közveszélyes” elítéltek. *Fegyházban* helyezik el az 5 évnél hosszabb ítélettel rendelkező veszélyes elítélteket. Franciaországban az *életfogytig* tartó szabadságvesztésből 30 évet le kell tölteni, a kiszabható leghosszabb határozott tartamú szabadságvesztés 22 év.

Az *első büntényes* büntetése felének, a *viszsaeső* kétharmadának letöltése után bocsátható feltételesre. Ötévi ítéleti idő felett azonban ehhez csak a miniszternek van jo-

## KITEKINTÉS

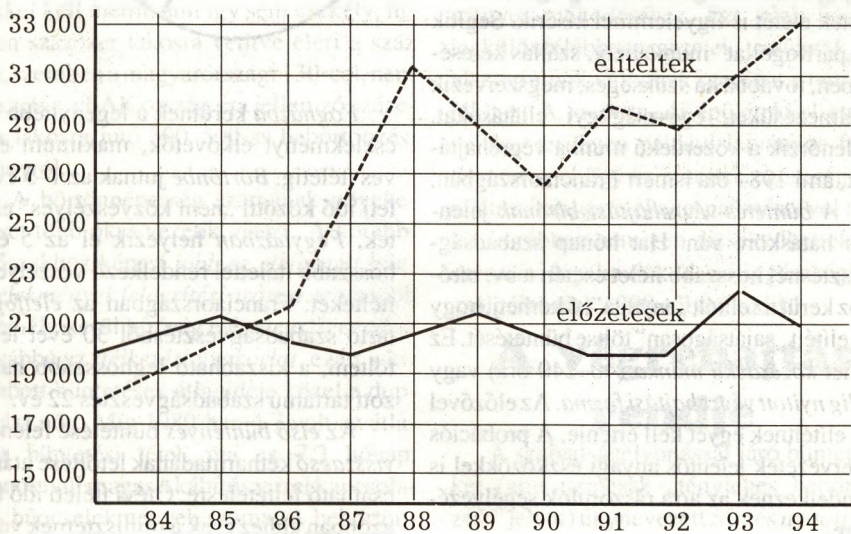
ga. A feltételes szabadságra bocsátás száma nem éri el az elítéltek 10 százalékát (1993-ban 5745 feltételes szabadlábra helyezés volt, ebből 5469-et a bv. bíró, 276-ot a miniszter engedélyezett). Ugyanakkor évente értékeli az elítélt magatartását és akár három hónapot vagy havi hét napot is

elengedhetnek a büntetéséből, ami összességében elérheti az ítéleti idő felét. Egy év fogva tartás után, ha komoly erőfeszítést tettek visszailleszkedésük érdekében, az első büntényesek két hónap, a visszaesők egy hónap pót-büntetésesökkentésben részesülhetnek. A börtönpopulációt nemcsak

### Az elítéltek életkori megoszlása

kor	százalék
18 év alatti	1
18-21	9
21-25	20
25-30	23
30-40	27
40 év feletti	20

### Az előzetesek és elítéltek számának alakulása



### Az elítéltek időtartam szerinti megoszlása

1 év alatti	30%
1–3 évig	24%
3–5 évig	12%
5 év felett	32,5%
életfogytiglan	1,5% (482 fő)

a jelentős növekedés jellemzi (20 év alatt duplájára nőtt az elítéltszám), hanem a fogvatartottak csökkenő életkora is.

Az összes elítélt 4,2 százaléka nő (2416 fő), 30 százaléka külföldi, elsősorban afrikai. A fogvatartottak közel 40 százaléka előzetes letartóztatott (22 661 fő).

A leggyakrabban elkövetett bűncselekmény a lopás (30 százalék), ezt követi a kábítószerre vonatkozó törvények megsértése (21 százalék). Kirívóan magas a nemi erkölcs elleni bűntény, illetve a vérfertőzés (együtt 24 százalék). Az elítéltek 5,5 százaléka csalásért, 6 százalék idegenrendészeti törvények megsértéséért, 5 százalék szándékos verés vagy sérülés okozásáért, 1,5 százalékuk emberölésért, továbbá 7 százalékuk egyéb bűncselekmények elkövetéséért tölti szabadságvesztés-büntetését.

A büntetés-végrehajtás kettős célkitűzésének megvalósítására tett lépésekkel minden intézetben találkozhatunk, bár a hosszú tartamú szabadságvesztésre ítéltknél inkább a biztonság dominál, annak ellenére, hogy az elítéltek itt is számtalan programból választhatnak. Alapelv, hogy a programokban való részvétel nem kötelező. A legnagyobb gondot a sportolási és oktatási lehetőségek megteremtésére fordítják. 1994-ben 622 képzési programot indí-

tottak, ezekben 17 970 elítélt vesz részt. Többségük általános képzés (írás, olvasás), egyéni pedagógiai program, nem iskola-rendszerű képzésben. Csak a programok 8 százalékát szervezi a büntetés-végrehajtás, a többi a Nemzeti Nevelési Alapítvány, a Munkaügyi Minisztérium vagy más szervezet adja. Iskolai képzésben 1993-ban 19 581-en részesültek, 2021-en vettek részt levelező oktatáson és 2880-an felvételiztek különböző felsőfokú tanintézetekbe. Az 1993/94-es tanévben 298 tanár dolgozott teljes, 534 pedig részleges foglalkoztatásban. A tanárokat szintén a Nemzeti Nevelési Alapítvány fizeti. E programok azonban nem tartalmazzák a szakmai képzést, amiben 1994-ben 3177-en vettek részt.

A munkavégzés nem kötelező, ennek ellenére az elítéltek több mint 40 százaléka dolgozik. A foglalkoztatásnak több formája van: magánvállalkozók működtetnek üzemeket a börtönön belül (8395 személy), mások költségvetési munkát végeznek (6941-en), 779-en intézeten kívüli munkahelyen dolgoznak, további 1365-en dolgoznak a büntetés-végrehajtás ipari vállalatainál. Tanulságos az elítéltek havi (nettó) keresete. 2190 frankot keresnek a bv. vállalatainál, 1767-et a magánüzemekben, 1450 frankot kap az, aki szakmai képzés-

ben vesz részt, 720-at pedig a költségvetésben dolgozó elitét. Úgy tűnik, ez esetben a francia állam sem bőkezűbb a magyamál.

Felsorolni is nehéz, milyen sokféle sportolási lehetőség áll az elítéltek rendelkezésére. (A lehetőségekhez idő van bőven, hiszen napi 5,5 órát dolgoznak vagy tanulnak, három órát tartózkodhatnak szabad levegőn.)

Az enyhébb fokozatokban gyakran élnek a félig nyitott börtönbe utalással, elsősorban a büntetés utolsó harmadában, de eltávozási engedélyt is nagy számban adnak. 1993-ban 31 343 esetben kaptak lehetőséget a családi kapcsolatok rendezésére, 2347 alkalommal munkahely keresésére, 706-szor orvosi vizsgálatra, 1142 esetben iskolai vizsgán való megjelenésre, 944 esetben súlyos családi ok miatt, végül 340-szer katonai formaságok intézésére. Rendkívül alacsony a visszatérést elmulasztók aránya, mindössze 0,7 százalék (243 fő). A Saint Mour-i fegyházban például, ahol 340 elítélt tölti 5–20 év közötti vagy életfogytos büntetését, több futball- és tenispálya található, minden épületben van lehetőség az ökölvívó ringtől a labdajátékokig, a különböző súlyzók használatáig sok mindenre. Rendelkezésükre áll egy 60 főt befogadó színházterem, ahol koncerteket, előadásokat hallgatnak, az istentiszteletek is itt zajlanak.

A zárkák berendezése viszonylag egyszerű, de tévét, rádiót, hűtőszekrényt szinte minden elítélt bérel. (Ennek havi díja 50, illetve 200 frank.) E szigorú intézetben belül is viszonylag szabadon járnak az elítéltek, az intézet külső védelme ugyanis tökéletesnek tűnt. Erre egy példa a Saint Maur-i fegyház.

## A Saint Maur-i fegyház

A fegyházat hét méter magas bástyafal veszi körül. Ezt kívül-belül 20-20 méteres tiltott zóna követi, majd újabb ötméteres bástyafal következik. A falakon kívül őrtorony, a két járműbejárat kapunál gépkocsi kitérését megakadályozó tüskés „sünnök”, egyéb akadályok. Az épületeken mindenhol ún. „NATO”-drót. A munkatereket föld alatti alagút köti össze a körlettel, amit több zsilip szakít meg, hogy egy esetleges lázadás esetén az elítéltek elkülöníthetők legyenek.

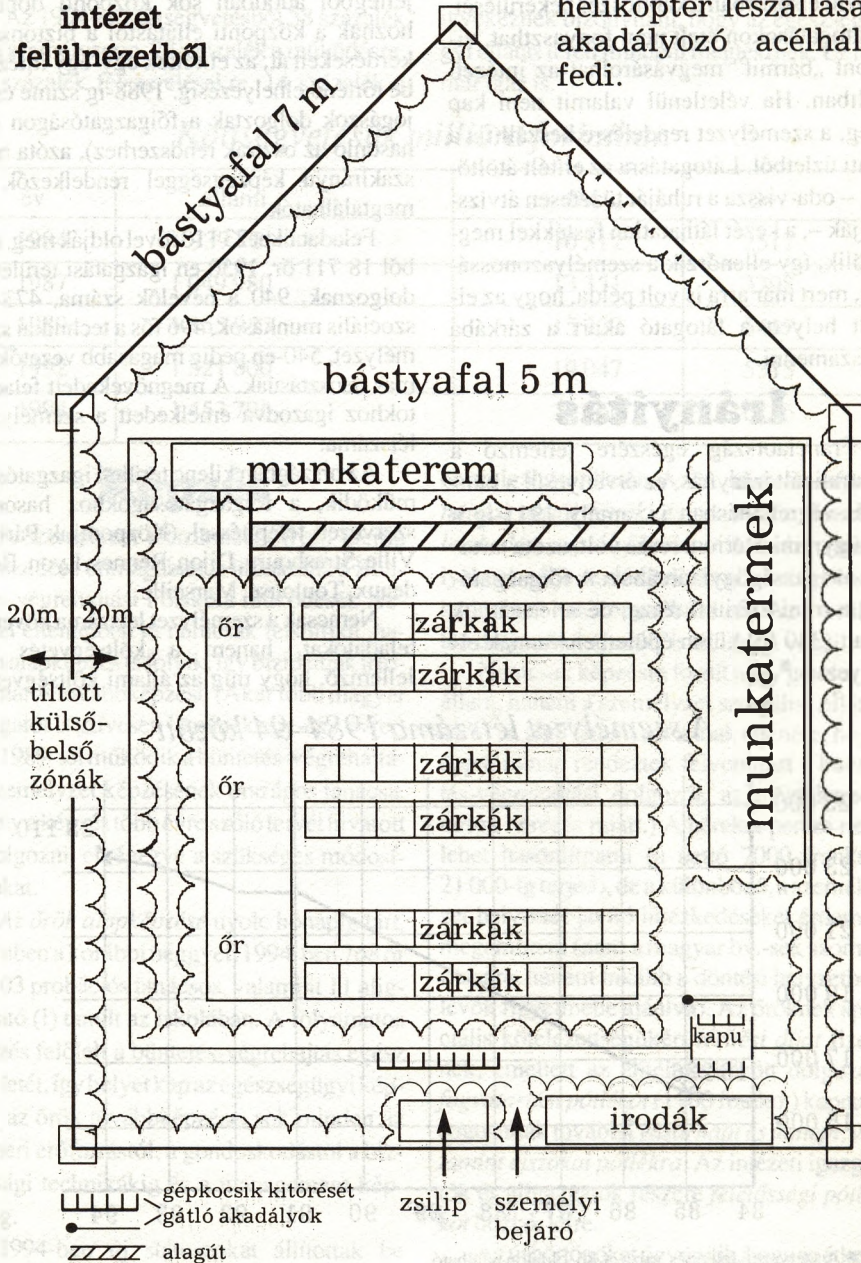
Valamennyi intézetet egy út és acélháló véd a helikopteres szöktetés ellen, amire már volt példa, sőt súlyos tűzharcra is sor került. Természetesen itt is, mint minden más intézetben, a belépés igen „macerás”. A csomagot, táskát átvilágítják, minden belépő fémkeresőn megy át. Az előtérben zárható szekrények találhatók a nem bevihető tárgyak elhelyezésére. (A fényképezőgépeinket itt helyeztük el.) A belépésre jogosító igazolvány felmutatása után „látogató” feliratú kítűzött kap mindenki, amit az intézetben viselni kell.

Ezt a rendkívül szigorú, zárt rendszert ugyanakkor belül viszonylag szabad mozgás jellemzi. Az elítéltek meglehetősen kötetlenül, „felügyelet nélkül” járnak könyvtárba, videoterembe, a sporthelyiségekbe. Igaz, mindenhol kamerák figyelik a mozgásukat, a személyzet minden tagjánál kombinált rádiótelefon van, ami egyben személyi riasztó is. (Ugyanazzal az elvvel működik, mint a miénk, a számítógép ugyanúgy rögzít minden riasztást, a központi irányító szobában is ugyanolyan technikai eszközök találhatók. Gyakorlatilag minden a biztonságunk alárendelten

# KITEKINTÉS

A Saint Maur-i  
intézet  
felülnézetből

Az egész körletet  
helikopter leszállását  
akadályozó acélháló  
fedi.



működik. Az elítélt csak karácsonykor kaphat csomagot, így próbálják megakadályozni elsősorban a kábítószer bekerülését, a látogatásokon ételt nem fogyaszthat, viszont „bármit” megvásárolhat az intézeti boltban. Ha véletlenül valamit nem kap meg, a személyzet rendelésre beszállítja a kinti üzletből. Látogatásra az elítélt átöltözik – oda-vissza a ruháját tüzetesen átvizsgálják –, a kezét láthatatlan festékkel megjelölik, így ellenőrzik a személyazonosságát, mert már arra is volt példa, hogy az elítélt helyett a látogató akart a zárkába visszamenni.

## Irányítás

Franciaország egészére jellemző a centralizált irányítás, ez érvényesül a büntetés-végrehajtásban is, amely 1911-ig a belügyminisztérium része volt, azóta tartozik az igazságügyi tárcához. A főigazgatóság a minisztérium része, de a létszámuk miatt (340 fő) külön épületben vannak elhelyezve.\*

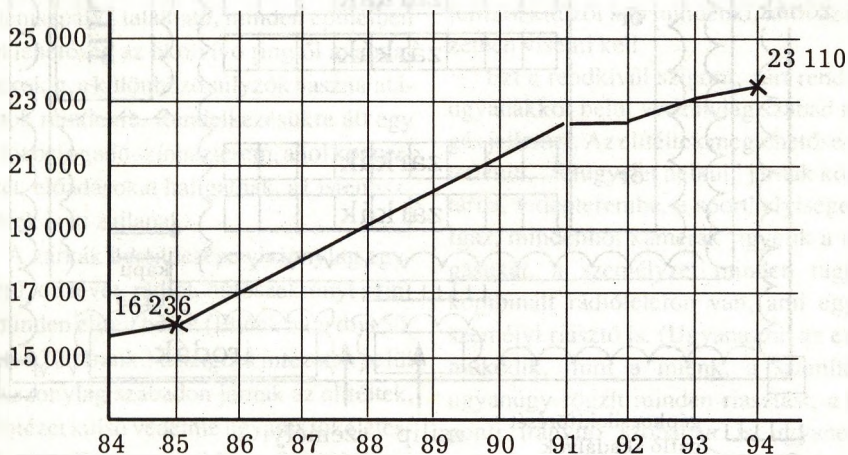
A főigazgatóságon aligazgatóságok, azokban irodák működnek. A centralizált jellegből adódóan sok központi döntést hoznak a központi ellátástól a biztonsági kérdéseken át, az elítéltek egy-egy intézetbe történő elhelyezésig. 1988-ig szinte csak jogászok dolgoztak a főigazgatóságon (ez hasonló az osztrák rendszerhez), azóta más szakirányú képzettséggel rendelkezők is megtalálhatók.

Feladataikat 23 110 fővel oldják meg, ebből 18 711 ór, 1950-en igazgatási területen dolgoznak, 940 a nevelők száma, 473-an szociális munkások, 496 fős a technikai személyzet, 540-en pedig magasabb vezetőik és más beosztásúak. A megnövekedett feladatokhoz igazodva emelkedett a személyzet létszáma.

Az országban kilenc területi igazgatóság működik, a főigazgatóságokhoz hasonló szervezeti felépítéssel. (Központjuk Párizs, Ville, Strasbourg, Dijon, Rennes, Lyon, Bordeaux, Toulouse, Marseille.)

Nemcsak a személyzet létszáma követi a feladatokat, hanem a költségvetés is. Jellemző, hogy míg az állami költségvetés

*A személyzet létszáma 1984–94 között*



\* A szervezeti felépítés rajza a 86. oldalon található.

1984 és 1994 között 55%-kal nőtt, addig a büntetés-végrehajtásé 144%-kal.

Az 1994-es költségvetésből 58 százalék jut a személyzetre, 22 százalék a működésre, hat százalék felszerelésekre, 14 százalék a

fogvatartottak egészségügyi ellátására. Az utóbbi szám is azt jelzi, szinte görcsösen igyekeznek bizonyítani, hogy az egészségügyi ellátás terén mindent megtesznek. Ez már igaz is.

## Költségvetésük milliárd forintban

év	állami	IM	Bv.
1984	939 701	10 317	2517
1987	1 049 980	13 351	3798
1989	1 155 957	15 729	5467
1992	1 321 800	19 047	5313
1994	1 453 796	21 266	6156

## Képzés

A személyzet létszámának ilyen ütemű növekedése önmagában is indokolná a Büntetés-végrehajtási Főiskola működését. Névével ellentétben itt nemcsak felsőfokú, hanem alapképzés is folyik, így biztosítják a folyamatos továbbképzést. (Akár több magyar hallgatót is szívesen látnának egy-egy évre.)

1989-től működik a büntetés-végrehajtási személyzet képzésének országos tanácsa, amely a képzés több évre szóló tervét hivatott kidolgozni, elvégezve a szükséges módosításokat.

Az *örök alapképzése* nyolc hónapig tart, szemben a korábbi négyvel. 1994-ben 768 ór és 103 probációs tanácsos, valamint 11 aligazgató (!) tanult az iskolában. A folyamatos képzés felöleli a büntetés-végrehajtás egész területét, így helyet kap az egészségügyi képzés, az örök továbbképzése, sok minden az emberi erőforrástól, a gondoskodástól a biztonsági technikákig és a management-képzésig.

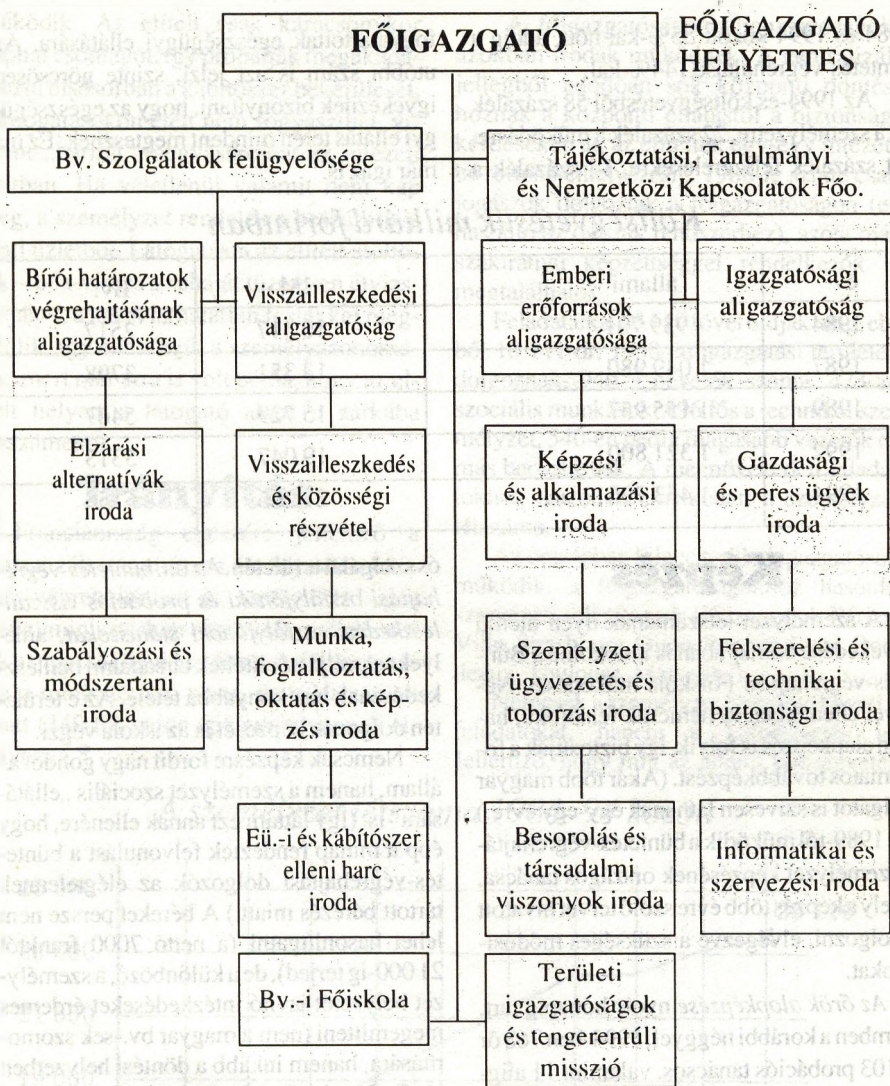
1994-ben új státuszokat állítottak be mind a büntetés-végrehajtás, mint a probáci-

ós szolgálat területén. Az ún. *büntetés-végrehajtási osztályfőnöki és probációs visszailleszkedési osztályfőnöki státuszokat*, amelyeknek célja az elítéltek társadalmi beilleszkedésének hatékonyabbá tétele. Az e területen dolgozók képzését is az iskola végzi.

Nemcsak képzésre fordít nagy gondot az állam, hanem a személyzet szociális „ellátására” is. (Így láttam ezt annak ellenére, hogy épp a minap rendeztek felvonulást a büntetés-végrehajtási dolgozók az elégtelennek tartott bérezés miatt.) A béreket persze nem lehet hasonlítani (a nettó 7000 franktól 21 000-ig terjed), de a különböző, a személyzet helyzetét javító intézkedéseket érdemes megemlíteni (nem a magyar bv.-sek szomorítására, hanem inkább a döntési helyzetben lévők figyelmébe ajánlva). Az öröknek speciális kötelezettségükért *térítési díjat* fizetnek, emellett az elítéltek között dolgozók *fogvatartási pótlékot* (1 100 frankot) kapnak. Jogosultak továbbá *vasárnapi és ünnepi, valamint éjszakai pótlékra*. Az intézeti igazgatók és aligazgatók részére *felelősségi pótlékot* hoztak létre.

Az új börtönöket úgy építik, hogy az étkezde és a sportpályák mellett megépítik a szüksé-

# KITEKINTÉS



ges 7-8 vezetői lakást, valamint 40-50 garzonlakást a távolabb lakó örségnék.

Csak a párizsi térségben 700 ügynevezett hotelszobát biztosítanak a nem helyben lakóknak. A fiatalokat „berendezkedési” segéllyel vagy kamatmentes kölcsönnel segítik.

Végezetül, megítélésem szerint, a fran-

cia büntetés-végrehajtás elmúlt 10 évének története arról szólt, hogy a társadalmi változásokat nemcsak jogszabályok módosításával kell kezelni, nem elég jó célokat megfogalmazni, hanem a végrehajtáshoz szükséges feltételeket is illik biztosítani.

*Dr. Tari Ferenc*

# Nemzetközi kapcsolatok

1994. október 9–13. között Popovóban az ET és a lengyel büntetés-végrehajtás által közösen szervezett konferencián *dr. Magyar Miklós* és *dr. Tímár Iván* vett részt.

1994. október 15–20. között a francia bv. meghívására *dr. Konkoly Csaba*, *dr. Tari Ferenc*, *Beck Géza* és *Orbán Károly* franciaországi tanulmányúton vett részt.

1994. október 24–28. között Straubingban és Stuttgartban *dr. Sereg Pál*, *Lipták László* és *Kéthelyi Péter* tanulmányozta a bajor és baden-württembergi büntetés-végrehajtás oktatási rendszerét.

1994. október 26–november 5. között a közép- és kelet-európai országok részére szervezett „A büntetés-végrehajtás Svájcban” című gyakorlati szemináriumon *dr. Heylmann Katalin*, *Veszélka Vendel*, *Polgár Tibor*, *Horváth István* és *Schmidt László* vett részt.

1994. november 2–11. között *Szentirmai Béla* és *Ruga József*; 1994. november 14–18. között *Deák Ferenc* és *Kovács Flórián*; 1994. december 5–9. között *dr. Lipták László*, *Gyenge-Bíró István* és *Horváth Erika* tanulmányúton vett részt a Szlovák Köztársaságban.

1994. november 5–12. között az Európa Tanács ösztöndíjával *Csapó József*, *Kucsera Pál* és *dr. Zathureczky György* hollandiai tanulmányúton vett részt.

1994. november 6–13. között Izraelben *dr. Estók József*, *Piskor István*, *Móricz László*, *Farkas Ferenc* és *Madlenáné Szalma Eszter* tanulmányúton vett részt.

1994. november 6–19. között az Európa Tanács ösztöndíjával *Markó István*, *Újszászi Zoltán* és *dr. Juhász Miklós* norvégiai tanulmányúton vett részt.

1994. november 16–20. között Hágában a Nemzetközi Börtönreform Társaság (PRI) konferenciáján *dr. Ruscsák Mihály* vett részt a magyar bv. képviselőjeként.

1994. november 28–december 2. között *Siklósi Zoltán*, *Várkonyi Zsolt*, *Hrubák András* és *Penczi Ferenc* tanulmányozta a lengyel bv. ellenőrzési rendszerét.

1994. november 28–december 7. között *Siroki Miklós* és *Terenyi József* a krakkói bv. intézetben tanulmányúton vett részt.

1994. november 30–december 4. között az Európa Tanács Rómában rendezte meg a börtönigazgatók ad hoc konferenciáját, amelyen *dr. Tari Ferenc* és *Török György* vett részt.

1994. december 5–9. között Strasbourgban a büntetés-végrehajtás személyi állományának toborzásával, jogi státuszával és képzésével foglalkozó bizottság soron következő ülésén *dr. Cserné Bakos Erzsébet* és *dr. Boros János* vett részt.

\*

*Franz Windisch*, az einstadtai bv. intézet gazdasági vezetője és *Rudolf Exler*, az intézet biztonsági vezetője 1994. november 2–4. között látogatást tett a Budapesti Fegyház és Börtönben, a KEI-ben és a Váci Bv. Intézetben.

*Stephen A. Carter*, a Carter Goble Associates Inc. igazgatója 1994. november 27–december 30. között meglátogatta a Budapesti Fegyház és Börtönt, a Váci Bv. Intézetet és a Márianosztrai Fegyház és Börtönt.

Az Osztrák Szövetségi Igazságügy-minisztérium és a bécsi Egyetemi Pszichiátriai Klinika 12 vezető munkatársa 1994. november 27–29. között látogatást tett a Bv. Központi Kórházában, a Baracska Börtön és Fogházban, valamint a Sopronkőhidai Fegyház és Börtönben.

*Kurcev Vlagyimir Alexandrovics*, a Zaporozsjei Területi Rendőr-főkapitányság Büntetés-végrehajtási Kapitányság vezetőhelyettese háromfős delegáció élén 1994. október 3–7. között kereskedelmi tárgyalásokat folytatott Magyarországon. Itt-tartózkodásakor látogatást tett az ÁBRÁND Ágynemű Kft.-nél, az Ipoly Cipőgyár Kft.-nél, az Állampusztai Kft.-nél, valamint a Sopronkőhidai Kft.-nél.

Az Osztrák Szövetségi Igazságügy-minisztérium és büntetés-végrehajtás 17 munkatársa 1994. október 13-án látogatást tett a Sopronkőhidai Fegyház és Börtönben, valamint a Győri Bv. Intézetben.

*Hans-Heiner Kühne* professzor 1994. október 16–19. között látogatást tett a Miskolci Egyetem Jogi Karán és a Rendőrtiszti Főiskola Bv. Tanszékén.

A Szlovák Köztársaság büntetés-végrehajtási testületének munkatársai *Werner Scholz* osztályvezető vezetésével 1994. december 6–9. között; *Peter Dolinsky* osztályvezető-helyettes vezetésével 1994. november 28–december 1. között; *Lubomír Lankó* osztályvezető vezetésével pedig 1994. november 8–10. között tanulmányozták a magyar büntetés-végrehajtást.

# Új jogszabályok és belső rendelkezések

## Törvények

Az 1994. évi LXI. törvény módosította a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvényt.

Az 1994. évi LXII. törvény rendelkezett a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek választásáról szóló 1990. évi LXVI. törvény módosításáról. A módosítás 4/A § (1) bekezdésében szerepel, hogy a nyilvántartás összeállítása céljából a választójoggal nem rendelkező személyekről – a szabadságvesztés-büntetést töltő, valamint a büntetőeljárásban jogerősen elrendelt intézeti kényszergyógykezelés alatt álló polgárokról – az illetékes bv. intézet köteles adatot szolgáltatni.

Az 1994. évi LXIII. törvény a helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvényt módosította. A módosított törvény 33/A § (1) bekezdése szerint polgármester nem lehet – többek között – rendvédelmi szerv hivatásos állományú tagja.



Az 1994. évi LXVI. törvény létrehozta a Bérgarancia Alapot. Ez olyan elkülönített állami pénzalap, amelynek rendeltetése, hogy a felszámolás alatt álló gazdálkodó szervezetek számára – a törvényben meghatározott mértékig – megelőlegezze a munkavállalókkal szemben fennálló, készpénz hiányában kiegyenlíthetetlen bértartozást.

### **A kormány rendelete**

A 125/1994 (IX. 15.) Korm. rendelet a Miniszterelnöki Hivatalról szól, s egyben hatályon kívül helyezte a Hivatalra vonatkozó korábbi jogszabályokat.

A 141/1994 (XI. 2.) Korm. rendelet a lakáscélú támogatásokról szóló 106/1988 (XII. 26.) MT rendeletet módosította ismét.

### **A kormány tagjainak rendeletei**

Az igazságügy-miniszter 11/1994 (IX. 8.) IM-rendelete a bírósági végrehajtás szervezetről, a 12/1994 (IX. 8.) IM-rendelete a bírósági végrehajtási eljárásban közreműködő jogi képviselő díjazásáról, a 13/1994 (IX. 8.) IM-rendelete a bírósági végrehajtási jutalomról és a végrehajtási költségátalányról, a 14/1994 (IX. 8.) IM-rendelete a bírósági végrehajtói díjszabásról rendelkezett. A rendeletek előírásainak többsége 1995. január elsejétől hatályos.

Az igazságügy-miniszter 17/1994 (IX. 29.) IM-rendelete a büntetés-végrehajtási szervezetek rendelkezése alatt álló lakások bérletéről rendelkezett a hatályos lakástörvény felhatalmazása alapján. A rendelet hatálya a bv. feladatokat ellátó, költségvetésből gazdálkodó bv. szervezetek rendelkezése alatt álló lakásokra terjed ki.

A közlekedési, hírközlési és vízügyi miniszter 26/1994 (IX. 23.) KHVM-rendelete az utak forgalomszabályozásáról és a közúti jelzések elhelyezéséről szóló 20/1984 (XII. 21.) KM-rendeletet módosította és egészítette ki. A rendelet mellékletének 35.13/a. pontja a büntetés-végrehajtásra mint rendvédelmi szervezetre is vonatkozik.

### **Az Országgyűlés határozata**

Az Országgyűlés 46/1994 (IX. 30.) OGY-határozata a Magyar Köztársaság Országgyűlésének Házaszabályáról rendelkezett, s egyben hatályon kívül helyezte a korábbi határozatokat.

### **Utasítások**

Az igazságügy-miniszter 9/1994 (IK 8.) IM-utasítása az Igazságügyi Minisztérium Szervezeti és Működési Szabályzatáról szóló 10/1992 (IK 10.) IM-utasítás mellékletét módosította.

Az igazságügy-miniszter 10/1994 (IK Bv. Mell. 8.) IM-utasítása az Igazságügyi Minisztérium Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága Szervezeti és Működési Szabályzatának közzétételéről szóló többször módosított 4/1992 (IK Bv. Mell. Különszám) IM-utasítást módosította.

### Intézkedések

A 0274/1994 (IK Bv. Mell. 7.) OP-intézkedés az IM Bv. Országos Parancsnokság házipénztárában a külföldi ideiglenes kiküldetéssel kapcsolatos valuta kezelési, elszámolási és nyilvántartási rendjéről intézkedik.

A 0275/1994 (IK Bv. Mell. 7.) OP-intézkedés a szabadságvesztés kezdő és utolsó napjának megállapításáról rendelkezik a bv. tvr. módosításának megfelelően – ideiglenesen – az új Bv. Szabályzat hatályba lépéséig.

A 0276/1994 (IK Bv. Mell. 7.) OP-intézkedés a bv. személyi állományának egyszeri jutatás kifizetéséről rendelkezett.

A 0277/1994 (IK Bv. Mell. 7.) OP-intézkedés a bv. gazdasági társaságokhoz vezényelt hivatásos állományú tagjai rendkívüli szabadságáról szolt.

A 0278/1994 (IK Bv. Mell. 7.) OP-intézkedés a bv. közúti gépjárműveinek igénybevételel szabályozza.

A 0279/1994 (IK Bv. Mell. 7.) OP-intézkedés a bv. gépjárműveire megkülönböztető fény- és hangjelző, valamint figyelmeztető jelzést adó készülék felszereléséről és használatáról rendelkezett.

A 0280/1994 (IK Bv. Mell. 8.) OP-intézkedés bilincsrögzítő övet rendszeresített a bv. őrizetében lévő különösen veszélyes, valamint ön- és közveszélyes fogvatartottak biztonságosabb őrzése, szállítása érdekében.

A 0281/1994 (IK Bv. Mell. 8.) OP-intézkedés a hivatásos állományú egészségügyi dolgozók munkahelyi pótlékáról rendelkezett.

A 0282/1994 (IK Bv. Mell. 8.) OP-intézkedés a Rendőrtiszti Főiskola bv. szak nappali tagozatán tanulmányokat folytató hallgatók részére vezetett be tanulmányi pótlékot.

A 0284/1994 (IK Bv. Mell. 8.) OP-intézkedés a személyi állományt ellátó üzemi konyhákra vonatkozó szabályzatot módosította.

# Lőverseny

Szeptember 30-án a Márianosztrai Fegyház és Börtön melletti lőtérén bonyolították le, immáron kilencedik alkalommal a büntetés-végrehajtás országos löversenyét. A bv. intézeteken kívül az ORFK, a Rendőrtiszti Főiskola bv. tanszéke, az IMEI, a váci tiszthelyettes-képző iskola és az országos parancsnokság is képviseltette magát 3 fős csapatokkal.

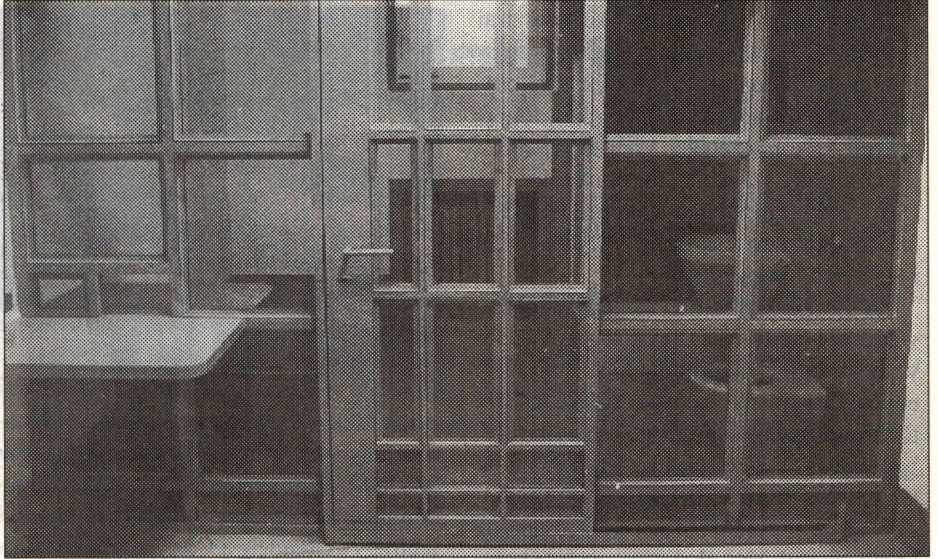
A 49 csapat pisztoly- és géppisztolylovészetben mérte össze ügyességét. A 13 lővésből a legjobb tizet értékelték. A pisztoly egyéni löversenyben első *Bábik László* törzsszázlós Márianosztráról, géppisztolyban *Kovács Péter* zászlós, Vácraól. Bábik 99, Kovács 94 köregységet ért el. Összetett egyéniben az utóbbi lett az első. A csapatok közül pisztolyban első Vác, géppisztolyban Márianosztra, összetettben ez évben is-



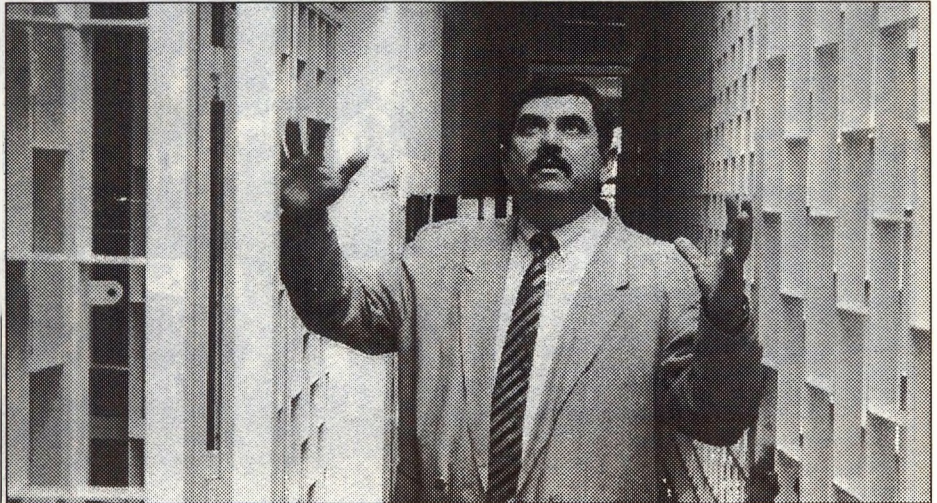
mét a váci intézeté lett a pálmá. Az első három helyezett – minden kategóriában – oklevéllel, éremmel, serleggel és pénzjutalommal térhetett haza. A vándorszerleget újabb egy esztendeig a Váci Fegyház és Börtönben őrizhetik. *B. CS.*



# Különleges biztonság



Bemutatták a sajtónak Sátoraljaújhelyen (képünkön Mári Imre intézetparancsnok) azt a különleges biztonságú körletrészt, amelyben kilenc zárka „várja” azokat, akik rendkívüli módon veszélyeztetik a börtön rendjét, személyzetét, vagy különleges védelemre szorulnak.



# Mégy a keresztre!

*Ibis ad crucem!*<sup>1</sup> Sok-sok évszázadon át hangzott el e rettenetes ítélet szokásos formulája az ítélezés ókori letéteményeseitől. De vajon mi történe akkor, ha valami különös (kegyetlen) csoda folytán büntetőbíróink alkalmazhatnák ezt az oly régen elfeledett büntetést?

Mégha sokan egyetértenének is egy hétp próbás gazember „megfeszítettetésével”, valószínű, hogy az ítélet végrehajtását megelőző megkorbácsolásig sem juthatna el az elítélt, hanem „az emberi jogok érvényesülésének lehetőségeivel”<sup>2</sup> kibélelt cellájában, állampolgári alapjogait megőrizve, az ún. legkisebb beavatkozás elvétől sem háborgatva, emberi méltóságát megahagyva, individualizációs kívánalmak kereszttüzében, valamint általános panaszjogának elismerése mellett figyelné, amint az ENSZ emberi jogok bizottsága a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányára hivatkozva, a tortúra elleni albizottság kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések és bánásmódok elleni nemzetközi egyezmény szellemében emelne szót; nemsokára az amerikai emberi jogok amerikai bizottsága és bírósága is állást foglalna, s talán az afrikai bizottság is szót emelne a népek és emberi jogok afrikai chartája értelmében. De ha e nemzetközi kormányzati szervezetek „hallgatnának”, biztosan nem maradna tétlen az Amnesty International, a Jogászok Nemzetközi Szolgálata; esetleg társulna a fent felsoroltakhoz a Keresztények Mozgalma a Tortúra Eltörléséért, az Egyesület a Tortúra Megelőzéséért, a Nemzetközi Börtönfigyelő Szolgálat, a Tortúra-elleni

Világszövetség, a Nemzetközi Büntetőreform Társaság, végül, A tortúra áldozatainak rehabilitációs központja.

S ha úgy érzi elítéltünk, hogy nem tartják tiszteletben egyéni jogait, szót emelhet a fogva tartás helyisége, a személyi higiénia, ruházat, ágynemű, ételmezés, orvosi ellátás, fegyelmezés, a kényszerítőeszközök alkalmazása, a külvilággal való kapcsolattartás, vallási és erkölcsi gondozás kérdéskörében.<sup>3</sup>

De nehéz ma valakit megfeszíteni!

## Hogy is történt?

Voltak azonban korok, amikor könnyen kimondhattuk: *Ibis ad crucem!* Szakirodalomnyi története van. Hogy is történt? Az emberi kegyetlenség leleményessége kimeríthetetlen. Amióta az emberi közösségek, azok kiválasztott tagjai jogot formáltak a mások feletti ítélezésre, a közösség nevében történő „igazság” érvényesítésére, semmi sem szab gátat az ehhez felhasználható eszközök tekintetében. Hiába áltatjuk magunkat, hogy a jogfejlődés, a társadalmi érettség jelentkezik immáron gátként, az „igazságosztás” alapjaiban semmi sem változott. Gondoljunk csak arra, ma a börtön reszocializációs nagyszerűségét hirdetjük, tisztelet a kivételnek, de nincs egyéb célunk, mint a társadalom számára nemkívánatos embereket, akiket úgy véljük, kezelni már nem tudunk, kivonni a mindennapi életből, mint tették ezt a közösségből való elűzés, kicsapatás során „kevésbé fejlett korok”, s ugyanúgy nem tesszük lehetővé a társadalomba való visszailleszkedését e „börtönviseltség-bélyeget” hordozó embereknek, mint azok-

nak, akik ténylegesen bőrükbe égetve viselték a társadalom velük szembeni rosszsallását.

Az ókori államok, amelyek kialakulásuk korai időszakában még a talió elv alapján alkották igazságszolgáltatásukat, sokféle kivégzési módot alkalmaztak. Ezek közül az egyik legkegyetlenebb volt a keresztrefeszítés. Megjelenésének konkrét időpontjára nincs adatunk, de nyomokban már a perzsáknál is találkozhatunk vele, igaz, itt még nem a „klasszikus keresztrefeszítéssel”, hanem az ágra való kikötéssel. Ez a kikötés abból eredhet, hogy a büntetésben részesítetteket, kivégzetteket közösségi szemlének tették ki, mintegy intő példaként a közösség írott, íratlan szabályainak megsértésére adott válaszként. Ez a szemléletmód a XVIII-XIX. századig általánosan elfogadott büntetés-végrehajtási elvként tartotta magát. Föníciai közvetítéssel jutott el a görögökhöz, ténylegesen azonban a kárhágóiaknál találkozhatunk vele, s innen kerül majd be a római büntetőjog világába; sokak számára kitörölhetetlenül csak ehhez az államhoz kötődve, holott, mint ezt majd később bemutatom, más állam büntetőjogában is találkozhatunk vele.

Ha az ókori római büntetéseket vizsgáljuk, a büntetést két alaptól eredeztethetjük. Az egyik nagy csoport a szakrális jellegű büntetés, amikor a bűncselekmény azt az általánosan elfogadott erkölcsi rendet sértette, amelyet az istenek határoztak meg. Ilyenkor a legegyszerűbb volt a bűnös nagy nyilvánosság előtt történő feláldozása, így az istenek kielégítést, míg az emberek intő példát nyertek. A másik a talión alapuló magánbosszú intézménye, amely lehetőséget ad a sértett félnek elégtételt venni, később azonban ennek az állam korlátokat szab, de jellegében megmarad annál az

alapkövetelménynél, hogy a sértettet kielégítse, a sértőt pedig elrettentse a jogellenes magatartástól. Valamennyi római büntetés visszavezethető erre a két kiindulóponttra, így a halálbüntetés is, mely kezdetben a főbenjáró büntetés (*poena capitis*) nevet viselte. Ha valakit halálra ítélték, az ítéletet azonnal végrehajtották, s csak később, a római polgároknak nyílt lehetőségük a fellebbezésre. A végrehajtás módjai közül a keresztrefeszítés az egyik legrégebbi halálbüntetési nem. Kialakulása, mint sok más kivégzési módé is, kultikus okokra vezethető vissza. Az archaikus korokban a halálbüntetés *engesztelő áldozat* volt, amely során a vétkest feláldozták az égieknek. Mivel a vér kiontása további szerencsétlenségekhez vezetett volna, olyan kivégzési módot kerestek, amellyel ezt elkerülhetik. Ilyen módszer volt a halálraítélt egyszerű fához kötözése, így az áldozat a természet és a vadállatok martaléka lett. Erre a kivégzési módra utal az *arbor infelix* (szerencsétlenség fája) kifejezés is. A későbbiek folyamán jelenik meg a kezdetleges keresztforma, amelyet a rómaiak *furcának*, villás büntetésnek hívtak. A neve valószínűleg onnan ered, hogy kezdetben a fák villás ágaira történt a felfeszítés, s csak később jelent meg az elítélt nyakába kötözött gerenda (*patibulum*), melynek két végére kötötték a kezét. Az így védekezésre képtelenné tett ember ki volt téve őrei kényekedvének, akik bizony nem fukarkodtak a súlyos korbácsütésekkel a kivégzés helyszínére vezető út során. Itt, a levetkőztetés és megkorbácsolás után a nyakban hordott rudat hozzáerősítették égy, a földbe állandóan rögzített, függőleges gerendához (*stipes*), melyhez a megfeszített lábát hozzákötötték. Kezdetben szolgálak és idegenek büntetése volt, később a szolgálakat csak le-



Krisztus a kereszten (A Nagy Passióból) 1493

fejezni engedték.<sup>5</sup> Ha megfigyeljük a kor forrásait, igencsak hatásos és szívesen alkalmazott megtorló, megfélemlítő eszköz lehetett a rómaiak kezében: a Spartacus-lázadás leverését követően 6000 rabszolgát feszítettek meg Cápuától Rómáig; *Quintilius Varus* szíriai helytartó 2000 zsidót feszített meg; i.sz. 70-ben *Titus* Jeruzsálem bevételekor a környező hegyek erdőit szinte az utolsó szálig kivágva, „keresztfaerdőt” épít a megfeszített jeruzsálemiekből.<sup>6</sup>

Nem sokkal Krisztus halálát követően betiltották e kivégzési módot, a középkor folyamán alig találkozunk vele, pedig a középkori igazságszolgáltatásnak, de magának a büntetőeljárás lefolyásának elválaszthatatlan része volt a kínzás és más kegyetlen büntetés. Miért tűnt el mégis a kereszt, ami legjobb eszköze lehetett volna ezeknek a követelményeknek?

A választ abban kell keresnünk, hogy az egyháznak igen nagy szerepe volt a jogalkotásban, a vallásjog és a büntetőjog-alkotás részévé vált. Egyes cselekményeket a Biblia bűnnek minősített, s ezeket büncselekményi tényállásokká minősítették. Más cselekményekre pedig azt az egyszerű, általános megállapítást tették, hogy az állam és társadalom rendjét Isten által szentesítettnek fogták fel, így aki ez ellen vét, az isteni rend ellen támad, tagadja azt; a büntetés célja a „megbántott Isten” kiengesztelése. Ehhez a kiengeszteléshez bármilyen eszközt igénybe lehet és kell venni, mely eszköznek kegyetlennek kell lennie, de az Úr megbántásával egyetlen büntetés sem állhat valós arányban. Ezzel az egyház tulajdonképpen az embertelenség és kegyetlenség intézményesített igazolója, támogatója lett. Ez a szemlélet azért tudott ennyire beépülni az ítélkezési gyakorlatba, mert a vallás mint a mindennapi élet elvá-

laszthatatlan része, olyan erkölcsi magatartásformát, ideológiai szemléletet adott a hívő embernek, amely meghatározta napjait. Ha megfigyeljük, maga a Biblia rendeli el kemény szankciókkal büntetni a Szentírás törvényeinek áthágóit. A gyakori paráznság miatt az Úr a nép főembereinek felakasztását követelte; *Fineás* Isten parancsára dárdájával verte keresztül a parázna párt; az istenkáromlót a nép maga követte meg; az egyház később maga lett a Szent Inkvizíció zászlóvivője, évszázadokon át füstölöghettek magukban és a tisztító máglyákon a másképp gondolkodók. A kegyetlenség tehát nem állt távol a középkori büntetőelmétől.<sup>7</sup>

## Jelkép

Maga a kereszt, az egyház tehát mindenki által elfogadottan ott volt a kivégzéseknél. Az áldozatnak valamilyen meghatározott módon el kellett ismernie az ítélet isteni helyességét. *Megcsókolja a keresztet; kijelenti, hogy egyetért bűnhődésével; felölti a vezeklés ruháját.* A kereszt mint a vallási tisztelet tárgya, a kereszténység tanítása szerint Jézus Krisztusnak keresztthalálára utal, évszázadok folyamán válik a kereszt a kereszténység jelképévé, a 3. századtól kezdődően pedig maga a keresztvetés is elterjed.<sup>8</sup>

A kereszt, a megfeszített Jézus (feszület) jelezte mindenkinek, lássátok Isten fiát, aki elvette a világ bűneit; de jelezte azt is „*Akinek megbocsátjuk bűneit, az bocsánatot nyert, s akinek megtartjátok, az bűnben marad.*”<sup>9</sup> Tehát Jézus keresztthalála a világ bűneit vette el, nem történhet meg, hogy bármilyen más lator, még véletlenül is őhozzá hasonló stációkban bűnhődjön, mert óhatatlanul felmerülhet a kor egyszerű emberében: lehet, hogy egy új megváltót feszítettünk meg?

## A kereszt

Nem mondhatjuk azonban, hogy nem találkozunk többé a keresztrefeszítéshez hasonló megszégyenítő, kínzó büntetéssel. Elég, ha csak elővesszük a XVIII-XIX. századi katonai rendszabályok rendelkezéseit. A vétő katonát kikötötték elrettentésül a többi katona előtt, de ez sohasem lehetett több 5–10 percnél, mert ezt követően eszméletvesztés következett volna be; később majd bemutatom ennek okát. Sokáig fennmaradt ez a szankció a katonaságnál, az osztrák-magyar hadseregben is találunk rá példát<sup>10</sup>, s talán ez lehetett az oka, hogy a polgárokat érintő büntetéseknel is találkozunk vele. Nézzünk erre néhány találó hazai példát<sup>11</sup>: *káromkodás másodszori vétke miatt négy óra „keresztrefeszítés”* (cruci affigatus, et ibi stet per 4 horas), *17 éves gyerek többszöri lopás miatt kikötessék, istenkáromlás és ennek felhagyásának elmulasztása miatt köttessék ki.*

A XX. században találkozunk újra, igaz, csak kísérleti jelleggel, a keresztrefeszítéssel. Önként jelentkező egyetemisták egy csoportját kötötte keresztre *Hermann Moeder*, német radiológus és lepelkutató (a turini lepelről olvasható az alább írtakban), figyelve, hogy fizikai állapottól, kortól függően mikor következik be eszméletvesztés a légzéselégtelenség miatt. Átlagosan 5-10 perc után le kellett venni a hallgatókat a keresztről (pedig hányszor kerültünk sokkal hosszabb ideig ehhez hasonló eszméletvesztéses állapotba egy-egy vizsgán...)

Gyakori a *felkötés, felszögelés* kifejezés. Mielőtt még bemutatnám, hogyan is játszódtott le a keresztrefeszítés, és az azt megelőző eljárás, beszélnünk kell magáról a keresztről is.

Kezdeten a források csak az egyszerű függőleges oszlopot (*crux simplex*) említik, feltehetőleg ez volt az az oszlop, ahová az áldozatot vagy testének egy darabját közszemlére tették. Anyaga gyakran itt még csak egyszerű kő volt. A horog- vagy napkereszt (*szvasztika*) a keleti államokban terjedt el; ha a horgok az óramutató járásával megegyező irányúak voltak, akkor a pusztítást, ha azzal ellentétesek, az építést jelentették.

A krisztusi kereszt (*crux imissa*) római vagy latin kereszt néven is ismert, hosszú, függőleges, gyakran rögzített tartógerendából állt, és erre helyezték föl a rövidebb, kezekhez szögezett keresztgerendát. A kereszt függőleges szára biztosan túllógott az alsón, mert erre szögezték ki a megfeszítés elrendelésének okát (Krisztus esetében INRI – *Jesus Nazarenus Rex Iudeorum* –, Ez Jézus, a zsidók királya felirat került). A X. századtól ismert az egyenlő szárú, hegyesszögű *András-kereszt*; majd találkozhatunk az *Antal kereszt* (*crux commisa*) megjelenésével is, alakja T betűt formált, *Tau-kereszt* néven is ismert. *Görögkeresztként* (*crux capitata*) az egyenlő, 90 fokos szöget bezáró szárú keresztet ismerjük.

A kereszt vízszintes szárának száma szerint különbséget tehetünk *kettős* (apostoli, máltai, lotharingiai), valamint *hármás* (pápai) kereszt között. A keresztnek anyagukat tekintve a már említett kövön kívül fából, esetleg fémből (bronzból) készülhetnek. Maga a keresztrefeszítés vagy már álló keresztre szögezve történt, vagy pedig a földre fektetett harántgerendára szögezték a két kezét, így emelték rá a függőleges, földbe ástott főgerendára, majd a lábakat is rögzítették.

## Előkészítő eljárások

Ez az eljárás a római büntetőjogból ismerhető meg.<sup>12</sup> Már akkor is ismert volt a testi fenyítés többféle formája a *megvesszőzéstől* a *korbácsolásig*. Bizonyos, súlyosabb testi fenyítéseket nem is alkalmaztak római polgárokon, mert ez nemcsak megbecstelenítő, hanem sokszor halálos volt. Kezdetben az ütések száma korlátlan volt, szemben a zsidó gyakorlattal, ami 30 ütest írt elő, de később találkozunk a 30-40 ütés megjelöléssel. Lehetett külön büntetés, illetve kísérő büntetés. Az utóbbira a keresztvitel közben került sor (a kivégzési helyre menetel közben, amikor a menet élén egy lovas tiszt haladt, mögötte gyalogos katona, kezében rúdra erősített fatáblán az elítélt neve, származása, büntetésének oka vésetett a három használatos nyelven (görög, latin, arámi), majd következett az elítélt, s a sort a rendfenntartó legionáriusok zárták, akik azt akadályozták meg, nehogy a népharag hamarabb végezzen az áldozattal, mint a törvényes ítélet<sup>13</sup>, az előbbi esetben pedig a keresztvitel előtt, az elítéltet összekötözték kézzel, egy derékmagasságú farönkhöz kötötték, így félig meghajolva a karjait kénytelen volt előrenyújtani, szabadon hagyva hátát és oldalsó testfelületeit.

Az elítélt ekkor már meztelen volt, amely az előkészítés részeként a megszégyenítést szolgálta. Persze az is igaz, hogy így sokkal könnyebben tudta elvégezni a korbácsolást a két, egymással szemben elhelyezkedő, az elítéltet így közrefogó katona. A végrehajtás eszköze a *flagrum*, a római korbács volt. A nyélhez kapcsolódó három bőrszík, nyéltől távolabb eső végét visszahajtották, s ezzel a visszahajtással

rögzítették a kis ólomrudat, melynek végén két kis golyó helyezkedett el, a korbácsolás még kegyetlenebbé tételének elmaradhatatlan eszközeként. Kisebb ütéseknél csak horzsolásos sérülések keletkeztek, erősebb ütésekkel azonban nemcsak a bőr szakadt fel, hanem sokszor izmot, a lágyabb részekben nemesebb szerveket is megsértett, kiszakított egy-egy csapás. A korbácsoló katonák elsősorban a hátat ütötték, de mivel igen nagy felületet nem védtek a karok, illetve a testhelyzet, ezért az ütés „átfordulhatott” az ellenkező oldalra, a mellkast és a szívet érintve. Ezzel az előkészítéssel el lehetett érni egyrészt a már oly sokszor emlegetett elrettentést, valamint a teljesen megkínzott elítélt keresztben történő gyorsabb kimúlását.

## A lepel

Ha ezt a tanulmányt i.sz. 300 előtt kellett volna megírni, bizonyos szempontból nehezebb lett volna (bár kétségtelen, hogy e történelmi résszel kevesebb munka akadt volna). Történt ugyanis, hogy 340-ben Szent Cirill megemlíti a feltámadás tanújaként egy „Leplet”. Egy leplet, melyen elől és hátul félreismerhetetlenül kirajzolódik egy megfeszített ember képe.<sup>14</sup> A leplen kivehetőek a vérfoltok, ütésnyomok, szegélynyomai; a megfeszített ember szenvedési stációinak egyes darabjai, és ez nagy segítséget ad a keresztrefeszítés megértéséhez. Technikai vizsgálatára csak 1898-ban került sor, amikor fényképen rögzítette *Secundo Pia* ügyvéd a leplet, majd számtalan egyéb vizsgálat után 1974-ben képanalizátor és komputer segítségével elénk rajzolódhatott háromdimenziós formában<sup>15</sup>, egy Palesztinában élt, 30 év körüli, arányos testfelépítésű ember képe, testén több tucatnyi sebbel borítva.

Mennyiben tekinthetjük a halott férfit Krisztusnak? Szinte megszámlálhatatlan az ezzel foglalkozó könyvek száma. Nem a mi feladatunk e kérdés megválaszolása. Tény a lepel létezése, kora (rádiokarbon vizsgálattal megállapítva), származási helye (pollenvizsgálattal igazolva), keletkezésének történeti módja (miszerint akkoriban az volt a szokás, hogy a keresztre feszítettet addig hagyták a kereszten, amíg a természet és az állatok nem végeztek maradványaival, bár a római jog megengedte a holttest családtagoknak történő kiadását, ha nem súlyos bűncselekményért kellett szenvednie. Csak Palesztinában írta elő a zsidó törvény a keresztről történő levételt még a naplementét megelőzően (e törvényeket a rómaiak szigorúan tiszteletben tartották)<sup>16</sup>, a lenyomat keletkezésének vegyi módja (kísérletekkel bizonyítva), a sérülések megtörténének történeti alapjai (a római büntetőjog ad ebben a kérdésben mindenre kiterjedő magyarázatot). A másik gond, hogy ha ez a a halott férfi ténylegesen a Megváltó, joggal merülhet fel a kérdés, miképpen merészeli bárki is egy vallási hit, közösség alapítójának kín-szenvedéseit a boncolási jegyzőkönyv szemantikusságával elemezni. Senkit sem kívánok megsérteni hitében; a kutatás, vizsgálódás a megértésre irányul. Megtudni és megérteni, miért kellett ennek a büntetési módnak megjelenni, miképpen alakulhatott ki végrehajtásának módja, mi vezette az akkori ítélezőket ennek kitalálására, mi miatt kellett ennek ilyennek lennie, mi játszódhatott le a kor társadalmában, ami megkövetelt egy ilyen súlyos büntetési módot; szem előtt tartva a kérdések egyetlen közös, de szintén megértendő, mindezt kitaláló elemét, magát az embert. S ne feledjük azt sem, élt egyszer valaki, aki mindezt végigszenvedte.

A sérülések pontos elemzéséhez nagy segítség *dr. Hyek* 30-as évek folyamán megjelent könyve, így az abban vázolt tematikát kívánom követni, bemutatva a sérülés keletkezésének módját, illetve helyét a keresztfeszítés menetében.<sup>17</sup>

## Vérnyomok

A legszembetűnőbb a homlok és a tarkó erős, verő- és ütőeres vérvése<sup>18</sup>, amelyek vérpatakokat képeznek. A nyomok arra utalnak, hogy a fej kerületén helyezkedtek el a tövissek, mert a fejtetőn nem található sérelmi nyom, illetve arra utaló nagy felületű, de semmiképpen sem vérpatakokban jelentkező vérzés.

Mi okozhatott ilyen sérülést? Feltehetőleg a *koszorú*, amely az acantus orientális nevű egyiptomi tuskéfajtából készülhetett, amely sűrű és rendkívül vékony, hegyes tüskékkel rendelkezett. Nem található jogi, történeti, régészeti kutatásban arra adat, hogy a halálraítélteket még ilyen módon is kínozták volna, feltételezhetjük azonban (az evangélium leírása alapján), hogy az ekkortájt Judeában állomásozó tizenkettedik légió zsidógyűlölő szíriai katonái gúnyolták ki így az áldozatot.<sup>19</sup>

További vérnyomok figyelhetők meg a kézfejen, az alkaron, talpon, körmökön. E vérzések közös jellemzője az erőteljesség, tehát a szívnek működni kellett keletkezésükkor. Ezekkel szemben azonban a szív alatti vérzés sötétebb tónusú, tehát már nem volt „vis a tergo”, szívhajtó erő, feltehető hát, hogy a halál után keletkezett. A leplen megfigyelhető 40 pár, páronként 6, szabályosan ismétlődő formát alkotó sérülés, amelyek jól kimutathatóan két irányból érkeztek, és az ütések nyomán legyező-alakzatban terülnek el, melynek a középpontja a korbácsoló alkarja.<sup>20</sup>

## Ütésnyomok

A legszembetűnőbbek az arcon lévő külsérelmi nyomok. Ez azt bizonyítja, hogy az elítélt ütlegelése nemcsak a már fent leírt, rögzített módon történt, hanem a kereszt vitele közben is bántalmazták. Egyes elemzők szerint azonban e sérülések keletkeztek a zsidó tanács előtt folytatott kihallgatás közben, valamint az Antónia-erőd katonáinak ütlegeitől.<sup>20</sup>

A jobb arcfél jobban sérült. Az orr felső harmada szétzúzódott, enyhén balra fordult. Az ajak alsó része megsérült, a szemhéj feldagadt. A bal arcfélen csak egy dolog tűnik szembe, az ún. „szandonikus mosoly”, ami a kínlódás okozta, görcsös összehúzódás a felső ajkon. Előfordulhat azonban, hogy nemcsak verés miatt keletkeztek ezek a sérülések, hanem az eséstől. A leplen a térdeknél a többi sérüléstől eltérő vérzésnyomokat láthatunk, ami arra utal, hogy az áldozat elesett, s mivel a két keze

rögzítve volt a kereszthez, nem tudta mivel tompítani földre érkezését. A kereszt szétárt kezekhez való rögzítése biztos, nemcsak egykori leírások, régészeti kutatások igazolják, hanem a leplen is megtalálható a két nagy kiterjedésű folt a jobb, illetve a bal vállon.<sup>22</sup>

## Felszögelés

Az áldozat rögzítésének két módját ismerjük. Egyik a kezek, a lábak kötelekkel, szögekkel történő rögzítése. A láb rögzítése másodlagos, csak azt hivatott megakadályozni, hogy az áldozat ne tudjon mozogni, ne tudja esetleg megtámasztani magát a kereszten vagy lendületet venni kezének kiszakításához. A szöveget a lábfej boltozatának közepén verték át, először a bal lábfejen, majd ezt egy kicsit meghajlítva az egyes jobb lábon át a kereszthez szögelték. A bal láb tehát behajlítva került rögzítésre, az agónia során begörcsölt, majd a halál utáni merevség így behajlítva tartotta. Ezért lát-



juk rövidebbnek a bal lábat. Ténylegesen tehát nem a láb volt a fő tartó, hanem a kezek, bár maradt fenn emlék, a keresztre ferdén, a talpak alá fölhelyezett *suppendanumról* (lábtámaszról), amelyen az áldozat megtámaszthatta magát levegővételkor. A támaszték másik formája a *sedile* vagy *cornu*, amelyre az elítélt ráülhetett. Sok más ábrázolással ellentétben, a szegeket nem a tenyéren verték át, mert itt nincs olyan ín vagy izom, ami megtartaná a test súlyát. Ha viszont nem a tenyér a szögek átverésének helye, miért jelennek meg időnként bizonyos „kiválasztott” emberek tenyerén stigmák (a krisztusi kínhalál szög- és dárdanyomai)?

*Neumann Teréz* szerint: „*az emberek időnként azt hiszik, hogy az édes üdvözítő oly módon lett a keresztre szegezve, ahogyan én viselem sebeinek nyomait. Tévednek. Őt sokkal jobban és szilárdabban kellett a kereszthez rögzíteni. Az én sebeim csupán a csodás kegyelet forrásai.*”<sup>23</sup>

*Barbolt Péter*, a párizsi Szent József kórház sebésze vizsgálta a kéz rögzítésének módját. Megállapította, hogy a kéztől első és második csontja közt verték át. Ezáltal a kéztőín, valamint az itt található alsó szalagok egy szilárd, összefogott tömböt képeztek. A behatolás következtében az *érvő- és mozgatóideg* (*nervus medianus*) csak kis mértékben sérült, így a halál utolsó pillanatáig tartó izgatása elviselhetetlen fájdalmat okozhatott. A fent leírtakat kiválóan példázza, hogy a leplen nem láthatjuk a hüvelykujjakat, mert feltehetően a tenyér felé fordultak e sérülések miatt.

Honnan tudhatták ilyen anatómiai pontossággal a kor egyszerű hóhérai, hova üssek a szegeket?

Dőreség lenne azt gondolnunk, hogy a hóhér csak a kivégzéshez értett. E korok egyetlen olyan embere, aki mindenféle

szemérmességtől mentesen (persze emiatt a társadalom megvetését és iránta érzett féltelmeit magán hordozva), „hivatalból” foglalkozott az emberi testtel. Ha csak „egyszerű” kínzásról volt szó, úgy kellett azt megcselekednie, hogy az áldozat életben maradjon, kihallgatható legyen, a kivégzéskor jelentősebb külsérelmi nyomok ne legyenek felfedezhetőek, így tehát pontosan kellett értenie az általa „szétszedett test összerakásához”. Számtalan (még magyarországi) feljegyzést is találunk, mikor valaki egy betegnek azt tanácsolja, menjen el a hóhérhoz (mester vagy perdo néven ismerzik meg a korabeli leírásokban), és kérje gyógyítását. Hosszú tanulás után lehetett csak valaki egy város hóhéra, sokat kellett gyakorolnia a munkáját, amiből élt (ne felejtsek el, hogy egész dinasztiai nevelkedtek fel egy-egy hóhércsaládból), mert hibázás esetén a népharag végezhetett a hóhérral, vagy legalábbis zargatták.

Az áldozat karjai kezdetben 90 fokos szöveget zártak be a testtel, majd a súly miatt az izmok megnyúltak, a szög kb. 65 fokra módosult, látható ez a kéztő vérzésfolyásának útján. Ha a felszögelés függőlegesen elhelyezett kézzel (*spanyol feszítés*) történt volna, ilyenforma deformációt nem látnánk, mert ekkor a testet a csontot tartották volna meg.

## Az ötödik stigma

Az elülső hónalj vonala mentén az 5-6. borda között egy sötét vérfolt figyelhető meg, feltehetően hegyes tárgy okozta sérülés. Ha elfogadjuk, hogy egy római katona ütötte lándzsájával, meg kell vizsgálnunk a jobb megértéshez a római lándzsaforgatás szabályait. A rómaiak háromféle lándzsát használtak.<sup>24</sup> Volt a *pilum* és *hasta*, ezek keskeny vashegyű, eltérő súlyú lándzsák.

A *lancea* pengéje inkább széles, elnyújtott levélhez hasonlít. Használatáról a mozaiképek tanúskodnak. A leggyakoribb ábrázolás a fej fölé emelt lándzsa, előredőlt testhelyzetben, teljes súlyának erejét a döfésbe, vagy eldobásba fektetve. Mivel akkoriban ellenfeleiket balfelől pajzs védte, a harcos a jobb mellkason keresztül igyekezett a szív felé döfni. Áldozatunk esetében egy lovaskatona döfhetett, mert csak így kerülhetett lándzsája majdnem egy magasságba áldozata mellkasával. Még így is ferdén felfelé irányult a döfés, jobbról balra.

A lándzsa 8 cm-es utat tehetett meg a tüdőn keresztül (a döfés következtében a tüdő nem húzódott össze, mert ezt egy még élő szövet tenné) a szívhez. A keletkezett vérzés nem volt erőteljes, tehát feltehetően az áldozat már nem élt. Ha viszont az áldozat befelé vérzett volna, a tüdő telítődése után, súlyánál fogva megjelenne a vér, ami állagát tekintve hasonló színű és viselkedésű lenne. A másik érdekes dolog, hogy nemcsak vér, hanem ún. vérsavó is található a leplen. Viszont ha az áldozat élt volna a döféskor, csak vér folyt volna ki, ha viszont halott volt, már csak vérsavó. Itt azonban a kettő együtt van jelen. A kutatók megállapították, hogy csak abban az esetben fordulhat ez elő, ha a haláltusa hosszú ideig tartott és a halál bekövetkeztének része volt az elégtelen oxidáció, tehát ha az áldozat hosszan tartó fulladásnak, oxigénhiánynak lehetett kitéve.

## Mi lehetett hát a halál oka?

Az okokat kétfelé (elsődleges és másodlagos) kell bontanunk.<sup>25</sup> Elsődleges okai voltak a *tetanus* görcs (merevgörcs), valamint a *fulladás*. A rekeszizom e fent leírt okból rendkívül feszült volt, az áldozat

nehezen lélegzett, lelassult a vér oxigénjének kicserélődése, ez az izomban görcsöt okozott, ez megakadályozta az oxidációt, emiatt a görcs még keményebb lett, légzésbénulás állt be, az áldozat elkékült, majd meghalt.

A halál bekövetkeztének másodlagos oka számos egyéb körülmény lehetett, ezek közül sokat gondolnak a halál egyedüli előidézőjének.

Az ostromozás és más kegyetlenségek nagyon legyengítették a szívet, egyre jobban jelentkezett az elgyengülés, de nem a vérzések következtében, mert mint láthatjuk, jelentős véredények nem sérültek. Sokakban felmerülhet egy esetleges aortarepedés, ez azonban csak öregkorban fordul elő, áldozatunk pedig 30-as évei körül járt. A napszúrás csak az öntudat elvesztését okozhatta. Esetleg vérmérgezés történt? Ennek időtartama 2-3 nap (nagyon jól látható ez a karóba húzásoknál, mikor az életben maradt áldozatokkal a fellépő vérmérgezés, sok esetben hashártyagyulladás végzett), kivétel a *sercegő üszök*, ami 24 óra alatt halált okoz, de ez sem fér bele abba a 3-6 órás agóniába, amennyit áldozatunk elszenvedett.

## Fizikai sérülések

Az elítélt felszögelését követően tehát a teljes testsúly a megfeszített, gyenge felső izomzaton nyugszik, folyamatosan feszült állapotban, időnkénti görcsös összehúzódadásokkal, görcsbe merevedéssel, amely a harántcsíkolt izmok fokozatos bénulásával nehezíti a légzést. A fellépő oxidációs elégtelenség miatt a bénulás átterjedt a felsőkar, a váll, a mellkas, a hát, a csípő, és az alsó végtagok izomzatára. A teljes izomzatra kiterjed lassan a *belső asphyxia* (elégtelen izomszöveti oxidáció). A testhőmérséklet

fokozatosan emelkedik (egyes görcsös halálok esetén 43 fokot is elérhet), ez hozta létre a kigőzölgeses nyomokat a leplén. A hőmérséklet emelkedése gyorsabb oxigén-cserét kíván, itt azonban ez a mellkasbénulás miatt szinte lehetetlen. A levegő ki- és belégzési automatikája felborul, gyakoribb a kilégzés, mert a belégzéshez lefelé kellene elmozdulnia a rekeszizomnak, a vérben ezáltal kevesebb az oxigén, és egy kilégzést követően már nincs több belégzés.

Korábban már szoltam a rövidebbnek tűnő bal lábról. Ez amiatt nem volt kiegyenesíthető, mert a hullamerevség a halál bekövetkezése után szinte azonnal beállt. Ez történik például akkor is, ha hajtóvadászat alkalmával az állat sokáig fut és túlfeszítettek az izmai. Lelövése pillanatában szinte az egész izomzatra kiterjedő görcs lép fel a hajszolettség miatt.

Az egyéb sérüléseknél igazából csak egyvalami fontos. Az áldozat tiszta tudata. Szinte a halál előtti utolsó pillanatig pontosan tudta, mi történik vele, érezte a korbácsolás sebeit, a szegeket, az egyre gyötrelmesebb légzést, a szomjúságot. Érezhették e kivégzésnek kegyetlen módját a kor ítéltvégrehajtoi is, mert hamarosan megjelentek a halál bekövetkeztének idejét hosszabbító (de a szenvedéseket időlegesen könnyítő), illetve rövidítő eszközök.

A hosszabbítás egyik eszköze a már említett suppendánium (fa támasz), valamint az ún. *ültetőbak*, amire támaszkodhatott, így időlegesen tehermentesítette a jobb lábát. A könnyítések közé tartozott az előzetes „alapos” megkínzás, így sokszor már a keresztrefeszítést nem kellett elszenvednie, valamint a lábak eltörése (crurifragium), mert ezzel most már semmilyen támaszt nem talált az áldozat, ami segítette volna a levegővételhez, így hamarosan

meghalt. Könnyített még a tudat elveszésére irányulva, a bódító ital itatása. Ez nádpálcára helyezett szivaccsal, ronggyal történt, melyet mirhával kevert borba vagy ecetes epébe mártottak.<sup>26</sup>

## Levétel a keresztéről

A megfeszítetés eljárásának ismertetése akkor lehet csak teljes, ha szölok az azt követő keresztéről történő levételről és eltemetésről. Ha az ókori temetkezési szokásokat megvizsgáljuk, megfigyelhetjük, hogy nem találunk megbecstelenítő, közszemlére tevő temetést, kivéve persze az igazán súlyos bűncselekmények elkövetőit. A kivégzés lehet bármilyen, de a végső nyugalom csak tisztességes lehet. Ebben látták a túlvilági lélek nyugalmanak biztosítékát. Szigorú törvények írták elő a temetést, amit még a megszálló rómaiak is tiszteletben tartottak. A holttestet ki kellett kérni a hozzátartozóknak, amelyet a hatóságnak kötelessége volt kiadni, a felségárulás esetét kivéve. A megkapott testet, azonban le kellett szedni a keresztéről. Ha a szögeket nem lehetett kihúzni, kénytelenek voltak a lábat bokában elvágni. Az így szabaddá vált lábak lehetővé tették a keresztgerenda leemelését, és a kéztartó szögek földön történő kihúzását. A testet megfelelő helyre szállították, ahol előkészítették a temetésre. Zsidó szokás szerint megmosták, lenyírták a haját, szakállát, állát felkötötték, nehogy kinyíljon, a lábat és a csuklókat összekötötték, majd mirhával és aloeval vegyített kenőccsel bekenték. A szemhéjakra egy-egy pénzdarabot helyeztek, nehogy kinyíljanak. A testet lepelre helyezték, hogy a talp a lepel végénél legyen, majd a másik felét ráhajtották a halottra. Így helyezték a halottat egy kőbe vájt sírboltba. A fej alá követ tettek, a lepedőt pedig néhány kötés-

sel rögzítették. Az a teljes enyészeti igy maradt, majd a maradványokat a sírboltba történő következő temetés alkalmával kiszedték és *kóládába* (asszárumba) tették.

Biztos sokakban felmerül a kétkedő kérdés, vajon pusztán egy lepelből, néhány teóriából és néhány tudományos kísérletből ennyi következtetést le lehet vonni? Talán az ő meggyőzésükre „bukkant” elő egy sokkal kézenfekvőbb lelet, a Yohanán.<sup>27</sup> 1968-ban egy zsidó temető maradványaira bukkantak izraeli építőmunkások. 15 kő asszárumból került elő, benne a 68-70-ben lezajlott zsidó háború áldozataival. Ekkor került elő egy keresztalált szenvedett férfi maradványa is, akinek arámi nyelven nevét is a kőbe vésték: *Yohanán Ben Hi glogol*. Lábfejn kivehető a felszögelés nyomai, bár itt egy különlegesebb módját al-

kalmazták. A lábfejeket egymás mellé tették, oldalra fordították, és így szögezték a kereszthez. A két csukló fölé és az orsó- és singsont közé egy-egy szöveget vertek. E csontokon jól megfigyelhető a levegővételelt való erőlködés, a szögek okozta sérülés is. A lábszárcsontokat eltörték, és a lábbéli szögeket sem húzták ki, hanem egyszerűen levágták a lábfejeket. Mint látjuk, ez a lelet is bizonyítja az eddig leírtak valószínű voltát. Igaz, a keresztrefeszítésnek ezenkívül még számtalan formája és módja létezhetett, de egy biztos: az emberiség történetének egyik legkegyetlenebb kivégzési módját alkotta meg. Ne tagadjuk, ha az életben, mondjuk, egy vitában nem jutunk dülőre ellenfelünkkel, vagy egy zsúfolt buszon többen a lábunkra taposnak, szívesen sziszegnének a fülükbe: *Ibis ad crucem!*

*Récsei Géza*

## Felhasznált irodalom

1. **Viz László:** A torinói halotti lepel 136. oldal, 1987 Budapest, Ecclesia

2. **dr. Kabódi Csaba:** Az emberi jogok érvényesülésének lehetőségei a börtönben, 1991 Börtönügyi Szemle 1. szám, 134. oldal

3. **Európai Büntetőszabályzat,** 1991 Strasbourg

4. **Viz László** i.m. 137. oldal

5. **Zlinszky János:** A római büntetőjog, 1991 Tankönyvkiadó, Budapest

6. **Viz László** i.m. 137. oldal

7. **dr. Mezey Barna:** Büntetés-végrehajtás a feudalizmusban 130. oldal. 1990 Jogtörténeti előadások sorozat 2. kötet, Tankönyvkiadó, Budapest

8. **Új Magyar Lexikon** 1962 Akadémiai Kiadó, Budapest

9. **Újszövetségi Szentírás,** János 20.23, 1974 Az Apostoli szentszék könyvkiadója

10. **dr. Hyek:** Krisztus kínhalála 58. oldal, 1937 Korda rt., Budapest

11. **Vajna Károly:** Hazai büntetőjog 147. oldal, 1907 Univers Könyvkiadó

12. **Viz László** i.m. 130. oldal

13. **Viz László** i.m. 138. oldal

14. **Werner Bulst SJ:** A torinói lepel és a mai tudomány, 1987 Mérleg, Béc

15. **dr. Molnár Gyula:** A turini lepel igazsága. Kormeghatározás jelen kísérlete tudománytalan és követelmény félrevezető, 1990.

16. **Werner Bulst SJ** i.m.

17. **dr. Hyek** i.m. 22. oldal

18. **dr. Hyek** i.m. 36. oldal

19. **Viz László** i.m. 132. oldal

20. **Viz László** i.m. 131. oldal

21. **dr. Hyek** i.m. 23. oldal

22. **Viz László** i.m. 140. oldal

23. **dr. Hyek** i.m. 42. oldal

24. **Viz László** i.m. 156. oldal

25. **dr. Hyek** i.m. 50. oldal

26. **dr. Hyek** i.m. 63. oldal

27. **Viz László** i.m. 148. oldal

# CONTENTS

---

---

## STUDY

---

**1** Dr. Béla BLASKÓ: Intention

---

## WORKSHOP

---

**8** Dr. István LAJTÁR: In harmony

---

## EXCHANGE OF VIEWS

---

**15** Zoltán MÁTHÉ: Fourth type of imprisonment?

**19** Dr. Miklós SÁRDI: Beeing up-to-date

**21** László HUSZÁR: Narcosis

---

## FORUM

---

**30** Imre Fejes: Employment

---

## NEW WAYS

---

**40** Dr. János BOROS: Our region

**42** Dr. István LENDVAY: New military

**52** Dr. János BOROS: The pretrials

**53** Dr. Raymund STEFANCSIK: Contradictions

**57** Dr. Gábor RÓNAY: Stress-situation

**62** György BAGÓ: Experiments

---

## PORTRAIT

---

**64** Anna Pardi: Straight carrier

---

Women of figures

---

## LOOKING OUT

---

**72** Dr. József ESTÓK: We came from Israel

**77** Dr. Ferenc TARI: Programme of 13-thousands

---

## IN BRIEF

---

**87** International relations  
New legal regulations

**91** Competiton in shooting

**92** Special security housing area

---

## THE PAST

---

**93** Géza Réczei: You will be crucified!

# INHALT

---

## STUDIE

---

**1** Dr. Béla BLASKÓ: Beabsichtigung

---

## WERKSTATT

---

**8** Dr. István LAJTÁR: Im Einklang

---

## ERFAHRUNGS- AUSTAUSCH

---

**15** Zoltán MÁTHÉ: Vierte Stufe?

**19** Dr. Miklós SÁRDI: Wir sind aktuell

**21** László HUSZÁR: Betäubung

---

## FORUM

---

**30** Imre FEJES: Berufstätigkeit

---

## AUF NEUEN WEGEN

---

**40** Dr. János BOROS: Unsere Region

**42** Dr. István LENDVAY: Neues  
Jahrtausend

**52** Dr. János BOROS: Über die  
Untersuchungshäftlingen

---

**53** Dr. Raymond STEFANCSIK:  
Gegensätze

**57** Dr. Gábor RÓNAY: Stress-Situation

---

**62** György BAGÓ: Experiment

---

## PORTRÄT

---

**64** Anna PARDI: Ein direkter Lebensweg  
Frau der Ziffer

---

## AUSBLICK

---

**72** Dr. József ESTÓK: Gekommen aus Izrael

**77** Dr. Ferenc TARI: Das Program von

13-tausende

---

## KURZ

---

**87** Internationale Beziehungen  
Neue Rechtsregelungen

**91** Wettbewerb im Schiessen

**92** Kerkersbereich mit spezieller Sicherheit

---

## VERGANGENHEIT

---

**93** Géza RÉCZEI: Du wirst gekreuzigt!

# TARTALOM

---

---

## TANULMÁNY

---

**1** Dr. BLASKÓ Béla: Szándékosság (Hol van a beszámítási képesség helye?)

---

## MŰHELY

---

**8** Dr. LAJTÁR István: Összhangban (Az emberi jogok és a magyar büntető jogszabályok)

---

## TAPASZTALATCSERE

---

**15** MÁTHÉ Zoltán: Negyedik fokozat? (Az enyhébb végrehajtási szabályokról)

**19** Dr. SÁRDI Miklós: Naprakészen (Központi nyilvántartás és szállításszervezés)

**21** HUSZÁR László: Kábulat (Drog a börtönben)

---

## FÓRUM

---

**30** FEJES Imre: Foglalkoztatás (Vitaindító)

---

## ÚJ UTAKON

---

**40** Dr. BOROS János: Régióink (Konferencia a börtönrendszerek átalakításáról)

**42** Dr. LENDVAY István: Új évezred (A börtönépítész szemével)

**52** Dr. BOROS János: Az előzetesekről (Nemzetközi tanácskozás Kecskeméten)

**53** Dr. STEFANCSIK Rajmund: Ellentétek (Az előzetes letartóztatás elrendelésének bírósági dilemmái)

**57** Dr. RÓNAY Gábor: Stresszhelyzet

**62** BAGÓ György: Kísérlet (Külön körletrész, nyitott zárkák)

---

## KÖZELKÉP

---

**64** PARDI Anna: Egyenes életút (Szabályos portré Palotás Ivánról) Számok asszonya (Miklától a Tauffer Emil-díjig)

---

## KITEKINTÉS

---

**72** Dr. ESTÓK József: Izraelben jártunk

**77** Dr. TARI Ferenc: 13ezres program (Merre tart a francia büntetés-végrehajtás?)

---

## RÖVIDEN

---

**87** Nemzetközi kapcsolatok Új jogszabályi rendelkezések

**91** Lőverseny

**92** Különleges biztonság

---

## MŰLT

---

**93** RÉCZEI Géza: Még a keresztre! (Ibis ad crucem!)

Ára: 50 forint



Elkészültek a jelenlegi büntetés-végrehajtási egyenruháknál  
kényelmesebb és takarékosabb modellek, amelyeket hamarosan  
tágabb körben megismerhet a személyi állomány